

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXV. évfolyam 2019/3.

SZÉPIRODALOM

Oláh András, Papp Dénes,
Ádám Tamás, Frideczky Katalin,
Bereti Gábor és mások

Versválaszok Jóna Dávid versére:

Szokolay Zoltán, Szentjánosi Csaba,
Oravecz Tibor

Nagylóci képek

HELYTÖRTÉNET

Balassagyarmati elmebetegek családi ápolása

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Pohánka Erika: Vártalak – Valami tegnap hull a mába 3

Versválaszok

Szentjánosi Csaba: Attika 6

Oravecz Tibor: Vers a sínekhez 7

Szokolay Zoltán: Várunk a csalatkozásra 8

Szentjánosi Csaba: Nagycsütörtökön 9

Zsibói Gergely: Bömböli helyzetben 10

Simek Valéria: Alkony – Elolvadt 16

Visszarendeződés – Üzenet 17

Ádám Tamás: Tört fényben 24

Bereti Gábor: Ez mégsem olyan – Így lesz minden 38

Ruhádon csobog az éj 39

Frideczky Katalin: Gyilkos tó 40

Zsibói Gergely: Rekviem 43

Alkonyati teleológia – Kétsaroknyira 45

Oláh András: A híd 52

Saitos Lajos: Ezredváltó „sűrű” ének – Éjszakai repülés 55

Lábalatt 56

Csák Gyöngyi: Hajnal az alkonyatban – Második verzió 64

Változás – Groteszkek XXII. 65

Papp Dénes: Kutyavilág 66

Istenes Tibor: Isteni kép – Utazás 71

Időcsepp – Eső 72

Nagy László: Janko, a mi bolondunk 82

Nagy Antal Róbert: Kijárat – Végítélet 89

KÉPZŐMŰVÉSZET

Csongrády Béla: Képzőművészeti oázis Honton – Gondolatok
Kolozsvári Grandpierre Miklós bemutatkozásához 4

NÉPRAJZ

Péter Béla: Nagylóci képek 18

KULTÚRTÖRTÉNET

Benedek Szabolcs: Ballada egy csapatról 28

PORTRÉ

Frics Tamás: Gaál István avagy a történelem fonákságai...	46
Végh József: Szabó Endre, a kisdiednevelés reformátora	57

EMLÉKEZÉS

Radnai István: Judit	69
----------------------	----

HELYTÖRTÉNET

Nagy László: Elmebetegek családi ápolási rendszere Nógrádiban	73
Nehézsorsúak	78

SZEMLE

Csongrády Béla: Érdemes adalék a nógrádi értéktárhoz	90
Ádám Tamás: Nagy László: <i>Az Ipolytól Dachauig</i>	94
Madácsy Piroska: Máté Zsuzsanna: <i>Filozófikum és esztétikum kölcsönviszonyáról – kiemelten a madáchi életműben</i> című monográfiájáról	97
Büky László: Fried István: „...örömem poklokkaal batáros”	102
Szarvas László: Zsebők Csaba: <i>Tiszta szívvel 1956-ban</i>	106

POHÁNKA ERIKA

Vártalak

A virágillat
bőrömön virraszt
utánad...

Vártalak,
mint hajnalt
homály felett,
mint jutalmat
bocsánat után,
mesében feloldozást,
mint szív-dobogást...

Madárdalt veszek
magamra,
ne várjalak
mezítelen...

Valami tegnap hull a mába

Hálátlan hűvösen
távozott a tavasz.
Valami tegnap hull
a mába,
valami vágy a szellőn
itt maradt,
s mint kamilla
illata
jön velem a nyárba.
Bénult napjaim kölykei
a forradásos álmok,
s mint farkas
lesben áll
a magány.

CSONGRÁDY BÉLA

Képzőművészeti oázis Honton

Gondolatok Kolozsvári Grandpierre Miklós bemutatkozásához

A hatvanas-hetvenes, de még a nyolcvanas években is volt Nógrád megyében egy mára legendává nemesült képző-, illetve iparművész-generáció, köztük – csak példaként említve s érzékeltetve a bőség zavarát – a balassagyarmati Farkas Andrással, Csemniczky Zoltánnal, Párkányi Raab Péterrel, Réti Zoltánnal, a salgótarjáni Balázs Jánossal, Bobály Attilával, Czinke Ferencsel, Erdei Sándorral, Földi Péterrel, Hegedűs Morgannal, Hibó Tamással, Iványi Ödönnel, Lóránt Jánossal, Mészáros Erzsébettel, Mustó Jánossal, Oláh Jolánnal, Orosz Istvánnal, Somoskői Ödönnel, Szujó Zoltánnal, Takács Gézával, az alsótoldi keramikussal, Antal Andrásval, a benczúrfalvai két szobrásszal, az idősebb és a fiatalabb Szabó Istvánnal, a nógrádmegyeri festő Radics Istvánnal. Legtöbbjük eltávozott már az élők sorából, számos ok miatt nincs olyan pezsgő szervezeti élet, mint korábban, kevesebb a karakteres személyiség, de azért mostanság sincs híján a megye különböző stílusú és életkorú, figyelemre, elismerésre érdemes kiforrott egyéniségekből, fejlődő tehetségekből.

Ráadásul fel-feltűnnek máshonnan érkezett, de itt letelepedett, Nógrádban otthonra lelt művészek is. Ilyen az 1995 óta Honton élő, gyönyörű kertet, már-már arborétumot és vendégszerető galériát létrehozott, többműfajú – grafikákat, festményeket, sőt márványszobrokat is készítő – alkotó, az 1950-ben Budapesten született Kolozsvári Grandpierre Miklós. Rokona volt Szász Endre, s ugyancsak nem keveset tanult a korszak kiemelkedő, rangos művészeitől. Sokáig tartózkodott külföldön: dolgozott könyvekbe, tanított, előadásokat tartott és természetesen rajzolt, festett, szobrászkodott, ennél fogva határainkon túl jobban ismerték a nevét, sikeresebb volt, mint hazájában. Felfedezésében és elismertségében nagy szerepet játszott a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége (VOSZ) Nógrád megyei szervezete, amely 2018 őszén Prima-díjjal tüntette ki, ez év áprilisában pedig önálló kiállítást szervezett műveiből Salgótarjánban, a József Attila Művelődési Központ emblematikus üvegcsarnokában.

A tárlat – amelyet az egyik ifjú pályatárs, a salgótarjáni képzőművész, a helyi múzeum munkatársa, Birkás Babettn nyitott meg – egyértelműen bizonyította, hogy Kolozsvári Grandpierre Miklós révén gazdagodott a Palócföld – a kultúrtáj és a folyóirat – szellemi, kulturális élete. Színes mesélőkédv, élénk színvilág, magas szintű rajztudás és a térben szabadon áramló, lendületes, légies könnyedségű, finom dinamikájú vonalvezetés, elegáns kompozíció az alkotások közös jellemzője. A művek nem egyszer – minden bizonnyal tudatosan – többjelentésűek, sokszor mitológiai gyökerűek. Központi szereplők az emberek, a köztük lévő intim kapcsolatok, de a festményeken gyakoriak az állati és növénymotívumok, meg-megjelennek ékszerek, hangszerek is. A témakörök között elmosódnak a határok, s ez vonatkozik a realista, szimbolista és szürrealista ábrázolásmód összefüggéseire, egymásra hatásaira is. A művész sem szélsőségesnek, sem fanatikusnak nem tartja magát, csak egyszerűen szabadnak... Egy vallomásában kifejtette: *élményt szeretnék nyújtani, azt tartom fontosnak, hogy kortalan és országhatárok nélküli jó és rossz emberi tulajdonságokat ábrázoljak, pl. a „gőg” két-száz évvel ezelőtt is volt, Japánban, Norvégiában, mindenhol, mint ahogy a „bölcesség”, a „bujaság”, az „okosság”... mindenféle ság, ség... Természetesen a ruha sem utalhat egyértelműen egy adott korra. Igyekszem semlegessé tenni.*

E megállapítások igazságtartalmát remélhetően igazolják a Palócföld jelen lapszámának borítóján és belső oldalain látható beszédes illusztrációi is.

Kolozsvári Grandpierre Miklós: *A fattyú és a léba*

SZENTJÁNOSI CSABA

Attika¹

Jóna Dávid költőbarátom versére

„Attika”, ahogy barátom
írta a PALÓCFÖLDBEN,
igen, az a bizonyos József –
akinek Mária volt a vers,
Jézus az ihlető,
ez a gyönyörű költő-fej,
ország-fej,
halállal megmetszett életéből...
versfája újból és újból kinő.

Attika, akihez hozzátartozunk,
aki versapánk, szótestvérünk,
egy fogalom, egy ikon
irodalom-templomunk falán,
az ő szegénységét, érzékenységét,
szenvédését, szenvedélyét
adhatta át a költészetben Édesanyám.

Költőbarátom, aki verset írtál róla,
elmorzsolta a sínek mellett levő
apró kövek rózsafüzéreit sorban,
„igaz nem igaz”, Attika, kaparásszuk nyaraidat,
mint a kutyák, ahol csönded felett,
már örök hó van.

Nem a vonat, nem a vonat, nem a vonat...
mert a vonat sínre teszi az életünk,
a vagonnyi bánat, költő súly – hogy enyhüljenek –
az Operenciákon túlra jönnek velünk...

---

¹ Jóna Dávid: Attikám című versére (megjelent a Palócföld 2019/1. számában)

ORAVECZ TIBOR

Vers a sínekhez
Válasz Jóna Dávidnak *Attikám* c. verséhez

Vérben fogant lélek gyötrelme megtört
Üresség – irgalmasság mosolya –
A cseppkövek szántotta arcokon.
S ha szól kihívón, a sors-üldözött
Csapodár halál mennydörgő robaja,
Tüskék szednek vámot a sírhanton

Cafrang, múló szépségférc a betűk
Egymás utáni sora, a tépett,
Szétporló, zakatoló idegekkel.
Élet harca szánalmas prűd etűd,
Szólj hát az eltiport költő felett
Istennel hadakozva *tiszta szívvel*.

Sínek, párhuzamos létünk titkai
Végtelenben guggoló gyermeklét,
Átmenet a mesék őrzőihez.
Őt is sodorta ott az ár vágyai
Felé, s vonszolta árva keresztjét
Fel a Valhalla magas terméhez.

Vér és verejték volt minden perce
A város peremén. Hamis istenek
Kísérték Odinhoz némán, egyedül.
Ránk maradt a szennyes robot nesze
Könyv lapjai közül hulló levelek,
S a miértek visszhangja cefetül.

SZOKOLAY ZOLTÁN

Várunk a családkozásra
Jóna Dávidnak és Szentjánosi Csabának,
nagyszerdán este

Utoljára Szabadszállásra mentem,
április 17-én koraeste,
pontosan hat kilométer innen az út
addig a boltig, ahol csirkehúst vehettem,
magamnak és öreg kutyámnak,
betegek vagyunk mind a ketten,
hosszú hétvége lesz, gyötrelmes, magányos,
holnap majd végigcsurog gyűrött arcomon,
mint költőén, Kocsárdon a váróteremben,
vagy a szárszói állomáson, hogy hiába szerettem
volna szót váltani jó, meghitt emberekkel,
Dáviddal, Csabával, Jenővel, Attilával,
sorompók ereszkedtek, vagonok rohantak
fémsikolyokkal és idegen ritmusú csattogással
szavainkra, sokáig kellett várni a keresztútnál,
késve értünk a getszemáni kertbe, nem volt esély
perújításra, nem maradt el a pénteki kivégzés,
a véres test, mint földre ejtett táská, már kiürült,
már nem lesz maradása se itt, se ott, csak múlt századi
sunyi gőzmozdonyok szuszognak, szikrákat vetve,
s megérkezik a szemesi dízel is, piros pofával
vigyorog hiába. Várunk, fiúk, ugye várunk a
vasárnapi csatlakozásra?

SZENTJÁNOSI CSABA

Nagycsütörtökön
Versválasz Jóna Dávidnak és Szokolay Zoltánnak

Én ma sok Jézustestet láttam
a kórházban,
az eltört ég felettük felhőgipszben
bújt el,
utol-sóóra, utol-sólépések,
utol-sóhajok, utolsó vacsora,
kezek tepsijében láttam,
ahogy gőzölgött a fájdalom,
mintha elárulta volna őket az élet,
mégis arcuk-kenyerét mikor
megtörte valaki, a naphoz emelte,
mégis, mikor vérüket vette a nővér –
valaki ampullateste fogadta magába,
igen, fiúk, igen, várunk...
az utolsó vacsorán az első utolsó vacsorára,
hogy jóllakhasson a szív, a lélek
dicsőséggel, szeretettel,
hogy a Jézustestű fáradt emberek
merjék otthagyni szemükben Jézus könnyét,
kezeikben Jézus imáját,
hogy mikor az árnyékunk leborul a fény előtt,
hogy mikor az árnyékunk leborul a fény előtt,
hogy mikor az árnyékunk leborul a fény előtt,
a Határőr út 18. szívelégtelenségi ambulancián
estére – mire mindenkit áldással hazaengedtek –
már csak Jézus üljön
az üres székek kertjében...

ZSIBÓI GERGELY

Bömböli helyzetben

1.

A falut már megülte a szürkület; a házak kapujában itt-ott összeverődött a szomszédság öregje, de egy-két gyermek is ott lábatlankodott ügyelve a felnőttek beszédét, s borzongva, hiszen mindenütt arról folyt a szó, ami a falut immár hetek óta felbolygatta.

– Én mondom, rossz idők előjele ez! – forgatta csipás szemét Mári néni. – Ugyan, néhány kutya... – legyintett Vékás Bálint –, attól még nem jön az Antikrisztus! – nevetett. – Néhány? Soós Andris egy hete harmincat számolt! – No, az Andris gyerek sose volt jó számtanból! Tudom én, 'sze én voltam a padtársa az oskolában – göcögött Vékás –, az a harminc lehetett úgy hat-hét, na jó, legfeljebb nyolc! – de nem vették komolyan a többiek Vékást, mert mindenki fölényeskedő embernek ismerte.

– Többnek kellett ott lenni – tódította komótosan az öreg Ekés Pista bácsi. Az ő szavára már inkább odafigyelt a falu. Tegnap is olyan zenebonát csaptak az éjjel, hogy el nem aludtam hajnalig. – Én is hallottam, a hideg is futkosott a gerincemen, olyan vonyítás volt – szólt Végh János –, mondtam is az asszonynak – a' se tudott elaludni –, hogy ma éccakára bekészítem a vasvillát, de még a Foltost, a kutyámat is beeresztem a házba, mert azt is a nyavalya törte, úgy nyüsztett, s kaparta az ajtót a félelemtől. Pedig terelőkutya volt egykor, meg nem ijed az az árnyékától. Hümmögtek az öreg falusiak, mert tényleg a télen úgy falkába állt a sok kóbor eb, hogy már-már az emberéletet is féltetni illett. – A Suba pakulárnak széttépték egy birkáját – fúzta tovább a szót valaki. – Egy jerke volt csak – legyintett Vékás, de az öreg Ekés leintette: – Akkor is, kutya nem támad jószágra, csak a farkas. Nincs ez rendjén sehogyse. Aki látta, azt mondja, egy nagy foltos kuvasz a vezérük, az után mennek. – Meg hogy a négy lába tiszta fekete... – Patája van annak – szuszogott bele Mári néni – mondtam én, meg akkora agyari... – s hányta magára sűrűn a keresztet. – Már a faluba is bejárnak, éjszaka nem tanácsos kimenni a házból – intette a többieket Pista bácsi –, mert embert ugyan még nem támadtak, de hát ki tudhatja...

Mivel lassacskán kifogytak minden hírből, s a kerítés deszkáit is inkább sejteni lehetett, mintsem látni, mocorogni kezdtek hazafele. – Szűzmáriám, a tej! 'Sze megígértem Földeséknek egy kantával estére... – ijedt meg Mári néni, s az járt az eszében, hogy biz ő neki nem indul ebben a sötétben. – Na, Földesék se isznak abból ma este – ízetlenkedett Vékás. – De hisz megígértem... – kit kellene elküldeni, morfondírozott Mári néni, s megakadt a szeme egy kis vézna fiúcskán, a falu árváján, akiről – ha éppen józan volt, egy távoli rokon, Szotyori, a szabó gondoskodott, de az egész falu úgy használta a fiúcskát, mintha a cselédje volna, s úgy szalajtották ide-oda, ha kedvük tartotta, megfélelkezve még erős sántaságáról is. – Na, te gyerek, elvinnéd azt a tejet?

A kisfiú segélykérően nézett szét a felnőttek között, s már a száján volt egy ijedt „nem!”, de Mári rátromfolt egyet: – kapsz egy kis levest, maradt délről, meg – s hirtelen mérlegre tette magában, mi az, ami nem túl nagy ár – meg egy szelet kenyeret is, esetleg egy kis szalonnát mellé... De ezt már olyan halkán mondta, hogy remélte: senki se hallotta, s nem fogja rajta számon kérni. A kisfiút az eledel ígérete sem bírta indulásra, jóllehet a szabó ma is elfelejtett enni adni, lévén egész nap hortyogott a tegnapi esti névnapi pálinkáktól. De mivel mindenki hallgatott, s megszokta már helyzetét a faluban, csak egy erőtlén kérdésre futotta: – S ha megtámad az a nagy foltos? – Dehogy támad, dehogy támad, ha sietsz, sötétre visszaérsz, addig úgysem merészkednek elő. Na, várj csak – és kihozta a kapu mögül a súlyos alumínium kantát. – Na, eredj, Bömböli, jó lesz az a kis vacsora, meglásd! – tarisznyázta még útravalónak az öreg Mári. A gyerek elindult.

Az emberek megszótlanodtak. – Van neked szíved, Mári? – törte meg a csendet a nagytiszteletű Ekés. – Mégse kellett volna ilyen öreg este útnak indítani ezt a szerencsétlent, s pont ilyenkor... – és habár korábban senki sem vette védelmébe a fiúcskát, most mindnyájuk vállára rátelepedett valami súlyosság. – Nem lesz annak semmi baja, meg aztán megkapja a levest – kapaszkodott a korábbi ígéretébe az öregasszony. – Egy levesért? De hát menekülni se tud, ha megtámadják, amilyen sánta ez a szegény poronty. – Jobb is lenne, ha megtámadnák, amilyen élete van annak... – köpött egyet Vékás Bálint, s a többiek ezt annyira igaznak érezték, hogy szégyenükben nagy sietve megindultak hazafelé, mintha elvégzetlen munkával fenyegetne még az este.

2.

A kisfiú megindult hát. Addig még volt valahogy, amíg a biztonságot adó felnőttek hangját hallotta a háta mögött, de amint a beszéd mormogássá halkult, majd meg is szűnt mögötte, maga sem vette észre, de lépteit meglassúdtak. Még az is megfordult a fejében, hogy – vacsora ide vagy oda – visszafordul, de akkorát kordult a gyomra, hogy a lába mégiscsak megindította előre. Pedig nagy utat kellett megtennie, egészen a falu végéig, sőt még azon is túl, mert a Földesék háza már–már tanya volt a falu mögött, a falusi futballpályán is túl, s Földesék után már csak a kiserdő – ahol a kutyák, azok a veszett dögök húzzák meg magukat nappal, s ilyenkor, öreg este rontanak rá a falura – dobbant egy nagyot a kis nyomorék gyermek szíve.

Közben egészen belegyalogolt a csillagtalán éjszakába, csak egy–egy ablakszem világított, biztatásként. Hát a kerítések mentén óvakodott előre, mert ha támadás éri, legfeljebb bemászik valahogy – ahogy csenevész lába engedi – egy portára. Igaz, minden háznál van házörző, és azok sem ismernek kegyelmet, de akkor legfeljebb kiabál – azt legalább tud, abban nem marad alul senki fiával szemben. De mi lesz, ha elfognak a porták? Pedig már tünedeznek, s lám, a Galamboséké is elmaradt... Bömböli kint járt a nyílt mezőn. Egyre hidegebb lett, a kanta is egyre jobban húzta a kezét. És a csend is mind nagyobb, olyan nagy, hogy szinte hallani lehet. Még a falu nyugtató neszei is megnémultak, mintha a tyúkok s házörző kutyák is visszafognák a leheletüket. És ebben a rideg csendben lassacskán kihallhatóak a körmök koppanása a fagyott földön, aztán a lihegés, s mire a kutyák morgását is meghallotta, addigra már körül is vették. Ijedtében kiesett a nehéz kanta a kezéből, s a drága fehér tej kiömlött a fekete földre.

Széles körben fogták körül a kutyák, vicsorogva, felborzolt szőrrel, szemben vele a borjúnyi kuvasz sötét foltokkal bundáján és csülkein, mint maga a Sátán – futott át Bömböli eszén mindaz, amit az este fogvacogva végighallgatott. – Nincs menekvés! – Nincs semmi, ahová elbújhatna, s ha futni kezdene ezzel a kacska lábbal, menten utolérnék, de mozdulni is képtelen a rettentő félelem súlya alatt; s ekkor megindult feléje a hatalmas kuvasz: szeme vörösen parázslík, már egészen közel van, annyira, hogy lihegésének bűdösét érzi, folyik a vicsorgó állat szájából a nyál, s mikor Bömböli elkészült rá: most ugrik torkának – már saját vérének ízét is érezte –, akkor a kutya leült két hátsó lábára, s beleszagolt a le-

vegőbe. Megérezve a tej illatát leheveredett, s nyugodtan lefetyelni kezdte. A többi állatot is lehűtötte a vezér nyugalma, megszaglászták a patakzó tejet, s maguk is nekiláttak az ivásnak.

Bömböli moccanni sem mert, s reszketve gondolt arra, mi lesz, ha az utolsó csöpp is elfogy. De nem lett semmi. Miután a kutyák jóllaktak, rá se hederítettek a remegő gyermekre, hanem vezérük után komótosan visszaballagtak a kiserdő felé. Bömböli pedig vissza a faluba. Ami a kanta alján lötyögött, azért már nem volt érdemes Földeséig elmennie. Nem fogják megdicsérni, de hátha Mária néni azért nekiadja azt a tál levest...

3.

Másnap délután már gyülekeztek a falubéli suhancok a focipályán, s arról beszéltek, aminek híre már délre megülte a falut: a kis, szanta Bömbölit valamiért megkímélték a kutyák. A szót persze Sóvágó Józsi vitte, mint legnagyobb – évre és növéseire is, a többiek pedig érdeklődve hallgatták, mintha nem hallották volna legalább háromszor a nap folyamán innen-onnan. De hát Sóvágó volt a legnagyobb, meg aztán éppen most kapott egy új labdát – azt készültek éppen felavatni –, s persze ez még jobban emelte Sóvágó tekintélyét.

Szinte észre sem vették, amikor közibük sántikált Bömböli, aki most nagy büszkén hallgatta, milyen hős is volt ő tegnap este, és pont Sóvágó szájából. Most megbocsátotta, hogy Mária néni öklét rázva kergette hazáig a kiömlött tej miatt. Nemhogy levest nem kapott, de a bősziült öregasszony még meg is fizettette a másnaposságából éppen ébredező szabóval a tej árát. A szabónak amúgy is hasogatott a feje, nem hiányzott a vénasszony lamentálása, hát azon melegében jól helyben hagyta Bömbölit, hogy mára minden tagja kék–zöld színben játszott. De mindez semmi volt ahhoz képest, hogy milyen hőssé nőtte ki magát a falubéli fiúk között. Titkon még arra is gondolt, míg körbevették és vallatták, hogy talán ma végre beveszik játszani maguk közé, amire eddig még sosem volt példa. – Beállhatnék én is? – kérdezte félénken.

Mindenki Sóvágóra nézett, aki első meghökkenésében szóhoz sem jutott, de aztán felröffenet belőle a gúnyos nevetés: – Na, pont te, te béna lábú! – amire aztán a többiek is rázendítettek a gúnyos nevetésre. – De hát én... – kezdte el a mondatot Bömböli, s aztán rádöbbsent, akármi is történt vele tegnap este, akármilyen híre is lett mára a faluban, ő sohasem kerülhet be a csapatba. – Majd pont te, még jární sem tudsz rendesen – legyintettek a többiek. – Na, tűnés, arra van a lefele! – intett Sóvágó – te,

féllábú... – s ez annyira rosszul esett Bömbölinek, hogy nevéhez híven elfutotta szemét a könny. De erre már a jobb érzésűek is kinevették, s rázendítettek a rigmusra: „Bömböli, Bömböli, hátad jól eldöngölik” – s most is, mint mindig, emlékeztették a kisiút arra, hogy a szabó rendszeresen elverte, ha volt oka, ha nem.

Megtanulta az évek során túrni a csúfolódást, ha könnye volt, hát befele nyelte, s alázatosan tűrt, de most – és maga sem tudta, miért éppen most – olyan lobot vetett benne a harag, hogy két ököllel ugrott neki a legközelebb állónak. Szerencsétlenségére éppen Sóvágónak, aki visszakézből úgy vágta orrba, hogy bukfcenet vetett a pálya fűvén. – Te szaros kis senki, nyomorult falucsúfja! – indult utána Sóvágó dühében, hogy rá kezet mert emelni ez a kacska, s talán meg is öli, ha a többiek le nem fogják – ugyanis unták már az egészet, és nagyon ki akarták próbálni az új labdát.

Bömböli lesántikált a pálya széléig, s könnye sója mellé most még vérének ízét is nyelhetette, de valami belül mégiscsak megtiltotta neki, hogy elkullogjon. Lábát megvetette a játéktér szélén, s karba öltött kézzel, dacosan hunyorogva követte a többiek játékát.

De azok már nem figyeltek rá, futottak a labda után egymást biztatva, s nagyokat kurjongatva, ha gól esett. Néha egy-egy nyakleves is elcsattant egyik-másik tisztázatlan helyzetnél, szabálytalankodásnál, de ez mit sem vont le az örömeikből, megszűnt számukra a pályán túli világ, a vérző orrú Bömböli: önfeledten játszottak! Pedig jól tették volna, ha figyelnek, mert hirtelen mozgás támadt a kiserdő felől, s mire észbe kaptak volna, már nyakukon is voltak a kutyák acsarkodva, a lábuk után kapkodva. Inuk szakadtából menekültek a falu irányába a suhancok, még a szép, új labdát is ott feledték valahol a kezdőkör közelében. A kutyák a falu széléig üldözték őket, ott megtorpantak, s a nagy kuvasz hátraarcot vezényelt, mire a falka visszaügetett a pályához.

Bömbölit annyira meglepte a hirtelen támadás, hogy el is felejtett azon gondolkodni, ne meneküljön-e maga is, de mire észbe kapott, már körül is állták a kutyák, pont úgy, mint előző este, de most egy sem morgott, s a nagy foltos kuvasz lassan megindult a gyerek felé, leült vele szemben, úgy mint az éjjel. Aztán óvatosan bökdösni kezdte orrával, terelte a pálya közepe felé. Bömböli nemigen értette, ijedt is volt, s nem mert a vezérrel ellenkezni, nehogy feldühítse, így lassacskán beért a pálya közepére, a labdához. A kutya ekkor leült, bogárnyi fekete szemével a fiút biztatta, morgott is egy-két szelidet, amit akár bátorításnak is értelmezhetett a kisiú.

Olyan szép volt az a labda, mert hányszor is gondolt egy ilyen labdára, no, nem arra, hogy neki is lehetne, hanem hogy néha játszhasson egy ha-

sonlóval. Most óvatosan megpöckölte a lábával, majd kezébe vette, pattingatta, mérte ruganyosságát: észre sem vette: lassan játszani kezdett. A nagy kuvasz komótosan visszaballagott közben a pálya szélére, ahol már elheveredtek a többi kutyák, s mind a gyermeket figyelték.

Bömböli kezdett belemelegedni, passzolgatott önnönmagának, s mivel játékos is, néző is maga volt, elkezdte fennhangon magyarázni a játék menetét, ahogyan a tévében hallotta a kommentátortól. Egyszemélyes csapatában – természetesen – maga volt a csodacsatár, s a pályán játszó összes Bömböli az ő lábára igyekezett rávarázsolni a labdát, és ő meg is hálálta a többi Bömböli bizalmát, hiszen egyik veszélyes helyzetet alakította ki a másik után az ellenfél kapujánál.

„Bömböli a középpályán egy ügyes csellel megszerzi a labdát, aztán megindul! Hárman próbálják szerelni, de egy ügyes testcsellel állva hagyja őket, és most felgyorsít, és az egyik védőnek egy megszegényítő kötetnyt ad, és a másikat egy megkerülő csellel ügyesen becsapja, és a harmadik védő hiába próbál szabálytalankodni, Bömböli egy elegáns csellel elhúzza a labdát, és már a tizenhatoson belül, és ez már helyzet a javából, és a kapus igyekszik zárni a szöget, de Bömböli külsővel elcsavarja mellette, és gól, micsoda gól, Bömböli az évszázad gólját szerzi csapatának!”

A kisleány sántaságát feledve ugrándozott a kapu előtt, ünnepelve a megismételhetetlen találatát. A pálya szélén a kutyák elégedetten vakkantgattak. Csak a nagy, foltos kuvasz ült csendben, belehunyorogva a lemenő napba. Ha elég távolról figyelte valaki, úgy tűnhetett, mintha mosolyogna.

SIMEK VALÉRIA

Alkony

Kapaszkodsz, létra nélkül
 mászol a meggyfára. Bőrödet
 égeti a fa törzsének horzsolása.
 Föl-föl kapaszkodsz a
 gyenge ágak zöld sátorába.
 Elbújsz benne. Mélyéből
 beszélsz, kiáltasz, hogy
 megértsem. A nap már csak
 a hegyre süt, a völgyet átlépte.
 Nevetésszel hajnalt hozol,
 pedig nekünk már az alkony jön.
 Lobogsz bogarak zümmögése
 közt a fűben. Egy sárga begyű
 madarat figyelsz az oszlopon.
 Árulkodó öröm arcodon.
 Bevérzett szemű lett az ég.
 Árnyak nyúlnak, álmos erdők
 suddognak. Magamban imádkozok
 érted, minden gyermekért,
 ezért a földért. A csernyi táj
 vigaszáért, menedékéért,
 büszkeségének forrásáért.
 Észreveszed hallgatásom.
 Kérdezed: Hallod, hogy a
 kert végi patakban tovább
 énekel az alkony?

Elofvadt

Szemed sarkával leselek,
 odaadod arcod a napfénynek.
 Kezedbe kavicsot veszel, fölötte
 suddogsz valamit. Az első
 szerelem elolvadt, mint a
 márciusi hó. Lágyan simítod
 blúzod a tükörben. Csendes,
 puha a hangod. Lelked madara
 ott ül a rügyező ágon. Ibolyamező
 nyílik már a bokrok alatt. Tavasz van.
 Halkan, titokban írod az ég
 selymére, hogy a fák felett
 jár a fény. Szemed zöld színe
 árad, hiszed, hogy Te vagy a
 nyughatatlan tenger.

SIMEK VALÉRIA

Visszarendeződés

Esti visszarendeződés, amikor
összeszeded a családi találkozás
maradékait. Az asztalról az eldől
váza virágait, a félig borral teli
poharakat, a tányérokról lekotrod
a süteményeket. S a fűből szedegeted
a lehullt csillagokat, de úgy sem találsz
meg mindet, hiszen fogyunk. A mindig
egyel kevesebb széket, a hiányukat.
S megtalálok egy közös emlékalbumot
a tapintható elmúlásban.

Üzenet

Átfúj rajtam a szél. Fázom.
Még egy vagyok veled.
Te vagy a parazsam. Nálad
melegszem, tüzedben perzselődök
naponta. Fény bukdácsol arcodon.
Az ég terhétől házunk szinte
letérdepel, mint nagyanyám az
ágya elé az esti imánál.
A készülő eső ajult morajlással
megfélemlít. Az ég alacsonyan
jár felettünk, ránk ereszkedik.
Egy vég nélküli üzenetet küld felénk,
rongyait teregeti a tájon.

PÉTER BÉLA

Nagylóci képek

Vérarány negyed

Persze, Bukovina elesett. Engem már akkor megfenyegetett az ég, s a muszkák. Abban a húszéves testben, részarány-hányadom a gyanútlan keringésben zakatolt, mint ahogy rabláncra fűzve, a marhavagonokkal is mind messzebbre el, egészen a gyapotföldekig, a mandulaszemű apró emberek szikkadt vidékéig. Taskentig, meg még tovább, vagy kétszáz kilométerre a világvége irányába. Aztán jurtanyánk ajtó nélküli börtönében gyűltek, gyűltek rovásérdőnyire a megkaristoltnapok. A közeli falu megszokott bennünket, mi a falut. Cserzetté vált életünket a végeláthatatlan gyapotföldeken, a reményt, a hon- és miegyéb vágyakozások tartották ébren. A női szemek a csador mögötti illegalitásban villogtak. Tudván tudtuk, szoknyát, csadort felhajtani azonnali fejbőlövés terhe. De idők múltával ki ne vállalná ezt a nevetséges feltételt? A „halálos” aktusnak, bár tanúja nem volt, mégis apró lovakon veszedelmes ítéletvégrehajtók indultak. Vészterhes csujjogások hangjai repdestek, mint a vérszomj, a bosszú sikoltozó madarai. Hozták a hírt. Egy téboly-rántással letépett kantár. Egy szökkenés a ló hátára. Egy szökés egy korán kínálkozó pusztulásból. Mindegy is merre, csak el onnan. Lehetőleg Nagylóc megszépült lankái felé. Oda, ahol Kocalik Erzsébet már javában felcseperedőben. Oda, ahol a jó cimborák a kocsmában röhögnek valami jó palócos viccen. Oda, ahol a gulyás, a Kutyahegy oldalából minden este tárogatószóval tölti be a völgybéli falu csendjét. A sok ezer kilométer távolság gyilkos közönnyel állt a menekülés útjában.

Lóci nagyapja (Péter János)

Lövés a gangon

A ruszkek ellepték a falut. A parancsnokság az alvégen rendezkedett be. Nagyanyám kiszellőztette a tisztaszobát, felhajtotta a dunnákat. Egy kancsó vizet és bögréket tett az asztalra. A három tiszt a gangon beszélgetett. A csicska fókazsírral itatta a csizmákat.

János, igyi szjuda! – kiáltott az egyik Nagyapámnak, aki leballagott a ház melletti emelkedőn lévő kertecskéből. A nacsalnyik beszélni kezdett. Nagyapám is beszélt közbe-közbe. Aztán bement a konyhába. Nagyma-

ma megnézte, mennyi liszt van. Nagyapa krumplit hozott fel a veremből, majd begyújtott a masinába. A sparthelfélében gyorsan lobogni kezdett a tűz. Nagyanyám víz nélkül összetört egy kiló főtt krumplit, hozzátett fél kiló lisztet. Sót. A krumpli forró volt még. Összekeverte a masszát, majd meggyúrta egy kicsit, ezután kiszaggatott négy-öt darabot, s elkezdte a nyújtófával kinyújtani. Az így keletkezett palacsintánál nagyobb lapítványokat a masina platnijára tette, amit előtte libszárnyal lesepert, és mindkét oldalát addig sütötte, amíg a laskán barnás hólyagok nem jelentek meg. Ezek tányérra kerültek. Nagyanyám egy kanálban zsírt hozott, amivel aztán jó alaposan

bekente azokat. Négybe hajtva a ruszki tisztek elé rakta. Egyet odavitt a csicskának, és csak úgy a kezébe nyomta. Nagyapa visszament a verembe. A tisztek nagyon karasóztak nagyanyámnak a laska miatt. Nagyapám hóna alatt egy flaska novaborral tért vissza. Töltött az asztalon lévő bögrékbe az igen opálosnak tetsző lőréből. Na, ezt annyira nem karasózták a távarisok, de csak magukba töltötték, nagyapám bánatára. Késő délután értek vissza valahonnan a hívatlan vendégek. Nagyapám újra megjelent egy flaska borral. A ruszkek kártyázásba fogtak. Nagyanyám is visszatért a faluból. Se levél, se hír apuról, aki akkor volt huszonkét éves és a najhámeri orosz hadifoglytáborban várta a sorsát. A nagy hír a faluban, hogy Koz-

ma Pisti, aki meglépett ebből a ruszki fogságból, csontsoványan, de ép-ségben hazatért. Jaj, csak ne adjonak annak a gyerekek enni, nehogy abba haljon bele, hogy etetik, ha már hazajött a pokolból, siránkozott nagyanyám. A nacsalnyikok jól elvoltak. Nevetgéltek, dumálgattak. Tisztígtatták a géppisztolyukat. Nagyapámat újra leküldték a verembe egy újabb adagért. Éppen megszívta a lopót, amikor nagyon közeli durranás ütötte meg a dobhártyáját. Nagyanyám a földön elterülve. A ruszki óbégatva veszekednek. Nagyapám széttárt karral, elcsukló hangon kiáltaná, hogy sto tü gyélajes? Sto tü gyélali? A nacsalnyik hangos szóval zavarja valahová a csicskát. Nagyanyám oldalába fúródott a sorozat. Nemsokára visszavert a csicska egy ökrös szekérral, szalmával a kocsiderékban. Nagymamát ráhelyezték a szalmára. Nagyapám magához vette iratait, vizet, egy darab kenyeret és elindultak Szécsénybe, az orvoshoz. Az ökrök komótosan lépdeltek a hét-nyolc kilométerre lévő célpont felé. Nagyanyámat elöntötte a kétségbeesés s a mérhetetlen fájdalom. Csak még Bercit láthatnám, rimánkodott minden fohász után. Öreg este volt, amikor a szekér megállt az orvos háza előtt. Dr. Bali Kálmán megtekintette a beteget. Levette nagyanyámról az átvérzett lepedőt, amivel átkötötték a testét, és egy új, tiszta lepedőre cserélte. Nagyapám összetett kézzel könyörgött, de az orvos nem vállalta a műtétet. A sérülés kórházi ellátást igényel, mondta határozottan. Delet ütött a templomóra, amikor bekanyarodott a szekér a gyarmati kórház elé, ám egy hangos sztojjal állta útját egy állig felfegyverzett ruszki katona. Nagyapám betekerte a féket, és elmagyarázta a katonának, hogy mi történt, és hogy azonnal meg kell műteni nagyanyámat, mert ott hal meg a kocsiderékban. Az orosz katonai kórházzá változott megyei közkórház előtt nagyanyám minden egyes perccel közelebb került a véghez. A katona először csodálkozva figyelt a folyékony oroszszággal elmondott magyarázat miatt, majd hajlott nagyapám egyre türelmetlenebb könyörgésére. Bementek az épületbe. Nagyanyám nemsokára a műtőasztalon feküdt. Két lövedéket kivettek a bordái közül, egyet a szívájék alatt bennhagytak, tekintettel a legyengült állapotára. Beleit, gyomrát összevarrták. A műtétet aztán 1964-ben fejezték be, amikor kikerült a harmadik lövedék is testéből.

Lóci nagyanyám

Na, kisfiam hamar csinálunk egy kis laskát, aztán mehetünk a Középhegybe. Volt ez a kis eső, lenni kell gombának, ha meg nem lesz, majd hozunk egy hát fát. Csak vacsorára térünk haza.

Alföldi kölyöknek mi kell ennél izgalmasabb foglalatosság, mint menni a hegyekbe. Indultunk, s eloldalztunk a nadrágszűj-parcellák szélén, át a nedves fűvű réten, aztán fel a Hásas lankásabb emelkedőjén, egyenesen a Középhegy erdővel borított, meredeken ívelő gerince felé. Közben össze-vissza futkároztam nagyanyám kissé nehézkesen lihegő alakja körül. Boldog örömmel követtem a fehér vászonbatyus aszszonyt. A Középhegy róka-gombái, a kék és piros hátú galambgombái érkezésünket megneszelve, csodás díszsorfallal kedveskedtek, hogy megleljük a peszegombákat és a szurdokoldal barna bársonyú igazi gombáit, a vargányákat, ügyelve arra, hogy messze elkerüljük az elesett ruszki katonákat rejtő fenyves erdőt, ahol a gombák romlottak, mert a halottak tetemei táplálják azokat. Kosarunk időközben szépen megtelt. Nagyanyám hátára vette a fehér vászon batyujába rejtve, és Lócnak vettük az irányt. Ne menj távolabb a hangunknál, figyelmeztetett a szokásos szigorral. Lassan haladt a lejtőn lefelé. Boldogok voltunk, mert a teremtő nem volt szűkmarkú.

Nehezen keltem föl arról a rönkről, amin olyan jó volt megpihenni. Ekkor észrevettem egy felhőcskét az égen. Palóc öregasszonyforma, batyuval. Szemem azonnal kutatni kezdte a hazafelé vezető poros utat, de azon csak egy kis fűrgé szellő nyargalászott önfeledten.

Lóci nagyapám

Korareggel kelt. Féldeci szilvapálinkával nyitotta a napot, s az egy szelet kenyérből tört falattal, amit a pálinka után küldött. A kerekas kútból felhúzott vízből két tenyerével magára mért hideg vízben megmosakodott. A nagyanyám által szótt vászontörölközővel megtörölközött, majd fel-

vette a gúnyát, amit nagyanyám a hokedlira készített neki. Megetette az állatokat. Megfejte a teheneket. Bement a konyhába, megette a tojásrántottát meg a kakastaréjra sütött füstölt szalonnát. Aztán befogta a szürkemarhákat. A szekérre tette a villát, a kaszát. Vállára kapta a „borjút”. Feltette a vizeskancsót a félkabátba csavarva. Felült a bakra, s indult a határba, a „proletárba”, ahogy a faluban nevezték azt a földterületet, ahol a szegény emberek parcelái voltak. Ehhez szükség volt egy bő órácskára. Megérkezvén a „borjút”, amiben a vöröshagyma, kenyér és a szalonna volt, egy ágra erősítette, a vizeskancsót az árnyékot adó bokorba helyezte. A kaszálás előtt még hátra volt az élezés. Előkerült a kaszakő. Alapos élezés után elkezdődött a munka. Mikor a Nap a legmagasabban járt, megállt a kaszáló. A távolból alig hallhatóan a delet harangozták. Visszabalogott a tábla szélére. Előkerült a „bor-

jút” meg a víz. Nagyapám ebédelni kezdett. Komótosan vágott a kenyérdarabból, majd a szalonnából és a hagymából. Behelyezte a szájába a jókora katonát, úgy, hogy a bicskával kísérté odáig. Fogkefét soha nem látott fogsorával (kettő fog híjával) szép lassan megrágtá és lenyelte. Amikor elég lett, visszacsomagolta az elemóziát. Ivott a vízből. Megtörölte a száját. Odament a szekérhez. Levette a lópokrócot. Leterítette a bokoraljához, s ledőlt egy kicsit. Egy bő fél óra szendergés után a pokróc vissza-

került a szekérrre. A marhákat megnógatta és elindultak a lucernatáblán úgy, hogy nagyapám a gyeplőt fogva szekér mellett lépdelt. Lekerült a villa, a lekaszált lucerna meg fel a szekérrre. Amikor nem volt már a levágott heréből, megfordította öregapám a fogatot, s nagy hűőő-vel megállította a teheneket. Megigazgatta a rakományt. Felmászott a bakra. Megbízta a vonóerőt, s elindult hazafelé. Útközben egy nagy csoport csirkegombára (a rókagomba ottani neve) lett figyelmes. A szekeret megállította. Nagyapám lekaszáldott a kocsiról. Nemsokára ölben hozta a csirkegombát, amit aztán betett a bak alá. Egy óránál több idő múltán hazaérkezett.

Nagyapám az istálló mögé pakolta a lucernát, aztán a szekérrrel a helyére állt. A marhákat kifogta. Megetette, megitta őket. A gombákat megint ölbe vette és bevitte a konyhába. Közben a féldeci szilvapálinka a falat kenyérrrel ismét.

Nagyanyám asztra tette a főtt ételt. Nagyapám megmosta a kezét meg az arcát a lavórban lévő langyos vízben. Meg is törölközött, s leült az asztra melletti lócára. Az alumínium kanállal kimerte az első kanál levest.

Kolozsvári Grandpierre Miklós: Család

ÁDÁM TAMÁS

Tört fényben

Részlet *A munkásosztály gyönyöre* című készülő regényből

Az utolsó csendesebb napok, meghitt pillanatok. Presser zongorázik, Ruzsa Magdi énekel. *Egyszer arra járhatnál, egyszer rám találhatnál, és akkor belém eshetnél, s rögtön el is vihetnél.* Hova vigyelek, és miért? Szép hetek, visszavonhatatlanok, utánozhatatlanok. Szemerkél az eső, könny csordul az arcodon. Majd kitisztul az ég, tört fényt szór ránk a Nap.

Az Írószövetségbe megyünk, a betonba ágyazott vaskerítés pillérjére ülök, tíz perc múlva megnyomom a kilincset. Testünk megfeszül, röhögünk. Ismétlődik, ugyanígy történt néhány hónapja, amikor mellettünk elrobogott egy gyorsvonat. Arcunkba szél csapott. Jó hosszú, jegyezted meg pajzánul. Annyi minden történt azóta, csak a kis-földalatti nem változott. Azon kocogunk visszafelé.

Nagykovácsit vesszük célba, simán eljutunk a Moszkva térre, amelyet mostanában Széll Kálmán térnek hívnak. Nekem marad Moszkva, pedig az oroszokat sose szíveltem. Hányszor álltunk az óra alatt, hívó szóra vártunk. Feledhetetlen házibulik, gitár, csókok félhomályban. A miniszoknyás, kék szemű lányok. Meg barna szeműek, zöld szeműek. Ahogy a blúzuk alá nyúltunk. Ahogy leomlott vállukról a kartonruha.

Szürkül, állunk csak a beteges fény alatt, várjuk a buszt. Az eldobott csikkek parazsát eső oltja. Átöleljük egymást, csókolózunk, kültéri kamerák figyelnek, megnéznak bennünket az emberek. Mint a heringek, annyian vagyunk a buszon. A tájat nézem, az út fölé hajló lombok bennünket köszöntenek. Az éles kanyarokban egymásba kapaszkodunk. Továbbmegyünk, mint kellene, a végállomáson kötünk ki. Érdeklődünk, hosszú séta következik, kéz a kézben. A sok új ház elrabolta a természetet, zsugorodik a zöld. A patakon átívelő keskeny hídon megállunk, nézzük a szaladó vizet, a cikázó hínárt. Vajon merre mehet? És merre tartunk mi? Melltartód kapcsa megadja magát, kezeddél fogod. Visszkapcsolom, ahelyett, hogy levennem. A feszes mell már a múlt, de így is szeretem. Megtaláljuk a házat.

Emelkedett társaság, írók, költők. Szellemi kaland bográcsossal, vörösborral. Remek a hangulat, pattog a tűz, fortyog a lé, puhul a feldarabolt

birkacomb. Jut mindenkinek, az asztalon púpozott tányérok várakoznak. Nem sokáig. A vörös zsír nyomot hagy a terítőn, lecsusszan néhány pohár bor, utána a háziasszony készítette sütemény, a vendégek is megpakolták batyuikat, bőséges a kínálat. Era valami portugál sütit hozott, ami nem meglepő, érdeklődnek a vendégek a recept iránt. A soklábú irodalom, sikerek, sérelmek, kérések: adj pár verset a folyóiratomnak! Műfajok, disztichonok, keresztrímek, metaforák. Gyorsan ránk szakad a sötét, az utolsó buszt elérjük.

Másnap. Mielőtt a Kossuth térre érnének, a sarki fagyizóban soványítjuk a hideg gömböket, a kiskanál a pohár széléhez koccan. Jobban szeretem az ostyatölcsért. Zsúfoltak a járdák, egyre többen leszünk, ismerősökkel találkozunk. Nem beszéltünk róla korábban, hogy mi is jövünk. Kormányellenes tüntetés, sok fiatalal. Állunk a tömeg közepén, hallgatjuk a szokásos mondatokat, az elítélő nyilatkozatokat. Ront a hatáson, hogy recseg a mikrofon, pattognak a hangfalak. A távolabb lévők alig hallják, mit mondanak, ettől persze még a hangulat fokozódik. Több ezer ember üvölti az üvöltendőt, elegük van mindenből. Táblák, kitűzők jelzik a hovatarozást. Semmi nem változik, egyelőre te is itt vagy mellettem.

Utálom a wellness-hétvégéket, már a neve is milyen! *„Ideális környezetben fekvő hotel, soft all inclusive ellátással, üdvözlőtallal, wellness-részleg és fitneszteremhasználat, sportolási lehetőségekkel, parkolással, internet-elérhetőséggel. Add át magad feltöltő és relax programok kényeztetésének!”* Nincs mese, át kell adnom magam! Jobb lenne kócos természetben, erdők tenyéryi tisztásain számócat szedni, patakokból vizet meríteni, lelocsolni egymást. Era addig győzköd, míg végül feltartom a kezem, legalább túl leszek rajta. Ilyenkor utánanéző a wellnessre nem vágyó, mire számíthat. *„Negyedszer voltunk itt, eddig mindig elégedettek voltunk, de most sajnos hatalmas minőségi romlást tapasztaltunk. Első este fél nyolckor már csak köretek voltak a svédasztalon, és egyfajta térszta. Miután ezt nebezményeztük, választhattunk az étlapról. A medence még nem volt feltöltve, és botrányosan koszos volt, a látvány is lehangolta az embert. Csálód-tunk, többé nem megyünk.”* Sejtettem. Más szemszögből: *„Három éjszakát töltöttünk el a párommal ebben a csodásan szép szállodában! A környezet gyönyörű, igényes kivitelezés, kedves személyzet, tiszta szobák. A negatívumok: Sajnos minden nap ugyanazok az ételek voltak úgy reggelire, mint vacsorára. A medencék szépek, de a gyógyvíz úgy megfogta a feleségem fehérfürdőruháját, hogy nebezen, többszöri alkalomra tudta csak kimosni. A medencék hőfoka nekünk nem volt megfelelő, az úszómedence hideg és sekély.”* Micsoda perpatvar lesz itt, ha Era fürdőruháját megfesti a víz! Előre félek. Ő akarta.

Csomagolunk, könyvekkel megpakolom a hátizsákom, pár göncöt gyűrok a maradék helyre. Asszonyom fél napig válogat, felforgatja a szekrényt, kisöpri a cipőtartót. Próba próbát követ, nagy nehezen elkészül a mű, minden fölösleges ruha bekerül a bőröndbe. A szomszédos szobából sóhajok szállnak felém, mégsem fért be minden, amit eltervezett.

Kocsiba ülünk, irány az ország másik fele. Az utakon nagy a forgalom, betartom a sebességet, mellettem százötvennel suhannak az Audik, a Mazdák. Rám dudálnak, beintenek, miért megyek úgy, mint a csiga! Semmi különös, csak betartom az előírt sebességet. Idegbeteg ez az ország. Órák múlva megérkezünk, a parkolóban akad még hely. A recepciónál középkorú úr ül, mosolyogva fogad bennünket, átadja a kulcsokat, mindjárt érkezik egy fiatal hölgy, aki körbevezet a szállodán, megmutatja a szobánkat, a konyhát, a medencéket. Ketten maradunk a szobában, megszabadulunk csomagjainktól, zuhanyozunk, átöltözünk. A berendezés újszerű, mégis rideg. Az ebéd többfogatásos, a levesből hiányzik a só, kevés a bors. A rántott hús nincs rendesen átsülve. Éhesek vagyunk, megesszük. Kis pihenő után elindulunk felfedező utunkra, megnézzük a település nevezetességeit, a templom gyönyörű.

Hosszú az este, kipróbáljuk a franciaágyat. Még nem tudjuk, ez az utolsó szeretkezésünk. Idegen helyen mindig nehezen alszom el, most sem megy. Hajnalig olvasok, Era forgolódik mellettem, felébred, rám mordul: Kapcsold már le azt a rohadt lámpát! Lepakcsolom, nézem az ablakon bevilanó fényeket. Minek vagyok itt, nem tudom. Későn, fáradtan ébredek, Era már felvette a fürdőruháját, csípőjére törülközőt csavart. Mehetünk, jelenti ki, mintha ez természetes lenne, hogy én mit akarok, másodlagos. Maradnék, olvasnám, befejezném a regényt. Duzzogás, ráncok a homlokon. Egy óra csönd, mégis elindulunk, a gyógyvízzel kezdünk, ülünk a termetes asszonyok mellett, forró vízben ázik testünk. A medence kutyacsont alakú. Hétköznapi történetek jönnek közel hozzánk, tévésorozatok értékelése, továbbgondolása, vasárnapi ebédek elkészítésének rejtelmek. Nem sokáig lehet ezt bírni, irány az úszómedence, Era marad, nem nagyon tud úszni. Lassan, kimérten lenyomok vagy tíz hosszt, eltelelem gondolataimat. Két vászonszéket kinézünk magunknak, behuppanunk. A többi foglalt. Előttünk homokóratestű lányok sétálnak, tenyérynyi bikinijük vonzza a szemet. Finoman, óvatosan figyelem őket. Szépek. Era észreveszi, mit teszek, számára bűn, ha másra nézek, felrohan a szobájába. Megiszom egy hideg sört. Nézem a vendégeket, próbálok rájönni, miért jönnek ide. Az egyik lehetséges válasz: feltöltődni. A másik, kiszakadni a hétköznapiokból. Nem érzem, hogy sikerülhet, divat,

semmi más. A vendéglátósoknak meg pénz, jól felfuttatták ezt az ágat. Alkonyodik, csendben nyitom az ajtót, Era nem enyhül. Hát jó, akkor menjünk haza, amúgy sem érzem jól magam az embertömegben. Nem, maradunk!, néz rám megsemmisítően a nőm. Nem vágyom konfliktusra, legyen, aminek lennie kell. A szokásos, olvasás. Ezúttal előbb lekapcsolom a villanyt. Se szép álmokat, se pihenj jól.

Két nap van még hátra, ez akár jó hír is lehetne. Hosszú, vánszorognak az órák. Egy teljes nap kell, hogy Era megenyhüljön. Lehajtom a fejem, a szépen lenyírt, megfésült füvet nézem, nehogy megakadjon a szemem egy szép testen, a szétfolyó alakokat sem figyelem. Lángost eszünk, fagyaltot nyalunk, fürdünk, semleges dolgokról beszélgetünk. Újra elkerüljük a lényegét.

Felszínes barátságot kötünk egy középkorú párral, ők is Pestről jöttek. Talán az ország összes wellness-központját felkeresték már, roppant élvezik a helyzetet. Nincs ismerős, nincs gyerek mellettük, nincs meló, vilamos, busz, egymással foglalkozhatnak. A férfi számítógépes szakember, jól keres. Asszonya egy nagy cég vezetőjének a titkárnője. Mi nem nagyon találunk közös témát, a lányok igen. Kiderül, ki a legjobb fodrász, körmös a fővárosban. Telefonszámot cserélnek, összefutnak bizonyosan.

Hazafelé dugóba kerülünk, amúgy is nagy a forgalom, ráadásul három autó egymásba szaladt, órákig tart a helyszínelés. Türelmesen várom, mikor szabadulunk. Késő este érünk haza, bezuhanunk az ágyba. Jó volt, csillagom, kérdezi Era. Mit mondhatnék, nincs más válasz: csodálatos, az élmények, a hatások feledhetetlenek. Történjék bármi, soha többé wellness!

BENEDEK SZABOLCS

Ballada egy csapatról (egy készülő könyv 5. fejezete)

A régi vicc szerint, amikor Ferenc József egyszer nagy tömeget látott az utcán, megkérdezte a kísérőitől, hogy hová tart ez a temérdek ember.

- Futballmérkőzésre, felség – hangzott a válasz.
- Tényleg? – kíváncsiskodott tovább a császár. – És kik játszanak?
- Az osztrákok és a magyarok, felség.
- Jó, jó, de kivel?

A Kaiser utolsó kérdése részben érthető, hiszen Magyarországot és Ausztriát évszázados közös múlt köti össze. Bár már korábban is ült Habsburg a magyar trónon (Albert 1437–1440), 1526-tól egészen 1918-ig, azaz az utolsóig bezáróan a magyar királyok abból a családból kerültek ki, amely a császári címet viselő osztrák uralkodóházat is adta. A perszónaluniónál szorosabb egybetartozást jelentett, miután a törökök kiűzését követően Magyarország a Habsburgok birodalmának szerves része lett. Innentől fogva a magyar függetlenségi törekvések legfontosabb eleme volt az ország önrendelkezésének visszaállítása – a merészebbek ezt az Ausztriától való teljes elszakadással szerették volna megvalósítani, az óvatosabbak az európai erőviszonyok ismeretében beérték volna azzal, ha Magyarország egy közös birodalom keretein belül önálló belpolitikát folytatva szabad kezet kap saját ügyeinek intézésére. Forradalom, szabadságharcok és reformtervek után utóbbiak elképzelése valósult meg: az 1867-ben létrejött Osztrák-Magyar Monarchia a legnagyobb közép-európai birodalomként komoly világpolitikai súllyal is rendelkezett, ugyanakkor csak a külvilág felé – egész pontosan az uralkodó személyét, illetve a külügyeket, a hadügyeket és a pénzügyeket, továbbá a vámuniót tekintve – jelentett egységet, egyéb téren a két ország a szimbiózis adta több-kevesebb önállósággal intézte belső dolgait.

Éppen emiatt (ahogyan az Egyesült Királyságnak sincs saját futballválogatotója, Angliának, Skóciának, Walesnek és Észak-Írországnak azonban igen) Magyarország és Ausztria nemzeti tizenegyei önállóan mérettek meg a közös múlt évtizedeiben is.

A magyar–osztrák párharcok a futballtörténelem második legnagyobb számú országok közötti összecsapását jelentik az Argentína–Uruguay találkozók után.

A két ország válogatottja először 1902. október 12-én délután háromkor, a bécsi Práterben találkozott egymással. Ez volt egyben mindkét nemzeti válogatott első mérkőzése. Igaz, az osztrákok fél évvel korábban már meccseltek a svájciakkal, ám azt nem tekintették hivatalosnak. Mint ahogy az is igaz, hogy a budapesti és a bécsi futballistákból összeverődött alkalmi gárdák az elmúlt bő egy évben ugyancsak játszottak párszor egymással, ám az első hivatalos találkozónak ez az október 12-ei számított. Még akkor is, ha akkoriban még Bécs–Budapest néven emlegették ezt az összecsapást, már csak azért is, mert a két országban a fővárosokon kívül nemigen volt futballélet.

Magyar részről nem volt felhajtás a meccs körül, osztrák részről annál inkább: Bécs utcáit teleplakátolták az eseménnyel, de hangos szóval is hirdették a fiákerekről és a sörözőkben. Talán ennek is köszönhető, hogy 500 fős közönség verődött össze.

Futballtörténelmi esemény lévén lássuk az összeállításokat:

Ausztria: Nauss – Eipalduer, Wachuda – Hüttl, Blässy, Mössmer – Wiesner, Huber, Schrammel, Studnicka, Taurer.

Magyarország: Bádonyi – Berán, Gabrovitz – Koltai, Pozsonyi, Bayer – Buda, Steiner, Pokorny, Hajós, Oláh.

Az osztrák csapatot válogató bizottság állította össze, ahogy a magyart is, ám utóbbi esetében a tizenegy futballista mellett egy edző is érkezett Budapestről, Gillemot Ferenc személyében. A házigazdák Studnicka mesterhármásával, valamint Huber és Taurer góljaival 5–0-ra győztek. Ugyanekkor megállapodás született arról, hogy a két csapat a jövőben évente kétszer (egyszer Bécsben, egyszer Budapesten) találkozik. Ezt a Monarchia fölbomlásáig, sőt kicsivel azután is, 1920-ig sikerült tartani: világháborúval és forradalmakkal dacolva két, de olykor három találkozóra is sor került évenként, 1907-től már Magyarország–Ausztria néven. Ám a gyakoriság a későbbiekben is csak részben csappant meg, 1937-ig évente egy mérkőzés szerepelt a naptárban, aminek az Anschluss és a második világháború véget vetett – bár akkoriban meg ismét Bécs–Budapest néven rendeztek nem hivatalos meccseket –, majd 1945-től ismét visszatértek az évenkénti két találkozóra. A lendület 1950-től, a két eltérő politikai rendszer befagyásától és a hidegháború kiteljesedésétől lanyhult, bár a csapatok így is viszonylag sűrűn találkoztak. E kézirat elkészültéig 137 magyar-osztrák futballmeccset tart nyilván a futballtörténelem, ebből 37

döntetlen mellett 67 magyar és 40 osztrák győzelem született. A magyarok egyébként mindjárt a második, 1903. június 11-én, Budapesten megrendezett mérkőzésen győztek (3–2).

Nem véletlen, hogy e hosszú sorban számtalan esemény között lehet szemezgetni.

A két csapat tíz év „barátkozás” után tétmérkőzésen először 1912. július 5-én, a stockholmi olimpián találkozott először – azt követően, hogy a magyar futball történetének első tétmeccsén a nemzeti csapat az olimpián közös amatőr csapatmal induló britekkel került össze, és súlyos, 7–0-s vereséget szenvedett, aminek következményeként a vigaszágon folytathatta a küzdelmeket, ahol is Németország 3–1-es legyőzését követően Ausztriával hozta össze a sors. A mérkőzés a magyarok 3–0-s győzelmét hozta, az első gólt Schlosser Imre, a magyar futball hőskorának legendás csatára, a népszerű Slózi szerezte.

A Magyarországi Tanácsköztársaság idejére eső egyetlen válogatott mérkőzést (1919. április 6.) a magyarok ugyancsak az osztrákok ellen vívták, és 2–1-re meg is nyerték, ekkor született az a csapatfotó, amelyen a magyarok balösszekötője, Schaffer Alfréd puskával a kezében szerepel. A legendás futballista ezekben a hetekben a népjóléti népbiztosságon vállalt állást.

Az osztrákok ellen játszott először a nagyválogatottban Puskás Ferenc, aki az 1945. augusztus 20-ai, a budapesti Üllői úton megrendezett, 5–2-es magyar győzelemmel végződő mérkőzésen mindjárt élete első, címeres mezben rúgott találatát is elérte, amivel a magyar csapat a 12. percben a vezetést is megszerezte. (A két csapat egy nappal korábban is találkozott, a magyarok akkor játszottak először válogatott meccset a második világháborút követően, és 2–0-ra nyertek.)

Annak emlékére, hogy az első magyar futballklub, a Budapesti Torna Club 1897-ben alakult, és ugyanazon év május 4-én – más források szerint május 9-én – került sor első mérkőzésére, az 50. évfordulóra a Magyar Labdarúgó-szövetség megint csak az osztrákokat hívta vendégeskedni. Az 1947. május 4-én az Üllői úton megrendezett találkozóra a BTC hajdani játékosa és az egykori, történelmi mérkőzés egyik szereplője, a magyar sport első olimpiai bajnoka, a neves építész, Hajós Alfréd vezette ki a csapatokat, a BTC hajdani piros-fehér csíkos mezében. A Horváth – Rudas, Szűcs, Balogh II. – Nagymarosi, Lakat – Egresi, Szusza, Zsengeller, Puskás, Patkoló összeállítású magyar válogatott 5–2-re győzött. A mérkőzés azonban nem emiatt lett igazán emlékezetes, hanem azért, mert az 50. percben, rögtön azután, hogy a magyarok Szusza góljával ismét vezetést szereztek, leszakadt a tribün egy része, és mintegy 200 néző

zuhant mélybe. Döbbenetes módon a játékot nem állították meg, a mérkőzés ment tovább, akkor is, amikor a mentők megérkeztek és elszállították a sérülteket. Szerencsére halálos sérülés nem történt.

A két szövetség eltérően számolja az egymás közötti találkozókat. Ennek az az oka, hogy 1938. április 24-ére lekötöttek egy mérkőzést, azonban közbeszólt a történelem, Hitler bevonult Bécsbe, és a Harmadik Birodalom bekebelezte Ausztriát, amely megszűnt önálló állam lenni. A футбол fontos dolog, a meccset lejátszották, ám a régi idők focija emlékére Bécs–Budapest néven, és a találkozó a részben az 1938-as vb-ezüstérmes magyar válogatott játékosaival főállító vendégek 5–3-as győzelmével zárult. Később az osztrák labdarúgó-szövetség ezt elkönyvelte hivatalos válogatott mérkőzésnek, a magyar azonban nem. Ennek eredményeként a két ország egymás közötti 100. összecsapását kétszer is megünnepelték, amikor az Európa-kupa sorozatában egymás mellé került a két válogatott. Először 1955. május 24-én Bécsben (Ausztria–Magyarország 2–2), majd október 16-án Budapesten (Magyarország–Ausztria 6–2). Utóbbi alkalommal a két csapatot Schlosser Slózi vezette a gyepre, és ő végezte el a kezdőrúgást. A mérkőzés után az egyik osztrák vezető úgy fogalmazott, hogy míg a magyarok lökhajtásos gépre ültek, addig az osztrákok maradtak a fiákernél.

Az 1956. október 14-ei bécsi, 2–0-ás vendéggyőzelemmel zárult találkozót azért érdemes megemlíteni, mert ezt a közvetlenül a forradalmat megelőző mérkőzést tekinthetjük az Aranycsapat utolsó fellépésének: a magyar válogatott a Grosics – Kárpáti, Börzsei, Kotász – Bozsik, Berendi – Sándor, Kocsis, Hidegkuti (Machos), Puskás, Czibor összeállításban léptek pályára, a gólokat Puskás és Sándor szerezték. Az október 28-ra, Budapestre tervezett, svéd elleni meccset már elsodorta a történelem vihara, Kocsis, Puskás és Czibor pedig soha többé nem játszottak a magyar válogatottban.

Mindezek után nem meglepő, hogy a nemzeti tizenegy 500. hivatalos mérkőzésére (legalábbis akkor annyinak számolták, azóta ez, mint korábban szó volt róla, módosult) a Magyar Labdarúgó-szövetség Ausztriát hívta meg. 1976. június 12-én a Népstadionban, foghíjas lelátók előtt a magyar csapat 2–0-ra győzött. Nyilasi Tibor akkor volt tizedjére válogatott.

*

1984-ben pedig kis túlzással ő kötötte össze a két ország futballját. Nyilasi egy évvel korábban szerződött az Austria Wien csapatához. Legalábbis a mai fogalmaink szerint. Mivel azonban a szocialista értékrendbe

nem fért bele a nyugatiakkal folytatott „emberkereskedelem”, a szó szoros értelmében megfogalmazva a játékjogát átengedték a bécsieknek. A lényeg ettől maradt: a népszerű Nyíl lila-fehérré cserélte addigi zöld-fehér mezét, és mindjárt az első bécsi évében parádézott: 29 mérkőzésen szerzett 26 góljával gólkirály lett, egyúttal csapatával osztrák bajnok.

Igaz, előtte már a Ferencvárosban is sikert sikerre halmozott: két alkalommal bajnok, háromszor kupagyőztes, és tagja volt a Fradi 1975-ös KEK-döntős csapatának is. 1981-ben Magyarországon is gólkirály volt, sőt az akkor lőtt 30 góljával sokáig úgy tűnt, hogy Európa legjobb góllövője lesz, mígnem a magyar bajnokság végét követően kiderült, hogy a bolgároknál Georgi Szlavkov, a Trakija Plovdiv csatára a legutolsó fordulóban mesternégyest lőtt, így Nyílnak az ezüstcipő jutott. Ugyanebben az évben viszont szerepelt az Európa-válogatottban.

Tehetségére annak idején a közelükben lakó Sebes Gusztáv, az Aranycsapat hajdani szövetségi kapitánya is fölfigyelt, neki is szerepe volt abban, hogy Nyilasi 15 évesen az Úttörőstadionból az FTC-be került, ahol 1973-ban lépett először pályára a nagycsapatban. Két évre rá, húszévesen mutatkozott be a válogatottban, és onnantól fogva kihagyhatatlannak bizonyult. Igaz, a pályáivben volt némi törés, amikor az 1978-as vb nyitómeccsén kiállították, amelyet követően az MLSZ még külön büntetéssel is sújtotta (a másik vétkesnek kikiáltott Törőcsikkel együtt). Nyilasi egy évvel később, 1979 októberében pedig annyira elkeseredetté vált – akkori nyilatkozatai szerint a szurkolói bekiabálások, mégpedig a Ferencváros táborából érkező bírálatok zavarták különösen –, hogy egészségügyi okokra hivatkozva bejelentette visszavonulását. Szerencsére négy hónappal később ismét edzésre jelentkezett.

Külföldre igazolása után nem tudott minden alkalommal a szövetségi kapitány rendelkezésére állni, csupán akkor, amikor a szerződése ezt lehetővé tette. Természetesen tétmeccsre a bécsieknek mindig el kellett engedniük. Nyilasi centert játszott Mezey György válogatottjában, oly módon, hogy amíg az ellenfél támadott, ő pihenhetett, ám labdaszerzésnél azonnal visszább kellett lépnie, és részt kellett vennie a támadásépítésben. 1984 szeptemberében tehát a többiekkel együtt készült a – magyar számítás szerinti – 126. magyar-osztrákra. Csakúgy, mint a másik „osztrák” magyar, Nyíl volt ferencvárosi játékostársa, Szokolai László, a fejjátékáról híres gólerős center, aki Nyilasival egyszerre szerződött Ausztriába, ugyancsak a határ közelébe, a Sturm Grazba, és akivel Mezey szintén számolt.

*

„A bizalmat a pályákon kell visszaszerezni!” – harsogta a Népsport címlapja 1984. szeptember 1-jén, az új szezon nyitányának napján. Ugyanennek a számnak a 3. oldalán a lap – sportújságtól némiképp szokatlan módon – *Csepeli vacsora* címmel tárcanovellát közölt az első magyar nyelvű Puskás-életrajzot is jegyző Hámori Tibor tollából. A sztori lényege, hogy a sorkatonai szolgálatát töltő fiú három nap szabadságot kap a Magyar Néphadseregtől, és hazatérésének estéjén megkérdezi az apját, hogy másnap hánykor indulnak a Csepel–Békéscsaba meccsre. A „Fater” fölhördül, hogy ő nem megy meccsre ezután a „nagy disznóság” után, nem blamálja magát, nem érdeklí a csapat. A fiú erre azzal érvel, hogy „ami elmúlt, elmúlt, mindenki megkapta a magáét, punktum”, az új csapatnak pedig szüksége van a biztatásra. A Fater azonban egyelőre továbbra is hajthatatlan. „Bundáztak – replikázik erre a fiú. – Na és? Elítéli őket minden józan ember, de nem állhat le a bajnokság! Az olaszoknál akkora botrány volt, hogy belesántultak. Rossiékát a pokolba küldték, erre később világbajnokságot nyertek! Ha a balhé idején megölték volna a labdarúgást... Nézd, a katonaságnál is ez volt a téma. De legyen már vége.” A szóváltás azzal fejeződik be, hogy a Fater rekedt hangon az új összeállítást kérdezi.

A Kádár-kor embere megtanult a sorok között olvasni, így aztán ebből a tárcából is ki lehetett hámozni a lényegét. Ahogy az 1984 nyarán a bundaüggyel valamilyen módon érintettségben lévő labdarúgók vallani kezdtek, villámgyorsan kiderült, hogy egyik ügy hozza a másikat. Ha valamelyik mérkőzésről tudottá válik, hogy vesztegetés történt, az érintett futballista vagy vezető „most már minden mindegy” alapon elkezd beszélni egy másik találkozóról is. Ráadásul olyanok neve is szóba került, akik szerepeltek a szövetségi kapitány hosszú tervei között. Az illetékesek a totóbotrány és a közvélemény figyelő tekintete nyomán nem söpörhették totálisan a szőnyeg alá a dolgot, azt viszont nem kockáztatták, hogy a világbajnoki selejtezők előtt olyan lépéseket tegyenek, amelyek túl azon, hogy alapjaiban rengetik meg az egész magyar labdarúgást, az épülő válogatotatot is szétverik. Így aztán amilyen gyorsan csak lehetett, jogi csúrcsavar és hosszas eljárás mellőzésével lezárták az ügyet. A csepeliekkel elvitték a balhét, minden más érintetlen maradt. Némi tüneti kezelés történt, fölkerült a ragtapasz, aztán lehetett játszani tovább.

Mindazonáltal a feszültséget lehetett tapintani. A bundaügy hullámai nem múltak el nyomtalanul, további nyomasztó emlékként pedig ott volt

a válogatottnak a főpróbán Mexikótól elszenvedett veresége. Ráadásul a bajnokság krémjét jelentő kupacsapatok botlottak az európai kupák első fordulójában. Szeptember 18-án a Videoton hazai pályán sovány, egygólos előnyt szerzett a Dukla Prahával szemben. Másnap az MNK-győztes, ugyanakkor továbbra is másodosztályú Siófok pályaválasztóként (Székesfehérváron) 1–1-es döntetlent játszott a görög Larisszával, miközben az UEFA-kupán a Manchester United 3–0-ra kitömte a Rába ETO-t, a BEK-ben pedig a Honvédot 3–1-re alázta a kiscsapatnak vélt svájci Grasshoppers. Két héttel később a magyar csapatok közül kizárólag a Videoton élte túl az első kupafordulót, a székesfehérváriaknak ezzel megkezdődött a döntőig vezető menetelésük az UEFA-kupában.

Szeptember 20-án Mezey György keretet hirdetett. A leginkább kapus-téren adódtak gondok. Kovács Attilát eltiltották, Disztl Péter pedig még a bajnokság rajtja előtt izomhúzódást szenvedett, ami lassan jött csak rendbe. Törőcsik is egy korábbi sérüléssel bajlódott, és noha ő rendszeresen pályára lépett az Újpesti Dózsában, a szövetségi kapitány úgy ítélte meg, hogy régi formáját egyelőre nem nyerte vissza. Nagyjából ez volt a helyzet a tavasszal ugyancsak bevetett Kiss Lászlóval is. Közben Hajszán betegséggel kínlódott, és Hannich se volt teljesen egészséges.

A feszült hangulatot – természetesen a korábban a színészkedéssel is kacérkodó Sándor Tubi gyúró mellett – Payer András és Harangozó Teri próbálta oldani, akik a stáb meghívására a tatai edzőtáborban dalestet adtak a játékosoknak. (Bár lehet, hogy ők jobban örültek volna a korosztályuknak inkább megfelelő R-Go-nak vagy a P. Mobilnak.)

Mezey a kispesti Andrusch mellé a Vasas kétszeres válogatott kapusát, Kakast hívta a keretbe, amelybe egy újonc is bekerült. A villámgyors és gólerős támadó, Kiprich József 17 évesen szerepelt először a Tatabánya csapatában, ahol a kirobbanthatatlannak tartott, rutinos P. Nagyot szorította ki a jobbszélső posztjáról. Közben az ifjúsági és utánpótlás-válogatottakban végigjárta a számléírást, és korosztályában európai hírnévre tett szert. Mindezek ellenére a magyar–osztrák vb-selejtező napján a Népsport címlapján hozta a szenzációsnak számító hírt: Kiprichre kezdőként számít a kapitány.

Az osztrákok kellő önbizalommal érkeztek Budapestre. Ők már túl voltak egy mérkőzésen: ha a vártnál nehezebben is, de 2–1-re legyőzték a csoport leggyengébbjeként számontartott Ciprust. A magyarok igyekeztek bizakodva nyilatkozni a mérkőzés előtt, ám megszólalásaikból érezhető volt a feszültség. A Képes Sportnak már a meccs után megjelent, 1984. október 2-ai számában Mezey elárulta, hogy a Mexikótól elszenve-

dett váratlan vereség nyomán még a játék és a csapatszerkezet átalakításán is komolyan elgondolkodott:

– Nem tagadom: azután a meccs után kétségek támadtak bennem – mondta a Pintér István főszerkesztő által készített interjújában. – És úgy gondoltam, hogy alaposan módosítani kell az eredeti elképzelésemen, kombinálva a taktikát, mondjuk Schachnert és Prohaskát követő emberfogással kellene semlegesíteni. Teljesen zárt kapuk mögött, Tatabányán ki is próbáltuk ezt a megoldást. Eltelt egy félóra, és azt mondtam magamnak: „Nagy marha vagy, te, Gyuri, ha a hosszú hónapok óta kidolgozott és mérkőzések egész során egészen jól bevált megoldást feladod egyetlen, különböző okok miatt csúfosan végződött mérkőzés miatt.” És eszerint küldtem pályára a csapatot.

Amelyet közvetlenül a meccs előtt, az öltözőben Sándor Tubi tigris-üvöltésekre biztatott, hátha emígyen tudják még a legutolsó percekben is fölpörgetni magukat.

1984. szeptember 26-án este 7 órától ez a két gárda találkozott a Népstadion gyepszőnyegén, egyesek szerint 15 ezer, mások szerint 30 ezer, megint mások szerint 45 ezer néző előtt (néhány források biztosra veszik, hogy az adatok retusáltak, a lelátókon nagyon kevesen voltak, még úgy is, hogy a katonák, a nyugdíjasok és a diákok ingyen mehettek be – sőt azok is, akik annak mondták magukat):

Magyarország: Andrusch – Csuhay (Sallai), Róth, Garaba, Varga – Kardos, Nagy A., Détári – Kiprich, Nyilasi, Esterházy

Ausztria: Koncilia – Dihanich, Pezzey, Messlender, Pregesbauer – Gisinger (Drabits), Gasselich (Hörmann), Weber, Prohaska – Schachner, Polster.

Nyugodtan ki lehet jelenteni, hogy a fordulatot a szünetben végrehajtott magyar csere jelentette. Igaz, addig se lehetett panasz a magyar válogatottra: sorra vezette a támadásokat, Esterházy kétszer is gólhelyzetbe került, a második alkalommal bravúrral hátrított a rutinos Koncilia. Közben a vendégeknek is akadtak lehetőségeik, sőt a 24. percben a vezetést is megszerezték, miután az ifjú csillag, Polster remekül ugratta ki Schachnert, aki lerázta a keresztezni próbáló Róthot, és a tehetetlen Andrusch mellett 12 méterről a hálóba lőtt. Ezt követően ismét Koncilia percei következtek, úgy tűnt, az osztrák hálóőr kivédi a magyarok szemét, sorra Esterházy, Nyilasi, Détári, majd megint csak Détári lövését védte.

Az világosan látszott az első félidőben, hogy az osztrákok a bal oldalon vezetik a legveszélyesebb támadásaikat, a gól is onnét született. Csuhay

játszott már jobbátvédet, de nem ez volt az igazi helye. Bár derekasan küzdött, kicsit darabosan mozgott, felfutásokra pedig egyáltalán nem vállalkozott. Mezey a szünetben behozta helyére Sallait, akinek az oldalvonal melletti terület volt az igazi játéktere. Ez döntő lépésnek bizonyult. A „Sala” és „Kicsi” becenevekre egyaránt hallgató Honvéd-játékos nem csak végigrobogta a második félidőt, hanem még arra is maradt energiája, hogy semlegesítse a legnagyobb osztrák sztárt, Prohaskát.

Az 50. percben az addig is kiváló teljesítményt nyújtó Kiprichet csupán szabálytalanul tudták az osztrákok megállítani. Az ugyancsak remekül játszó Détári ívelte be jobbról a szabadrúgást, hajszálpontosan középre, ahol az érkező Nagy A. mintegy 6 méterről a kapu bal oldalába fejt.

Begyakorolt, elsajátított figura volt, a taktika része. Nagy Antal pár hónappal korábban ugyanilyen gólt fejtelt a spanyoloknak.

A következő pillanatban egy kupacban volt a magyar csapat. Szinte látni lehetett, ahogy gördül lefelé a nagy kő a mellkasokról. Megszületett a várva várt egyenlítés. Ezzel a görcsök is leestek a lábakról.

Pár perccel később Sallai lövését védte Koncilia, aki viszont a 62. percben megint tehetetlennek bizonyult: Esterházy iramodott meg a bal oldalon, remekül kényszerítőzött Nyilasival, és a visszakapott labdát 16 méterről helyezte a hálóba.

A vezetés birtokában a magyar csapat továbbra is ugyanazzal a lendülettel rohamozott. A 78. percben a rövid ideig tartó felfüggesztést követően a válogatottba ugyancsak visszakerült Varga tálalt a győri ügye után szintén visszatérőnek számító Kardos elé, az ismét újpesti középpályás azonnal lőtt, a labda pedig Koncilia kezét érintve került a kapuba.

Kardosnak már csak azért is óriási elégtétel volt ez a gól, mert Mezey a mérkőzés előtt, a tatai edzőtáborban komolyan fontolgatta, hogy súlyproblémái miatt hazaküldi. Végül maradhatott, amiben egyszerre volt szerepe annak, hogy óriási elánnal fogyásba kezdett, valamint annak, hogy a játékosok megkérték a kapitányt, ne küldje el a Józsit.

Három perccel később Détarit buktatták a 16-oson belül, azonban a híres francia játékevezető, Vautrot síjja néma maradt.

Nem sokkal később megint a szőke középpályás került helyzetbe, Kiprich beadása után fejtelt, ám Koncilia kiütötte a hálóba tartó labdát – valahogy úgy, mint utolsó momentumként a túloldalon Andrusch Webernek a szöglet utáni fejesét.

Aztán amikor elhangzott a mérkőzés végét jelző hármasszó, egyszerre minden meg lett bocsátva. Már nem volt miért beszélni keserűségről és rossz előjelekről. A magyar futballválogatott az előzetes várakozá-

sokon felül szerepelve legyőzte Ausztriát. Nem is ez a tény keltett első-sorban meglepetést, hanem sokkal inkább az, hogy mennyire simán ment. A mérkőzés után az osztrák szövetségi kapitány, Erich Hof elárulta, hogy minimum egy pontra számított Budapesten, és meglepte, hogy a magyarok talpra álltak nemcsak a Mexikótól elszenvedett vereség, hanem az után is, hogy az első félidőben még vesztesre álltak. Lendületes játékkukra pedig nem találtak ellenszert.

A győzelemmel Magyarország mindjárt első mérkőzése után a selejtezőcsoport élére ugrott.

Igaz, a másik favoritként számontartott Hollandia még nem lépett pályára.

Kolozsvári Grandpierre Miklós: Alkalmatlan pillanat

BERETI GÁBOR

Ez mégsem olyan

Ez mégsem olyan, mintha
az ablakrács árnyéka
mintázná a padlót,
mert a hangod sétál ott,
hol együtt él
az árnyék meg a fény.
Ez mégsem olyan, mintha
az ajtót, ha itt vágat a szél,
nem bent, de kint rázná
a kis kémlelő-fedél.
S ha csöngetsz, hogy beengedjelek,
nem te néznél rám kintről,
míg bentről én csodállak meg.
Ez mégsem olyan, pedig a bútor
itt is hol szék, priccs, lavór,
hol meg szőnyeg, könyvek,
s képek a falon.
Mert így élünk mi ketten,
rabságban, börtönben, de
ez mégsem olyan,
mintha szerelem nélkül
élne az ember.

Így lesz minden

Gyönyörtől fénylő csillagok
lélegző, áthevült teste.
Ez, mit nekem itt hagyott
a tegnap este.

Mondhatnám azt is, jól vagyok,
hisz' örökre nyitott ablak,
s egy megállt óra, mik ott
velem maradtak.

Roppant szívébe rejt a csönd
és boldoggá tesz a hiány.
Így lesz minden lent és fönt,
gazdag és sivár.

BERETI GÁBOR

Ruhádon csobog az éj

Ruhádon csobog az éj.
Hallhatták mit mondom,
mikor az égen villámként futott át
a meglepetés ereje.
Mondják, a dörgésbe vegyülten
egy öntudatlan
ölelés hangjait ismételte
a szám.
De a szemem így is téged látott,
s akár egy könyvből,
téged olvasott ki a csillagokból –,
pedig a becsukódó lapok, ahogy
a betűket,
a hajnal fényeit zárták el előlem.
Engem utánozva
mintha egy kis csont amulett
lebegett volna ujjaid hullámain.
Azt hittem értem sírsz.
De csak a betűkbe zárt
szavak könnyeztek.
Csont és bőr vagy,
mondtrad váratlanul.

Igen, nevettem, bár közöttük hordok
még szerelmünkből egy keveset.
Azt hittem az amulett
miattam remeg kezeden,
hogy hajad színe értem festi meg
a felhők alját,
s ahogy az elszabadult lovak sörénye,
miattam csapkodja homlokodat az éj.

De csak
üres csillagként úszott
számra bőröd érintése. Mert
csak magamban olvasom amit látok.
De még így is,
hogy fájdalomban lebeg az arcom,
hallanám, ha sírnál.
Ha hozzám futnának könnyeid,
látnám a nyugtalan csillagok
sokadalmát.

S mert oly régen már,
hogy az évek nem rólad szólnak;
elhallgatok végül.

FRIDECZKY KATALIN

Gyilkos tó

Nem jó hóhérnak lenni. Hóhérnak lenni nem jó. Az ember eleinte vizolyog, aztán megszokja. Végül egyenesen keresi, hogy kit ölhetne meg. De valahogy mégsem jó. Kiég tőle az ember.

Vegyük például ezt a nőt. A nő boldogtalan. De még kapálózik. Evickél. Mint a hangyák, akiket vízbe öl. Mostanában hangyákat öldös. Ellepték a hangyák a lakást. Először a mosogató körül fedezte föl őket. Egy kiürült jégkrémes dobozt félig megtöltött vízzel és abba morzsolta a hangyákat, ha elkapta őket. Ideiglenes megoldás addig is, míg a hangyairtó kijön. A hangyairtó nem jön ki. *Egy* lakásért nem jön ki. Márpedig az egész házért ő nem fog fizetni! A közös képviselő azt tanácsolja, próbálja meg egyénileg megoldani. A hangyák ellepték a konyhaszekrényt is. Mindenütt hangyák futkosnak. A vízzel telt edény hamarosan megtelik evickélő, vízbefült és a doboz fenekére süllyedt hangyákkal. Némelyik kikapaszkodik a peremre, azokat visszalökdösi a vízbe. Ha nagyítóval nézné a hangyákat, látná, hogy arcuk van, hogy végtagjaik vannak, amin meghatározott útvonalon haladnak, céltudatosan, mint az emberek. Ha veszélyt éreznek, szétspriccelnek a fegyelmezett libasorból. Mint a katonák a mezőn, ha repülő hús el felettük. Nincs nagyítója. A minap látott az interneten egy kinagyított hangyafejet. Mint egy középkori maszkos japán harcos. Ha ő például levéltetű lenne, kifejezetten félne tőle. Ám hangyákat nem nézünk mikroszkópon át a konyhában. A konyhában főzünk és mosogatunk. A hangyák rosszkor vannak rossz helyen. A konyhaszekrényben semmi esetre sincs helye a hangyáknak. Ott edények vannak és tartós élelmiszerek, immár lezárt üvegekben és átgumizott zacskókban. A drogériában csalétket vesz és elhelyezi a hangyák útvonalában. Utóbb elolvassa a dobozon, hogy ez a mérég a fáraóhangyákra hatástalan. Nála éppen ez a bizonyos faj ütötte fel a fejét. A hangyák rá se hederítenek a csalétekre, aminek pedig az lenne a küldetése, hogy a fészekbe bejutván megmérgezze az ivadékokat. Ezek a hangyák elérhetetlen magasságban masíroznak vízszintesen, balról jobbra és jobbról balra, a kamraajtó sarka és a konyhaszekrény hátsó fala között. Útközben találkoznak. Egy pillanatra összedugják a fejüket. Nyilván megbeszélik, hogy a csalétek felé

nem érdemes menni, viszont a kredencben kockacukor van. A nő figyeli őket és létrát hoz. Felmászik és benedvesített ujjával amennyit csak tud, fölmorzsol, majd beleáztatja a kezét a gyilkos tóba. A maga részéről semmitől sem borzad jobban, mint a vízbefúlásos halál gondolatától. Nem haragszik ő a hangyákra. Az élőhelyükön sosem bántaná őket. Az erdőben kifejezetten tiszteli a hangyákat. Képes őket hosszan figyelni, ha bolyra bukkan. Egyszer a csillaghegyi strandon látta, amint a dombra fölvezető lépcsőn hosszú, fehér gyöngysor tekereg. Óvatosan kikerülte a hátukon tojásokat cipelő hangyák láncát. Még mások figyelmét is felhívta, hogy rájuk ne lépjenek véletlenül. A nő nem vérszomjas. Valaha tele volt gyengédséggel. De most boldogtalan. És ott is gyilkolja a hangyákat, ahol nem tudnak ártani neki. A fürdőszobában, ha fölbukkannak, azonnal a lefolyóba öblíti őket, pedig ott nincsenek veszélyben az élelmiszerek. Vagy ha a virágcserepek körül, az ablakpárkányon talál egyet-egyet, ott is lecsap rájuk és már küldi is őket a gyilkos tóba. A mezei poloskákat megkíméli. Azok nagyok. Nem bírná végignézni a haláltusájukat. Őket finoman a tenyerébe söpri és kihajítja az ablakon. A szenderekhez, sőt a cse-rebogarakhoz is kegyes. Azok nagyok. Viszolyogva bár, de tenyerébe zárja és kiröpteti őket az ablakon.

A hangyák kicsik. Mint egy porszem. Az ember a porszemet is kirázza, ha takarít. Rendnek kell lenni! A nő beszerzett egy hatásos hangyairtó sprayt, ami egy időre valóban eltüntette őket. Pár nyugalmas hónap után azonban újra felütötték a fejüket. Már nem masíroznak tömegével odavissza, fegyelmezett katonás sorban, meghatározott irányba. Csak egy-egy tétova felderítő bukkan fel a mosogató körül. A jégkrémes doboz előke-rül. Érdekesen elszíneződik a víz, ha már elég hangyátetem úszkál benne. Zöldes árnyalatot kap. Lehet, hogy ez már a vegyszeres generáció? Némelyiknek sikerül felkapaszkodnia a gyilkos tó peremére. Már iszkolnának, mikor a nő lecsap és visszapöcköli őket a vízbe. Eszébe jut Hunyadi László kivégzése. Háromszor csapott le rá a bárd, hiába. – Kegyelem, kegyelem! – könyörög a nép. De a király intó mozdulatára negyedszer is lecsap a bárd. Kegyelem nincs. Valaha érzékenyült volna a nő a halál tor-kából megmenekülőkké látván és futni hagyta volna őket. Amióta boldogtalan, már nincs benne irgalom. Ha meglát egy hangyát, még beszél is hozzá: – aranyom, mit keresel te itt, eredj csak szépen a tóba! Azt mondja, *aranyom*. Kedveskedő hangon. Ahogy valaha a tanítványait szólította. Vagy a kedvesét. Most úton-útfélen mindenkinek ezt mondja. Beszél, de a szavaknak nincs értelmük és érzelmi töltésük. Jelentésüket veszttet hangzók halmazai csupán. Csoda, hogy egyáltalán emlékszik rá és fel tud

ja idézni ezt a szót, *aranyom*, amit a hangyáknak mond, mielőtt megöli őket. Pillantást sem vet a vergődőkre. Nem kíséri végig a halátusájukat. Félrenéz. Mert azért ő nem szadista, nem érez kéjt a szenvedés láttán. Csak boldogtalan. Valahol útközben kiesett a szíve. Talán egy tóba.

Kolozsvári Grandpierre Miklós: Hölyg a múltjával

ZSIBÓI GERGELY

Rekviem

Mely született abból az alkalomból, hogy Kivitelező befejezte a 21-es főközlekedési út négy­sávosítását, s ezzel kettévágott jónéhány nógrádi települést.

Be van fejezve a nagy mű, igen,
a forgalom pörög, munkagép pihen.
Kis falunk csendes, újra csendes,
elültek a munka forró lázai,
nem maradt nyomukban más,
mint kízó nyúgeink sűrű százai.

Mert az éjjel is, míg hazafelé mentem,
éreztem, motorzajtól dobhártyám ficog,
s a kibocsátott kipufogógáztól menten
kókadozni kezdtek a szegény jácintok.
Ím, itt e bűz, de főnről e bűz sem orrontható...
Hát nincs műszer, mellyel mindez jól kimutatható?!

A bennszülött pedig csak harákol –,
szavunk Pestig fel nem ér –,
ittfeledt toitoi-budik szagától
sűrű és dús marad az ár.
S ha nem fognánk be pörös szánkat,
a Felügyeletnek tennénk panaszt,
elzavarnának menten minket:
„Mit merészel a bűdös paraszt?”

Ha felkeresnél, Drágám,
csak a kertek alján!
s ha kocsival jönnél, kérlek,
kerülj másfél kilométert.
Az utakat, Kivitelező, a redves
végleg lezárni nem átall!
Ezen az utcán a Kedves
már sosem megyen átal.

Hiába, Kis Falum, mégis szeretlek,
mint mélyük az itthagyt munkagödrök –,
a rozsdálló ásók és kilyukadt vödrök...
S ha zajártalommal is vernek,
azért még szeretlek én!

Mint föl-fölhajtott kő,
mit kirepít a forgalom,
s nyomában ablak tör...
Szóval, kis falum, hazatér fiad –,
hisz hiába szaporodik a tábla:
hogy X elad és Y kiad!
vevőt immár hiába várnak...
A befejezett beruházás miatt
zuhanóban a helyi ingatlanárak.

A nép, az istenadta nép
sorsában végképp determinált –,
a túloldalon levő boltba
gyalog, aluljárón juthatunk át –,
és fogadkozunk, bár hiába:
No, halld meg, Kivitelező Társaság!
Nevedre ki diccesel kiáltna,
sosem lesz oly helyi bárd!

ZSIBÓI GERGELY

Alkonyati teleológia

mire elkészül az utca pora
s az ég boltján pár barokkos habcsók
mire elfészkelnek a kertben a fák
kilincsre zárul szobámon az ajtó
akkorra megérlelem hiányod minden gyötrelmét

Kétsaroknyira

ülsz a buszon bámulsz az ablakon át
vánszorog egy ember egy feslett kabát
mintha mindkettő külön életet élne
egyikük a lét a másik meg a bére
lám szívem falára is csak köd tapad
kétsaroknyira elhagytam magamat
és darabokra hull az utca meg a fák is
ki tudja holnap ki mit talál itt

FRICS TAMÁS

Gaál Iván avagy a történelem fonákságai...

Gaál Iván (1897–1989) úgymond unokabátyám vagy mi is. Ő édesapámnak unokatestvére volt, lévén, hogy anyai ági nagyapjuk, nagymamájuk közös. Itten mindjárt egy kicsit bele kell mélyedni a történelembe. Az említett nagyapát Tóth Kálmánnak hívták, aki 1836-ban született Bánrévén, és éveken keresztül Nagyrőczén töltött be járásbírói tisztet. Itt kötött házasságot is 1870. április 7-én a nála jóval fiatalabb Francisci Máriával, aki Jan Francisci Rimavsky szlovák nemes, politikus, történész, író (1822–1905) leánya volt. Francisci nem utolsósorban a szlovák függetlenedés egyik szószólója volt. Tóth Kálmánnak a leányával való házasságát illetően éltrajzi leírásában többek között ez olvasható:

„Nagyon különös volt, hogy Francisci engedélyezte ezt az egyesülést. Tóthék – úgy az apa (Tóth Kálmán apja Tóth András), mint a fia – ugyanis nem mutattak hajlandóságot a szlovák nemzet iránt, sőt, épp ellenkezőleg.”

Gaál Iván kb. 1935-ben

Jan Francisci (rézkarv)

Így adódott, hogy a szlovák nemzeti felemelkedés egyik legjelesebb fáklyavivőjének – miután elsőszülött leánya magyar emberhez ment feleségül – majd minden leszármazottja magyar lett. Ez persze már történelmi

távlat. Magyarországon és néhányan külföldön is, Gaál Ivánt is beleértve, igen sok egyenes ági leszármazottját lehet számba venni, akik a Francisci Máriának Tóth Kálmánnal kötött házasságából született két leány – Irén és Kornélia – utódai. A még élő utódok száma is tekintélyes és még növekszik is... Mindannyian tisztelettel emlékezünk ősünkre, közös szép-apánkra, ükapánkra, akinek 1928 óta szülővárosában, Nyustyán szobra is van a templom melletti téren. Ezt több alkalommal meglátogattuk már néhányan, és megkoszorúztuk. A legemlékezetesebb ilyen látogatás 2007-ben történt, amikor a városi önkormányzat is fogadott mintegy tízegyhányunkat, és igazán szeretetteljes ünneplésben részesítették városuk „nagy szülöttének” színmagyar leszármazottjait...

Na, de térjünk vissza Gaál Ivánra! Ő mint tüzérezredes járta meg a II. világháborút, túlélte, és magas kort sikerült megélnie. Róla az interneten szinte semmit nem lehet találni. Egyedül a Hadtörténeti Intézet digitális archívumában találtam egy 1941. évi nyilvántartást, a Magyar Királyi Honvédség tisztjeinek 1941. évi rangsorolásáról. Ott a tüzérségi alezredek között szerepel a születési évével és a tényleges szolgálata megkezdésének pontos dátumával. Ez a feltüntetettek szerint 1915. augusztus 15.

Igazából csak meglehetősen későn ismerkedtem meg vele, amikor Pécsről – lakhelyéről meglátogatta édesapámat, az unokatestvérét és a családjukat. A két jó kiállítású „öregúrral” akkor tettünk egy kirándulást is a Kékestetőre. Ez 1984-ben volt, a fiam is velünk jött. Sok mindenről beszélgettünk, még katonai szakdolgozokról is, mivel magam is tartalékos tüzértisztként szereltem le a hatvanas évek első felében. Hát igencsak kalandos élete lehetett, erről külön fejezeteket lehetne írni, és a történelem fonákságai őt sem kerülték el.

A háború után egy ideig kegyvesztett lett a „horthysta hadseregben” betöltött parancsnoki múltja, politikailag megbízhatatlan minősítése miatt. Olyannyira, hogy igazából szinte semmiféle munkát nem kapott, és alkalmi munkákból tengette életét. Szerencsére felesége, a pécsi kesztyűgyáros Hammerli János unokája és a leányuk, Ria azért gondját viselték.

A mezőgazdaság ún. „szocialista átszervezése” során 1947-től kezdődően az állami gazdaságok, tsz-ek számszerű fejlesztése, gazdasági életük megszilárdítása a munkaerőhiány enyhítését, a szövetkezetekbe lépőkkel szemben támasztott szigorú megkülönböztetések felfüggesztését tette volna szükségessé. Az MDP politikája azonban ebben a kérdésben határozott álláspontot foglalt el, mely nem esett egybe a szövetkezetek gazdasági érdekeivel. A párt fellépett az olyan nézetek ellen, hogy bárkit, aki dolgozni akar, fel lehessen venni a tsz-ekbe, gazdaságokba, származására

és politikai múltjára való tekintet nélkül. Ennek későbbi kényszerű enyhülése tette lehetővé végül is, hogy Gaál Iván elhelyezkedhetett egy állami gazdaságnál, mint loápoló. Ehhez minden tudása, ismerete megvolt, miután mindig is szerette a lovakat, és a tüzérség akkori felszereltsége is elsősorban fogatolt – vagyis ló vontatta – mozgatású volt. Teljes megelégedéssel fogadták a munkáját. Esetenként a gazdaságtól a különféle politikai előkelőségek vadászataihoz kölcsönzött lovakat is neki kellett előkészítenie. Előfordultak külföldi vendégek is, ilyen esetben Iván a tolmács szerepét is ellátta, lévén, hogy kiválóan beszélt oroszul, németül és franciául is... Ez véletlenül feltűnt egy helybéli újságírónak, aki elkezdett Gaál Iván múltjában kutakodni. Kiderítette, hogy a fiatal Gaál hadnagy, az 1919 márciusában megalakított Vörös Hadsereg egyik alakulatánál tüzér szakasparancsnoki beosztásban a hadsereg jó néhány hadműveletében is részt vett. Ez meglepő változást eredményezett Iván bátyánk életében. Ugyanis e múltja felismerésével megszűnt a rábélyegzett politikai megbízhatatlanság átka, és az „osztályidegen”ből egycsapásra a „munkásmozgalom régi harcosa” lett. Visszakapta rangját, megbecsülését, és néhány-szor Pécsen május 1-jei felvonulásokon még a díszemlényre is meghívták, ahonnan tartalékos tiszt díszegyenruhájában integethetett a felvonulóknak...

*Gaál Iván
kb. 1919-ben*

Sok év telt el ezután, és ő továbbra is megmaradt a lovak társasága mellett. Még közel kilencven éves korában is dolgozott Békáspusztán lovasoktatóként, sok fiatalal ismerette meg a lovak igazi szeretetét.

***

Az 1984. évi találkozásunkkor mesélt egy történetet, megpróbálom itt felidézni. Ez az önmagában is fonák helyzetet bemutató történet valamilyen 1942 telén, még a doni áttérés előtt játszódik.

Gaál Iván ezredesi rangban egy tüzérezred parancsnoki beosztását látta el. A történet áttekintéséhez és megértéséhez némi katonai, tüzérszakmai ismeret is szükséges, amit itt nem tudunk elkerülni. A lényeg, hogy a tüzérség harcrendi felállása alapvetően három fő elemet tartalmaz, a tüzérellátásokat, a parancsnoki figyelőállásokat és a célterületet, vagyis az ellenség elhelyezkedési helyét. Az ezred szervezése szerinti tüzérosztályok,

azon belül az úgynevezett ütegek lövegei előre megtervezett helyen tüzelőállásokat foglalnak el, ahol ütegenként általában 4–8 löveg (ágyú) kerül letelepítésre, részlegesen beásva, az ellenséges célterület irányára merőleges vonalban, és hát az ágyúcsövek alaphelyzetben az ellenséges célterület felé vannak betájolva, úgynevezett „alapirányba”. Azonban a tüzelőállások helye az ellenség vonalaitól meglehetősen távol – a lövegek lőtávolságának figyelembe vételével meghatározott, többnyire több kilométeres – távolságra kerül kijelölésre.

Beásott figyelőpont a Donnál 1942

Az is előnyös, ha van a harcállásoknak „fedező-mélysége”, vagyis a célterület irányából valamiféle domb, terepmagaslat takarja őket az ellenség szeme elől. Természetesen így a tüzelőállásból sem tudják az ellenség elhelyezkedését látni, megtekinteni. Hogyan lehet mégis az ellenséges célokot elérni a tüzeléskor? Ezt nevezik „megosztott irányzásnak”.

A tüzelőállásoktól jóval előrébb, az ellenség irányában figyelőállások kerülnek kitelepítésre, ahol a parancsnoki állomány rejtve, fedezve igyekszik az ellenség mozgását felismerni, megfigyelni és bemérni. A figyelőállások ezért valamiféle kisebb dombon, emelkedőn helyezkednek el. Innen kerül elvégzésre a „tűzvezetés”. A figyelőpontok, valamint az ütegek lövegállásai – más néven tűzszakaszok – koordinátái pontosan be vannak mérve és ezek az adatok a térképekre felrajzolásra kerülnek.

A figyelőben lévő parancsnokok – elsősorban az ezredparancsnok – és tiszti csoportjuk feladata a megfigyelések alapján bemérni, meghatározni az ellenség elhelyezkedését. Erre alapozva lehet döntést hozni a hadseregcsoporthoz vezető vezetésevel is egyeztetett csapások elrendeléséről. Ez a „tűzvezetés”. Vagyis a tűzparancs meghatározása, amely a kiszámított távolsági és oldalirány szerinti adatok, vagyis „lőelemek” rádió vagy telefoni összeköttetésen keresztül megadásával ad rendelkezést a tűzszakaszok felé. A tűzszakaszok „vakon” végrehajtják azt, amit a parancsnokok elrendelnek, és a parabola röppályán a messzi célterületre „elküldött” robbanólövedékek becsapódását nem is látják...

Gaál Iván tehát a hátul elhelyezkedő tüzérosztályok lövegállásaitól több kilométerrel előrébb, egy kis dombra települt az ezredtörzs néhány tisztjével, a felderítőkkal és az összeköttetésért felelős híradósokkal. Néhány katona is volt velük, akiknek elsősorban a figyelőállás és fedezék kialakí-

tása volt a feladata. A Don vonala, amelynek a túloldalán csoportosultak a szovjet véderők, meglehetősen közel esett már hozzájuk.

Az urivi, korotojaki és scsucsei hídfők a Don jobb partján – tehát a magyar alakulatok felőli oldalon – azonban továbbra is szovjet kézen voltak. Ezeknek a hídfőállásoknak a visszafoglalására a nyár végétől sorozatosan kezdeményezett sok áldozattal járó akciók azonban nem vezettek eredményre. Így megvolt az esélye annak, hogy innen, az éjszaka leple alatt kisebb – most úgy mondanánk: kommandós – egységek a havas viszonyoknak megfelelő fehér álcaruhában megpróbálják megközelíteni és bénítani a magyar tüzérség vezetési pontjait.

Ez történt ezen a téli éjszakán is. A figyelőben halk hóropogásra lettek figyelmesek, majd a holdfényben halványan megállapítható volt, hogy a dombocska alján, tőlük néhány száz méterre, félkörívben alig láthatóan ellenséges katonák kúsznak a hóban a figyelőállás felé. Az itt lévő állomány létszáma és fegyverzete édes-kevésnek tűnt a harc sikeres felvételére. Gaál ezredes tehát kis mérlegelés után úgy döntött, hogy a saját tüzérség segítségét fogja igénybe venni. A térképen felrajzolt adatok szerint meghatározta, hogy melyik legközelebbi tüzérutegnek van esélye arra, hogy elég pontos irányzással a figyelő környezetét gyors csapással el tudja érni. Azonban a lövegek találati „szórása” messze nagyobb volt annál, minthogy a dombra közeledő ellenséget a saját figyelő károsítása nélkül semmisíthette volna meg. Gaál Iván elrendelte hát, hogy a tűzparancs kiadása után mindenki húzódjon a fedezékben olyan mélyre, amennyire csak lehet. A tűzparancs rádió leadásra került...

„Ellenséges gyalogságra, repeszgránát, pillanatgyújtó, hármastöltet, irányzék 150, alapirány 0-07, négyes lövedék gorstűz!”

A téli éjszakában a tűzszakasznál már órák óta nyugalom volt, a lövegrakatok katonái a löveg-talpszáron ülve szunyókáltak. A részlegesen beásott lövegek elejét a pajzslemez feléig betérítette már a kelet felől fújó szél hóval. Ez tulajdonképpen még jó is, mert megvédte a katonákat a jeges szélről.

A rádiós kihangosított készülékén megszólalt a Gaál Iván által elrendelt tűzparancs. Az emberek ennek hallatára felocsúdva elfoglalták a szabályos kezelőhelyeiket. Ilyenkor a rádiós feljegyezi, és ismételi a kapott utasítást a tűzszakasz parancsnoka felé. Végrehajtást azonban csak a tűzszakasz-parancsnok – az „elsőtiszt” – rendelhet el. Először is kiadja az utasítást a kapott tűzparancsnak megfelelő beállítások elvégzésére, amit a lövegkezelők végrehajtanak. Előkészítik a megadott lőszeret, elvégzik a lövegek irányzását. A parancsnok azonban gyanúsna érezte a megadott adatokat, elsősorban túl rövidnek tűnt a megadott irányzék-beállítás,

vagyis a lőtávolság. Ezért elővette a térképet, és minden adatot felszerkesztett léptékhelyesen. Meglepetésére azt látta, hogy a lövedékek ilyen löelemek mellett pontosan az ezredparancsnoki figyelőre fognak becsapódni! Ezért rádión megerősítést kért, hogy nincs-e valami tévedés. Gaál ezredes azonban határozottan közölte, hogy nincs semmi tévedés, és utasította az elsőtisztet, hogy haladéktalanul hajtsa végre a parancsot...

Néhány másodpercen belül robbanólövedékek tömkelege csapódott leírhatatlan zajjal a kis dombra, annak szinte teljes területét betérítve. Repeszdarabok, havas sáros földnyalábok, kövek repkedtek mindenfelé... Az egész nem tartott tovább 15-20 másodpercnél, de a figyelő fedezékében megbúvó állománynak ez egy örökkévalóságnak tűnt...

Aztán mélységes csend lett, a halál csendje. Gaál ezredes kisvártatva szemlét tartott a zúgó füllel támoalgó állományán. Szerencsére mindenki túlélte az ágyútűzet, és kisebb sérülés is alig fordult elő.

A lassan közeledő virradati fényben hosszú ideig figyelték, van-e valami elenséges mozgás, de csak a támadók mozdulatlan holttesteit heverték mindenfelé a domboldalt ritkásan fedő cserjék üszkös maradványai között...

Gaál Iván rádióüzenetben köszönte meg a tüzéinek az akció pontos végrehajtását...

Bárcsak vége lenne már ennek az egésznek...

Azonban a II. Magyar Hadsereg alakulatainak még sok megpróbáltatáson kellett átmennie e télen és a következő év januárjától megindult nagy szovjet offenzíva során, amely a magyar hadsereg katonáinak tragédiájához és a nagy veszteségekkel történő visszavonulásához vezetett.

Iván bátyánk hazajutott. Hogy miként, és mikén ment keresztül, ezekről nem szívesen mesélt...

Mint ahogy arról sem, milyen megalázó bánásmódban telt jó néhány éve, amíg végre újra felemelt fővel végzhette munkáját, s amellyel élete végéig megbecsülést szerzett.

Gaál Iván 90 évesen

OLÁH ANDRÁS

A híd

A fiatalember a híd korlátját támasztotta. A vizet bámulta, a piszkoszöld hullámokat, amint megtáncoltattak egy-egy fadarabot, műanyag flakont és egyéb kacatot. Úgy emlékezett, gyermekkorában még tiszta volt a patak, áttetsző. Látni lehetett a meder alján a köveket, a fürgén sikló apró halakat. S mint annak idején, azokon a forró nyári napokon, most is szinte testén érezte a hullámok hűvös simogatását.

Itt ismerte meg Anikót. Köveket gyűjtött számára, az meg cserébe egy aprócska kagylókból készített füzért adott neki. Egy pillanatra összeért az arcuk, amikor a lány lábujjhegyre állva a nyakába akasztotta ajándékát. Valami furcsa borzongás öntötte el akkor, olyan mámorító érzés, amit annak előtte még sohasem tapasztalt.

Tizenkét-tizenhárom évesek lehetek. A kislány itt nyaralt a nagyszülőknél. A három hét alatt nem múlt el nap, hogy ne találkoztak volna, ne játszottak volna együtt. Cikizték is eleget a környékbeli fiúk. „Két szerelmes pár mindig együtt jár” – hangzott fel a csúfolódó rigmus, ha meglátták őket. Ilyenkor elfutotta a pulykaméreg, és nekik rontott, de azok nevetve szétrebbentek, és tovább incselkedtek velük. Most, felnőtként már nem igen értette, miért fakasztott benne ekkora indulatot a srácok csipkelődése, hisz csak a nyilvánvalót mondták ki. Tényleg szerelmes volt. A boltban visszajáró aprót például gondosan félretette, hogy Anikót fagyizni hívhassa. S persze a kislány is csent neki a nagymama lekváros buktájából. Gyerekes dolog volt ez mindaddig, míg Anikó egyszer játék közben – mintegy mellékesen – meg nem jegyezte:

– Szeretnék veled csókolózni.

Hát akkor bizony egy kissé meghökkent, és némi riadalom lett úrrá rajta.

– Én még senkivel sem csókolóztam – vallotta be szégyenkezve.

– Nem baj – suttogta a lány, s ujjaival megérintette a fiút. Talán a filmekből leshette el a mozdulatot, ahogy szemét félig lehunyva közelítette arcát. Az orruk összekoccant. Ő is behunyta hát gyorsan a szemét, és kiszáradt torokkal, kalimpáló szívvel fogadta a szétnyíló virágszirom-ajkat. Finom bizsergés futotta át tagjait, és önkéntelenül magához szorította a lágyan hozzásimuló lányt.

Mindketten sírtak, mikor a harmadik hét végén Anikót visszavitték a szülei a fővárosba.

Aztán hiába várta. Gyakran ténfergett Anikó nagyszüleinek a házánál, hátha megpillantja végre. De nem. Csak az édesapát látta olykor jönni-menni egy fehér Skodával. Később a falubeli szóbeszédből megtudta, hogy Anikó szülei elváltak, és az édesanya nem engedi a kislányt a volt anyósához még nyaralni sem. Akkor valami elpattant benne. Mintha az álmaitól fosztották volna meg...

* * *

Csak évekkel később, az öreg Lukács néni temetésén látta újra. Ugyan-az a kreol bőr, fekete haj, finom ívű orr, szép metszésű száj – csak a szemek bársonya csillogott másként.

A szertartás alatt végig a lányt bámulta, aki férje segítségével a nagypapát karolta, támogatta. Tekintetük azonban csak később találkozott, amikor a sír mellett részvétet nyilvánító tömeg a lány elé sodorta.

– Kérlek... fogadd őszinte részvétem... – motyogta a maga számára is idegenül csengő hangon. De a lány ráismert. Mintha valami halvány mosoly suhant volna át a könnyes arcon. Egy pillanatra átölelték egymást, s ő ment volna tovább, átadva helyét a mögötte állóknak, ám a lány még visszatartotta.

– Tudod – mondta elcsukló hangon –, annak idején nagyon haragudtam rád...

– Ugyan miért? – rebbent ijedten a férfi hangja.

– Mert nem válaszoltál a levelemre.

– A leveledre? – csodálkozott a lányra. – Én nem kaptam tőled semmi-féle levelet...

– Most már tudom... – s most tényleg mosolygott, bár a mosoly mögött könnyek felhői gyűltek. – Tegnap, mikor a nagy hátrahagyott dolgait rendezgettük, megtaláltam a levelet, amit neked írtam. Valami miatt nem adta át... Talán csak elfelejtette, talán gyerekségnek tartotta...

„Talán ha megkaptam volna” – futott át a férfi agyán. A lány, mintha csak kitalálta volna, mire gondol amaz, halkán válaszolt:

– Talán... – és megszorította a kezét. – Csak holnap reggel utazunk haza. Este keress meg...

– Nem tudom, alkalmas-e... – habozott a férfi, de a lány búcsúzóul ismét megszorította kezét:

– Nyolckor... a hídnál...

* * *

A templomban elharangozták a nyolcat. A férfi a híd korlátját támasztotta. A vizet nézte, a sötétbe hajló hullámokat. A lány szótlánul állt meg mellette. Ő is rákönyökölt a hídra. A válluk összeért.

– Mintha csak tegnap történt volna... – mondta a férfi.

A lány halkan felsóhajtott: – Tizennégy éve.

– Mégis rögtön megismertelek. Az arcod semmit sem változott. Talán csak a szemed.

– Tudom, hogy túlzol, de azért kedves, hogy ezt mondd.

Hallgattak. Nézték a lassan hömpölygő vizet.

– Látod, annyi mindent akartam mondani – kezdte ismét a lány. – Most mégis...

Segélykérően nézett a férfitra, de az nem reagált. Felsóhajtott:

– Azt hittem, könnyebben fog menni...

– Látom, férjnél vagy – törte meg az ismétlődő csöndet amaz, és pillantása a lány gyűrűsujján állapodott meg.

– Két éve házasodtunk össze – mondta a lány, s a férfi figyelmét nem kerülte el, hogy ujjaival önkéntelenül megérintette a szép mívű gyűrűt. – És te? Hogy élsz?

– Pár hónapja költöztem haza. A cég, ahol dolgoztam, megszűnt. Még nem tudom, mihez kezdek majd...

– Családod van?

– Anyámékkal élek... Tudod, még nem találtam meg az igazit... – tette hozzá kesernyés mosollyal.

Nézte a lányt. Tekintetük néhány másodpercig egymásba kapaszkodott, de az elfordította a fejét. A kézításkájában kotorászott. Egy megsárgult, összehajtogatott papírlapot halászott ki belőle. A férfi megindultan nézte a gyerekes ákombákommokkal telerótt papirost. A levelet. A vallomást...

– Mennem kell – mondta hirtelen a lány. – Örülök, hogy találkoztunk.

– Máris? – rebtent fel a férfi tekintete a kusza betűhalmazból. – Azt hittem... azt reméltem, hogy...

A lány elmosolyodott, s mintha a szemébe is visszatért volna az a régi hamiskás csillogás. Ujjaival megérintette a férfi arcát:

– Egy pillanatig én is azt hittem – hangja elfulladt, köhrintenie kellett. – De nem szabad. Nem tehetjük kockára az életünket egy elvarratlan emlék miatt.

Gyors pusztit lehelt a férfi ajkára.

– Mégiscsak gyerekek voltunk – mondta búcsúzásként, és gyorsan elfordult, nehogy a férfi meglássa a szemébe toluló könnyeket.

– És azok is maradtunk – sóhajtotta az, s miközben tekintetével követte a távolodó alakot, megérintette az inge alatt lapuló füzér aprócska kagylóit...

SAITOS LAJOS

Ezredváltó „sűrű” ének

Ködöböc, Gábornak a hatvanadikra!

A víz locsog, morog
és hallgat, barátom!

Az erdő fái már érzik
a láncfűrész-szagot...

A kifutópályán elhagyottan
vesztegél mozgólétra...

S jégben villan
a hegygerinc...!

Ahová nem juthatsz –
oda tekints!!!

Éjszakai repülés

Ablakpárkányomon hagyta
nyomát – hullajtott szárnytollát
egy galamb éjszakai
repülése során...

talán nekem izent – tanuljak
repülni vagy írjak vele
ideje volna
újra

mélységeket – magasságokat
átmérőket – érintőket szelni
e földi létben!

SAITOS LAJOS

Lábalatt

S. Quasimodo emlékének

Az ember már csak ilyen
folyton lábalatt van
mint gyerekként voltál
a felnőttek körében
örökké lábalatt...

Ámbátor most Isten
lába alatt...

S a Nagy Öregen múlik
porrá tapos-e vagy
lehajol hogy egekbe
emeljen-e bennünk...!

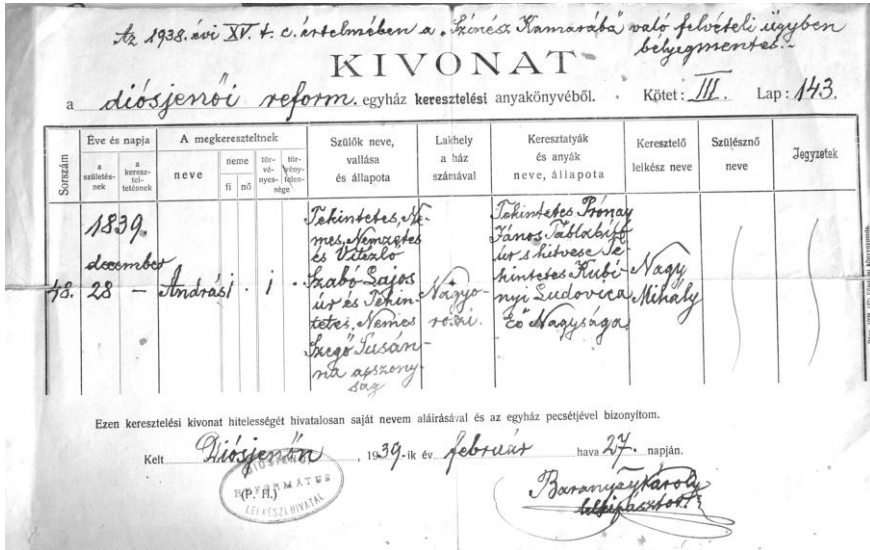
*

Fejünk fölött a magos ég
s lelkünk mélyén
szakadék...!

VÉGH JÓZSEF

Szabó Endre, a kisednevelés reformátora

Szabó Endre Nagyorosziban született 1839. december 28-án. Édesapja – Szabó Lajos – gazdatiszt volt, de később maga is gazdálkodott, édesanyja Szegő Zsuzsanna volt. Iskoláit Nagyorosziban, Vácott kezdte, majd jogi pályára készült, de valamiért abbahagyta tanulmányait, s hazajött édesapja mellé. 1862-ben házasságot kötött a nézsai születésű Gyürky Máriával. Házasságukból négy leány született, kik később valamennyien óvónők lettek.

Szabó Endre születési anyakönyvi kivonata

Már mint családos ember jelentkezett a kisedóvóképző intézetbe, hol 1865-ben szerzett óvói oklevelet. Az intézet igazgatója, Rapos József azokban az években fordította magyarra Fröbel írásait. Bár Rapos maga a hagyományos magyar kisednevelési irányzat híve maradt, tanítványai körében népszerűvé váltak Fröbel tanai.

Szabó Endre a végzettség megszerzése után egy évet feltehetőleg Balasagyarmaton dolgozott, Nógrád megye ekkori székhelyén. 1866-ban

azonban már Halason (Kiskunhalas) találjuk. Munkába állását követően azonnal jelentkezett, hogy tagja kíván lenni a kiseddóvó-intézeteket Magyarországon terjesztő egyesületnek. A Vasárnapi Újság híradása szerint már augusztusban fel is vették őt az egyesület tagjai sorába.¹

Szabó Endre kiskunhalasi működéséről kevés egyéb érdemleges adatunk van. A következő adatot munkájáról a Bács-Kiskun megyei népúj-ság, a *Petőfi Népe* hasábjain olvashatjuk. A lap kerekén száz évvel Szabó Endre Kiskunhalasra érkezése után emlegeti régmúltjának történeteit. A napilap még egy fontos adalékot is megemlít: „1865-től Szabó Endre óvó úr látott itt munkához. Nógrád megyei születésű, nős, református férfit, aki a feleségével együtt részt vett Pesten a Rapos József tanár úr által vezetett elméleti és gyakorlati képzésben.”² Szabó Endre képesített óvónő feleségét ez az egyetlen ismert forrás említi.

A *Politikai Újdonságok* címet viselő lapnak 1867. évi januári számából újabb adalékokat tudhatunk meg Szabó Endre halasi működéséről. A *Vegyes hírek* rovatban szerepel a következő tudósítás: „A párisi kiállításra szánt s közszemlélre kitett közalapnevelési tárgyakat a kiseddóvókat képző intézetben a múlt napokban sokan megtekintették.” A kiállított tárgyak között találjuk „a kis-kunhalasi óvodának Szabó Endre által beküldött leírását és egyéb mutatványait.”³

Munkásságának legfőbb helyszíne Álmosd község, Hajdú-Bihar megyében, annak nyíradonyi járásában fekszik. A településnek gazdag történelmi múltja van. Dolgozatunk szempontjából jelentős értéke az, hogy itt indult meg 1862-ben az az óvoda, melynek jeles vezetője, „óvóura” Szabó Endre volt. A Chernel József alapította óvoda vonzotta Álmosdra Szabó Endrét. A mecénás által letett alapítvány kamataiból kapták meg részüket a falu szegényei, de az óvoda vezetője is ebből kapta a fizetését. Megérkezése után nem tétlenkedett, hiszen igencsak gazdag szakmai munkálkodás jellemezte ittléte időszakát. Kítűnő példáját nyújtotta annak, hogy egyidejűleg lehet valaki jó szakmai vezető a gyakorlatban, s kiváló tollú szakmai író is.

Tanulmányozta az elérhető szakirodalmat. Munkássága révén az apró bihari település az óvodai szakma figyelmének középpontjába került. Itt volt az általa alapított *Alapnevelők és Szülők Lapja* szerkesztősége. Szabó Endre egy személyben volt ennek a lapnak mindenese: szerkesztője, ki-

¹ Körút az óvodák terjesztésének ügyében. *Vasárnapi Újság*. 1865. augusztus 13.

² B. Gy.: Múlt és jelen az öreg óvodában. *Petőfi Népe*. 1965. december.

³ *Politikai Újdonságok*. 1867. január 16. 3. sz.

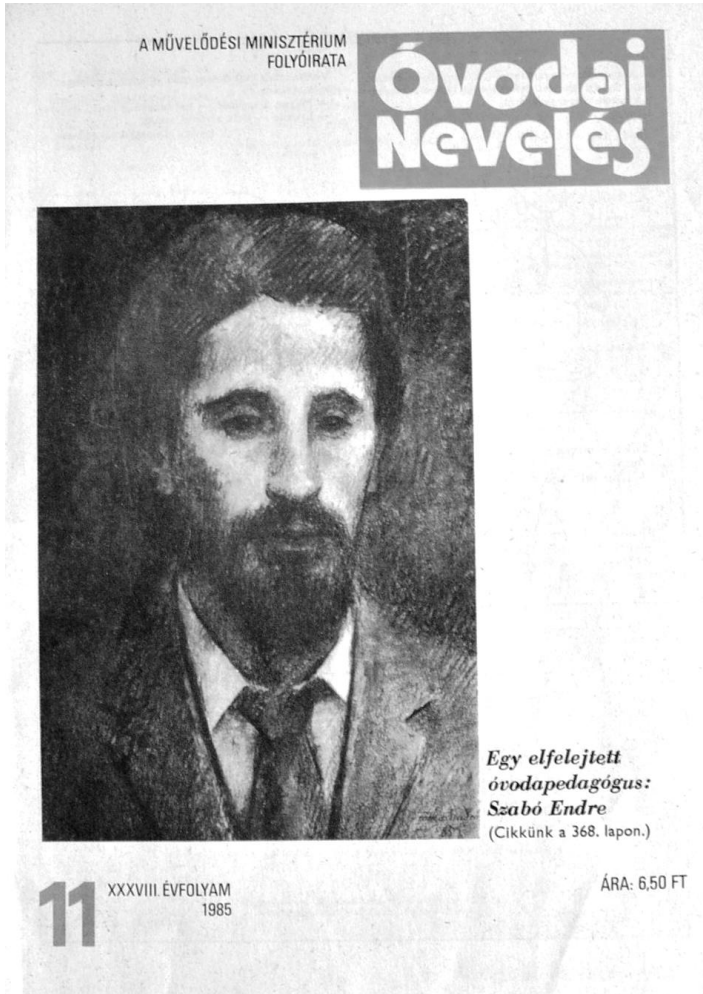
adója és ráadásul a cikkek nagy részének szerzője is. Minden bizonnyal az adta az ötletet Szabó Endrének önálló óvodapedagógiai lap indítására, hogy a tanítók számára már az 1860-as évektől létezett egy szaklap, melyben maga is igen gyakran írt cikket. 1870 januárjában indította útjára az *Alapnevelők és Szülők Lapját*, mely akkor meglehetősen kockázatos vállalkozás lehetett. Ahhoz ugyanis, hogy egy lap kiadása életképes lehessen, szükség van meghatározott számú előfizetőre. Hazánkban ekkor alig volt több, mint száz óvoda. Nem lehet véletlen tehát, hogy Szabó Endre – jó érzékkel és szervezőkészséggel – arra is számított, hogy a szülők is vásárolni fogják a lapját. Jó értelemben vett előzetes beharangozással már 1869 végére elérte a kilencvenes előfizetői létszámot, így megindulhatott az első számok kiadása. A legelső szám vezércikkében így fogalmazta meg a lap célját: „*Méltó munkásai szeretnénk lenni a mellénk sorakozott munkatársakkal az alapnevelés sok kincsét rejtő, de még eddig parlag mezéjének.*” Már a lap elnevezése is ezt a célt igazolja. Mindamellett nem csupán a lap gazdaságossága miatt tűzte ki ezt célul, hanem azért is, mert Szabó Endre igen fontosnak tartotta az óvoda és a család kapcsolatát. Elsőként igazolta a magyar pedagógiai sajtó történetében, hogy nem csak a fővárosban lehet színvonalas lapot szerkeszteni. Elismertségét igazolja, hogy számos óvodai szakemberrel levelezett, cikkeihez az ország különböző vidékeiről érkeztek hozzászólások. A kor legjelentősebb óvodaszakértőit is megtudta nyerni folyóiratának szerzőként. Egyes cikkeket saját nevével jelzett, de több cikke végén a Szabó bácsi, Gyermekbarát, Egy nevelő álnévek szerepelnek.

Fontosnak tartotta, hogy részese legyen az országos pedagógiai szakmai vérkeringésnek. A *Budapesti Közlöny* 1869-ben tette közzé azok neveit, akik a Kisdedóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület felvett tagjai közé. Itt találjuk Szabó Endre nevét is.⁴

Korabeli ismertségét és elismertségét bizonyítja, hogy a kis bihari település óvodájának vezetőjeként 1870. április 10-i ülésén az Alapnevelők Országos Egyesületének központi választmánya első titkárává választotta. Augusztus 16–18. között részt vett Pesten az egyetemes néptanítógyűlésen, ahol *Kisdedóvódiak s ezek viszonya a népiskolához* címmel előadást is tartott. Még álmosdi időszakában írta meg a magyar óvodatörténet első szakmódszertani segédkönyvét *Első gyakorlatok az értelem fejlesztéséhez* címmel. Munkáját a mai környezetismereti oktatás előfutárának tekinthetjük. A könyv bevezetőjében, a *Vezérhangok*ban megfogalmazza a kötet megje-

⁴ *Budapesti Közlöny* 1869. június 3. 1713 p.

lentetésének célját: „Könyvem azon szülőknek és nevelőknek részére van írva, kik a gyermekekben lévő szellemi erőt felismerve, annak kijelölő irányuló munkáját gyönyörtelen észlelék, kik láthatják: mennyire tudvagyó a gyermek, mily hévvel óhajtja a tárgyak különböző sajátosságait megismerni, miként fénylenek szemeik az örömtől, midőn mondja – én már ezt tudom.”

Szabó Endre az Óvodai Nevelés címlapján (Farkas András rajza)

Szabó Endre óvodapedagógiai munkálkodása terén meghatározó volt az, mikor megismerkedett Fröbel, a reformpedagógia előfutárának munkásságával. Álmosdon érlelődött meg benne a fröbeli irányzattal való azonosulás. Olyannyira hatással volt rá a nagy előd szakmai tevékenysége, hogy szinte egész élete során azon fáradozott, hogy terjessze a fröbeli gondolatokat és elveket. 1871-ben Szabó Endre még nevelési szaklapot is indított *Fröbel* címmel, a Budapesti Fröbel-nőegylet közleményeként. A Budapesti Nevelési Nőegylet 1872-ben vette fel a Magyarországi Központi Fröbel-nőegyesület nevet. A szervezet több gyermekkertet és egy gyermekkertésznőképző intézetet is fenntartott. 1872-ben adta ki *Társalgó terem* címen Fröbel nevelési rendszeréhez alkalmazkodó elbeszélés-gyűjteményét. A kötet alcíme: *Beszélykéek 3–10 éves gyermekek számára. Fröbel Frigyes rendszeréhez alkalmazottan.* 1874-ben jelentette meg *Neveléstan* című könyvét Fröbel elvei nyomán.

Óvodapedagógia munkálkodásának legfontosabb és legnagyobb hatású műve 1871-ben jelent meg *Vezérkönyv Fröbel Frigyes foglalkoztató eszközei használatára. Nevelők, tanítók és anyák számára német kútfők után. 31 táblán számos ábrával* címmel. A *Vezérkönyv* az első olyan szakmai kiadvány a magyar óvodapedagógia történetében, mely Fröbel foglalkoztató eszközeit mutatja be és népszerűsíti. „Ez a mű tömörsége mellett is alapos, beható és világos; mindenestre kitűnő alkotása a Fröbelt magyarázó és terjesztő irodalomnak s nagy hatást gyakorolt kisdedovó-intézeteink belső életének átalakulására.”⁵

Míg korábban kizárólag férfiak voltak az óvodák „vezérlői”, Szabó Endre szorgalmazta a nők foglalkoztatását. 1871-től már Kolozsvárott találjuk Szabó Endrét, ahol Szász Domokossal⁶ együtt Fröbel-egyesületet alakított. A Kolozsvári Fröbel Egylet maga is fenntartott egy gyermekkertet. Megszervezte az Országos Fröbel Egylet „gyermekkertésznő” képezdését, ahogy az óvónőképzőt nevezték akkoriban. Ennek az intézménynek is Szabó Endre lett az igazgatója.

A *Kisdednevelés* című lap 1870-ben indult meg a Kisdednevelők Országos Egyesületének lapjaként, s egészen 1944-ig jelent meg. Megjelenési példányszáma az induláskor 200, 1896-ban 1300 volt.

Az életút további szakaszai során 1870 szeptemberétől ő lett Pesten az ország egyetlen Óvóképző Intézetének az igazgatója. Szabó Endre az *Alapnevelők és Szülők Lapja* szerkesztőségét ugyan áthelyezte Álmosdról az

⁵ Peres Sándor 1900. *A magyar kisdednevelés irodalma.* Budapest.

⁶ Szász Domokos (szemerjai) (Nagyenyed, 1838. május 25. – Kolozsvár, 1899. január 8.) erdélyi református püspök.

új munkahelyére, Pestre, a Valero utca 1. szám alá, de a folyóiratának ezt követően több száma már nem jelent meg. A lap megszűnt, de később *Fröbel* címmel új lappal jelentkezett az óvodai szakma segítése érdekében.

1873-ban egy külföldi tanulmányúton vett részt, s ez alkalommal Köhler⁷ gothai intézete tett rá mélyebb benyomást. A tanulmányút során nyert tapasztalatokat megírta a *Képek a külföldi tanügyi állapotok köréből* címmel. Az 1873-ban, Kolozsvárott megjelent kötet alcíme: *Különös tekintettel a prágai, szászországi, thüringiai és bajorboni gyermekkertek, elemi és polgári iskolák, gyermekkerítésznő, tanító- és tanítóképezdék ismertetésére*.⁸

Sokat tanult Köhleről, s szeretett volna az övéhez hasonló nevelőintézetet alapítani, melyben a gyermekkert, elemi iskola, továbbképző iskola, gyermekkerítésznőket és tanítókat képző intézet egyaránt megtalálható.

Kolozsvári időszakában nagyon aktív szakirodalmi munkásságot folytatott. Ekkor jelent meg a *Gyermekisme*⁹, valamint a *Neveléstan*¹⁰ és a *Társalgó terem*¹¹ című könyve. Kolozsvár után újból munkahelyet váltott. 1878-tól a Rimaszombati Ipari Iskola igazgatójaként sokat tett a kézimunka iskolai bevezetéséért, ebben is messze megelőzve korát.

Szabó Endre Rimaszombaton sem tétlenkedett a közéleti tevékenység terén sem. Mikor 1876-ban a *Gömör* című lap megszűnt, Tomcsányi Károly mint kiadó és Szabó Endre mint szerkesztő szövetkeztek arra, hogy új lapot alapítsanak, s e tervüket 1877-ben meg is valósították, a *Rimaszombat és Vidéke* című hetilap megindításával; de vállalatuk csak két évig állott fenn. A rimaszombati évek alatt született meg a Kolozsváron már korábban kiadott kézimunka-népszerűsítő könyvének bővített kiadása.

A különböző források – minden bizonnyal egymástól átvéve az információt – szinte kivétel nélkül úgy fogalmazzák, hogy Szabó Endre 1883-ban elhagyta a nevelői pályát és újságíró lett Budapesten. Újságíróként egy amerikai körútra is vállalkozott. Ott is az oktatási módszereket, eredményeket tanulmányozta. Tapasztalataiból cikkeiben is beszámolt.

Az egyik legnagyobb óvodapedagógus 1914-ben hunyt el Budapesten. Emlékét szülőfalujában egy márványtábla, egy apró kiállítás az óvodában, valamint egy utca neve őrzi.

⁷ August Köhler (1821–1879) német pedagógus, Fröbel követője.

⁸ Peres i. m.

⁹ Szabó Endre 1874. *Gyermekisme – boncz- és lélektani alapon*. Kolozsvár.

¹⁰ Szabó Endre 1874. *Neveléstan – Vezérfonal a kis gyermekek nevelésére. Fröbel Frigyes elvei szerint*. Kolozsvár.

¹¹ Szabó Endre 1872. *Társalgó terem – Beszélykéek 3–10 éves gyermekek számára. Fröbel Frigyes rendszeréhez alkalmazottan*. Kolozsvár.

Szabó Endre emléktáblája Nagyorosziban

CSÁK GYÖNGYI

Hajnal az alkonyatban

Alkonyatba torkollik életem,
elpazarolt fürge délelőttök
és tespedt délutánok
vén leopárdjainak lenyúzott bőre
imaszőnyegem.

***

Hanyatlásfényű csöndemen
egy kéznek árnya átsuhan,
megérinti, kitakarja
ezüstté dermedt arcomat.

***

Valaki legördíti léte mről
a szorongás köveit.
Hajnal az alkonyatban? –
mintha a végtelen
pengetne fényes altot
egy mélyhegedű húrjain.

***

Áll, s az alkony
romja szisszen,
alig látott,
mégis ismer.

***

Az Isten életre
úgy csigázott,
hogy szerelemre ijesztett?

Második verzió

Egymás gondolataiban,
mintha csak halászni
sötét, zavaros vízben.

befejezetlenek békái
szanaszét a parton
kétségbeesett brekegésük
öli meg a csendet,

a tengernek oda
oda a tengerben
torlódó kéknek
átverés csupán,

kecsegtetve hiába
úszik a végtelenség
ezüstös ökörnýála
a gyorsan múló létben.

CSÁK GYÖNGYI

Változás

Ophélia gyönyörű haja
hamvasszőkéből mára
hamuszürke lett,
nyelvén a számtalan
szeretetostya is
megkeseredett.

Groteszkek – XXII.

Tegnap csak térdig
jártam benne,
ma pedig nyakamig ér a múlt.

***

Menj! – szorítasz majd
visszaroskadok melléd
a sűrű őszbe.

Kolozsvári Grandpierre Miklós tusrajza

PAPP DÉNES

Kutyavilág

Miskolcra érkeztem az egri vasútállomásra reggel fél nyolckor, egy évvel korábbi indítatás nyomába szegődni. Gyalogosan egymagam a Mária úton nyugat felé. Zarándoklat? Nem tudom. Valami elszámolni valóm van talán? Kinek nincs. Egerben éltem egy évig, közel két hónapja kötöttem vissza Miskolcra, ahol minden megváltozott, mert megváltoztam. S most ismerkedem magammal.

Zaklatott voltam, amikor leszálltam a vasútállomáson, nem tudtam az okát, azóta sem tudom. De már nem is szeretném tudni. Elindultam hát. A Szépasszony völgyében ittam egy kávé, nem tudom, miért. Azt hiszem, az volt a tulajdonképpeni indulási helyem. Nekivágtam a pincesor mellett fölfelé, ám néhány méter után megláttam egy fekete pulit, amint a reggeli áhítatban süttette hasát a nappal egy nyitott kapu előtt. Eszembe jutott, hogy 1997-ben mekkorát voltam kénytelen ugrani Nyíregyházán a Derkovits utcában. Diákok voltunk, ketten a várost jártuk egyik éjjel, majd miután a kollégiumba nem tudtunk visszazökní, mert valaki bezárta az étkező résnyire nyitva hagyott ablakát, arra jutottunk, hogy legjobb lesz, ha a következő nap esedékes szakmai gyakorlatunk helyszínére megyünk, s hatalmas udvarán várjuk be a reggelt. Külváros a konzervgyáron túl, már majdnem megérkeztünk, amikor előbukkant az a két mérges szőrgombóc, mi pedig futottunk és éppen sikerült átbuknunk azon a kerítésen, ahová igyekeztünk. Néhány centin múltott, hogy a drótszűrő belesimpaszkodjon a bokámba.

Szóval arra gondoltam, megkerülöm a pulit. Letértem az útról, tervem sikerült, sőt, viszonylag nagyot kerültem. Aztán megtaláltam újra a jelet, egy kos fejére emlékeztető „m” betűt, melyet követni kezdtem. Kicsivel később újabb kutya, világos zsemleszín, robosztus, ugat. Föláll az út széléről, tovább ugat és jön felém. Megálltam és próbáltam megfejteni, hogy miért nem akar kiengedni Egerből. Szőre sárga láng, bár nem egészen úgy, mint a József Attila-versben. Jön közelebb, ugat, olykor vicсорít. Pukkadj meg, gondoltam és elindultam visszafelé. Hallom, erősödik a hang mögöttem. Hirtelen megfordultam és azt kiáltottam, hé! Erre nagyon rondán kivillantotta fogait és nem éppen bizalomgerjesztő hangot

hallatott. Folytattam utam és a sárga kutya lassan elmaradt mögöttem, de sokáig kísért bősz ugatása.

Még el sem indultam és ez már a második kerülő, gondoltam, amikor betértem egy szőlősbe. Egy jó nagy domb, tele párhuzamos szőlősorokkal, mint amikor a gyerekek villájukkal végigszántják a kiporciózott krumplipürét. A végében kerítés, no, de se baj, átmásztam odébb néhány tüskés bokron, átugrottam egy árkon és máris a forgalmas autópályán találtam magam. Követtem abba az irányba, amit jónak gondoltam. Újra megtaláltam a jelet egy oszlopra festve, bingó. A jelzés sokáig az autópályán haladt, aztán vele párhuzamosan, szőlősök végében. Fél tízre Egerszalókon voltam úgy, hogy a sárga, csaholó sátnak után tett kerülő miatt kilenc óra nyolc perckor csatlakoztam vissza jelölt utamra. Egerszalókon azonban megszűntek a jelek, elég sok időt fecséreltem el itt emiatt. Térkép nélkül, egyéb technikai segédlet híján indultam el, viszont így is szerettem volna. Táj, emberek, néhány jel és semmi más. Nos, Egerszalók próbára tette türelmem. Ráadásul a parkban, ahol gondolkodni megálltam, egy drón kezdett körözni fölöttem, sajnos nem láttam magam körül megfelelő tárgyat, amivel ledobhattam volna. Végül tízenegy óra után az autópályán indultam el Egerszólát felé, s mire odaértem, lecsillapodtam.

Az első közkútnál megmostam az arcom. Majd ittam egy kávét és egy szódavizet az Ezüst Róka nevű kricsmiben. A jelet kerestem, találtam egyet a templom előtt, de többet sehol. A könyvtár épp nyitva volt, gondoltam, igénybe veszem, nézek egy térképet az interneten. Két nő ült csöndben egy irodában, amikor elmondtam, mi járatban vagyok, nagyon kedvesen felajánlották, hogy használhatom a számítógépüket. Tarnaszentmária volt a következő település, melyen át kell haladnom, hogy eljussak Kisnánára.

Tarnaszentmária nem múlt el nyom nélkül. Egerszóláttól odáig csupán egy emberrel találkoztam, de lehet, hogy vele sem. Meghatódtam azonban. Először, amikor megéreztem a tehének szagát. Mint szülőfalumban, amikor gyerek voltam. Béke. Egy szippantás elég volt, hogy újra gyerek legyek, egy olyan gyerek, aki hazatalált. Másodszor akkor hatódtam meg, amikor elibem toppant egy katolikus templom. Egy tenyérynél nagyon öreg kőhalom. Harmadszor pedig akkor, amikor egy kapu előtt kis hokedlín megláttam néhány körtét és paradicsomot. Megkívántam a gyümölcsöt. A nyitott kapun belül, a füves udvaron otthonkás néni tyúkokat terelgetett, mint óvó néni a gyerekeket, beszélt is hozzájuk. Hangomra nem felelt. Amikor megfordult, intettem neki. Kicsit beszélgettünk, végül nem egy darab körtét kaptam, hanem egy kilót.

Amikor továbbmentem, megváltozott a táj. Föltűnt néhány borókabokor, illatosabb lett a mező. Hosszan gyalogoltam, a jelzések ritkultak, ki-maradtak, ezért néha vissza kellett fordulnom, hogy ne vétsem el az irányt. Két vadással is találkoztam, olyan egy óra eltéréssel. Mindketten terepjáróval voltak, az elsőnek kutyája is volt, egy vadásztacskó. Figyelmeztettek, legyek óvatos.

Most Kisnánán vagyok, este tíz, egy várrommal szemközt lévő kulcsos házban írom e sorokat. Még mindig nem tudom, miért indultam el az emberi léptek s remélhetőleg az emberi lépték útján, de talán nem is érdekes. Csak egy kérdés motoszkál a fejemben, hogyan tovább?

Kisnána, 2017. augusztus 23.

Egy kartondobozból került elő a bőrkötésű füzet, melybe a fönti szavakat véstem. Két év telt el. Utamat folytattam másnap a Mátra oldalában, a Markazi-víztárolónál és Abasárig jutottam, amikor két fiatal kutya mellém szegődött és játszadozva, bolondozva követni kezdett. Igen, már megint a kutyák. Fölmentem a Sár-hegyre a Szent Anna kápolnáig, de a két kis vakarcs nem akart tágítani mellőlem. Adtam nekik a reggel vásárolt zsömléből és parizerből. Talán hiba volt. Éreztem, hogy választás előtt állok, ugyanis igyekeznem kellett volna sötétedés előtt Mátraházáig eljutni, ahol a ferences Alverna Házban zárandokszállást foglaltam az előző héten. Aztán végül mégiscsak visszakísértem ezt a két jószágot a faluba, hogy pontot tegyek végre-valahára erre a kutyaütő, kutya világra.

Miskolc, 2019. augusztus 1.

RADNAI ISTVÁN

Judit

Fiatalok voltunk.

Ami az életkoromat illeti, azt is mondhatnám, hol volt, hol nem volt. Hiszen még a fülünkbe harsogták, milyen lesz az „új mechanizmus”, de már elkezdték visszacsinálni. Csendben, a háttérben minden visszarendeződött.

A csapatunk költőkből és amatőr színészekből állt, akiket Robi olyan sikeresen instruált, tanítgatott, hogy még a Nemzeti színpada, a főszerep sem volt elérhetetlen. Volt sorsunk, a sors reményekkel, a kitérés reményével kecsegetett.

A költők közül is haladtak a pályán, a műsorokat vittük, ahová csak lehetett. Ami az elhivatottságot illeti, volt, akit később pappá szenteltek.

Lelkesek voltunk és fiatalok. Az sem tört le senkit, hogy egy bemutatót – aznap(!) – letiltottak. A rendszer bejéjett, mi éltük fiatal életünket. Nem utaztunk külföldre, nem görnyedtünk képernyők elé. Bulizni nemigen jártunk, de beültünk egy korszóra vagy egy-két pohár borra. Még arra sem emlékszem, hogy a politika járt volna az eszünkben. Szerelmes versek, esetleg városok, tájak, iskolai csínytevések, egyetemek élményei. Voltak bölcsészek és dolgozók. Leginkább irodai munka koptatta az elménket.

Igen, verte a gépet a szomszédos szobában a későbbi nagy színésznő is, akinek hangja felejthetetlen, szerepeit, fellépéseit a televízió színházi közvetítései tették országosan ismertté.

Ma is él az a vezető színész, aki elnézést kért tőlem – kezdő korában – a bakiért, ami a versembe – azon a szinten – belefért. El is felejtettem mondani, volt közönségünk. Lelkes közönség, szinte minden korosztály.

Előtted az élet! – hallottuk, még a falak is visszhangozták. Pedig azok a rendszer falai voltak. Olykor be is kerítettek.

Fiatalok voltunk, de vidámságunk egy napon döbbenetbe fordult. Judit talán a legtehetségesebb volt, énekelte megzenésített verseinket. Máig is hallom a madaramat sirató versem ismétlődő sorait. Megzenésítette és elénekelte. Gitárjával kísérte énekét. A dallam nem szakadt meg, visszacseng mindnyájunk emlékezetében.

Életünk legszomorúbb utazása. Csak a motorzúgás. Különjárat. Ilyen hallgatólag fiatal társaságot elképzelni sem tudtunk volna. A pécskői temetőben elszabadultak az érzelmek. Szép volt és tehetséges. Ha valaki, akkor ő remélhetett fényes jövőt. Judit huszonegy évet élt.

A próba vidáman indult, Judit énekelt, próbált a csoport újabb fellépése előtt. Mindenki köréje gyűlt és hallgatta.

Akkoriban még vágtuk és ragasztottuk a filmszalagot. Némelyikünknek már szupernyolcas felvevője volt.

Mindenki Juditot hallgatta, kivéve a legbuzgóbb amatőr filmest, aki néhány percre elhagyta a termet.

Judit az ablakpárkányról leemelte a Hubertusos üveget. A visszatérő fiú az ajtóból rákiáltott, de már késő volt. A szintetikus ragasztónak nincs ellenszere.

Reggelre halott volt Judit, aki szép volt és tehetséges, karakteres vonásai akaraterőt, búgó hangja és dallamai jövőt ígértek.

A pécskői temetőben véglegesen lezárult ez a jövő. Sokunk reménykedése is megingott.

Ma már a költők és a színészek közül kevesen élünk. Akikhez talán kegyesebb volt a sors, megismerhettük az öregkor gyötrelmeit.

Kolozsvári Grandpierre Miklós tusrajza

ISTENES TIBOR

Isteni kép

Összefüggök magammal,
Koherens vagyok az egésszel.
Információk halmazában
A hang kapcsolat minden zenésszel.

Csenden lebegő rezzenés,
Hullámot fodroz a térben,
Fókuszom lassan hangolom,
Majd repülök vele a szélben.

Teremtő angyali húrokon
Dallamot dúdol az Isten,
Kitárt szívem a határtalanban,
Fürdik az áradó hitben.

Hologram vagyok a hologramban,
Isteni kép a semmi felett,
Megmártózva az áhítatban
Eredő lényem megszületett.

Utazás

Száguldó vonaton sebesség nélkül,
Raszterek elnyúló pontjain át,
A végtelen jelenbe érkezek végül,
Magamban hordom a messze zaját.

Csendtörő utazás a végtelen csendben,
Képek csobbannak szemem előtt,
A pillantások, rajzok a szemben,
Mit fantáziám a valómba szőtt.

Változásaim perceket szülnek,
Egyhelyben vagyok, csak mozog a táj,
Jövőképeim előttem ülnek,
Dalolja őket a teremtő száj.

Elutazva így önmagamban
Megismertem völgyet-hegyet,
Megtaláltam a csendet a zajban,
Lefestette személyemet.

Időcsepp

Időcsepp esett a lélekre,
Anyaggá tömörült a lét,
Tagoltan vetült az évekre,
Mint erdők között a rét.

Szétfolyt, elnyúlt és összeállt,
Pompázva, csillogva gurult,
A körkörös végtelen rátalált,
Majd ciklusaiba szorult.

Hangok utaznak a fényeken,
Az állóhullámokon,
Időcsepp folyik a díszleten,
Az angyali karátokon.

Eső

Csepp...
Betűk hullanak az égből.
Csepp...
Tócsákban képeid régről.

Csepp...
Múltadat látod a szélben.
Csepp...
Forró nyarak a télben.

Csepp...
Taktust pottyant a felhő.
Csepp...
Utat formál az ernyő.

Egyre jobban csepeg,
Már esik.
Kirákatba préselted lelked,
Már veszik.

Szakad az eső, áztat,
Mossa a bűneid.
Tisztulsz, már vártad.
Úsznak éveid.

Csepp...
Felhők mögött a nap.
Csepp...
Rések közt válogat.

Csepp...
Lassan újra ragyog,
Csepp...
Az eső már dadog.

Csepp...
Minden újra él.
Csepp...
A betű is zenél.

NAGY LÁSZLÓ

Elmebetegek családi ápolási rendszere Nógrádban

Európában a XIX. sz. második felére az iparosodás, a lakosság nagyvárosokba költözése, a társadalom átalakulása az egészségügyet, a szociális intézményeket is új kihívások elé állította. Az elesettek, betegek védelmét, ellátását, amit korábban jobbára megoldott a család, a helyi kisebb-nagyobb közösségek, egyre kevésbé lehetett biztosítani az addigi formákban, éppen a társadalmi változások miatt. Ráadásul az államok „önkéntes” hajlandóságot mutattak arra (valójában a tőke érdekeinek behódolva), hogy polgárai, munkásai szociális ellátását, társadalombiztosítását is (igaz, korlátozottan) felkarolják, ellássák.

Az állami szerepvállalás egy kis szeletét képezte az elmebetegek kezelése, gyógyítása. Ahogyan a nyugati országok többsége, úgy hazánk is ellátandó feladatot látott ebben, a gyógyítást pedig szervezett és szakmai keretek között látták célszerűnek megoldani.

Úttörő e téren a nagyszombati Nemzeti Királyi Tébolyda lett, amely 1863-ban 200 ágygal nyílt meg, öt évre rá megépült Budán a lipótmezei társa is. A XIX. század végéig öt vidéki városban nyíltak hasonló céllal intézmények. Azonban a hazai gyakorlatot a szakma egy része elfogadhatatlannak tartotta. Nevezetesen azt, hogy a két fővárosi tébolyda úgy szabadult meg legnehezebb betegeitől, hogy ezekben a távoli és kevésbé jól felszerelt intézményekbe utalta őket.

Az ellentétek tehát a kezdetektől léteztek, ráadásul a hazai orvoslás egyes jeles személyiségei számára erős meggyőződésé vált, a betegek ellátása mégsem megoldható a tömegelhelyezést nyújtó tébolydáknál. A jó minta természetesen külföldi volt, a belgiumi Gheel településen a XIX. sz. végére olyan rendszer jött létre, amely kiválóan ötvözte a kiskolóniás (kisméretű épületekből álló elhelyezési mód, ahol önellátóan, munkaterápiás jelleggel mezőgazdasági vagy más tevékenységet végeznek a betegek, persze, ha állapotuk alapján arra alkalmasak voltak) és az otthonápolási rendszert.

Az új szemlélet élharcosa a századfordulóra Dr. Pándy Kálmán, a békésgyulai kórház főorvosa lett, aki egy orvosi szaklapban¹ többször

---

¹ *Orvosi Hetilap* 1904. évf.

cikksorozatban ágált a Gheelben látott jó tapasztalatok mellett. Nem eredménytelenül, mert a magyar közegészségügy megfogadta tanácsát, 1905-ben létrejött a belgiumi modellhez hasonlatos dicsőszentmártoni, majd 1906-ban a nagydisznódi ápolási szisztéma, ezt követte 1907-től a balassagyarmati is.

Az 1908-ban kiadott BM körrendelet² immár az *Elmebetegek családi ápolása* címet viselte, és tényként rögzítette, „*családi ápolási telepek hazánkban már megbonosítottak (Dicsőszentmárton, Balassagyarmat, Nyitra, s kísérletképpen Nagyszében környéken és Sátoraljajbelyen). Ezen telepek a gyakorlatban már beváltak s a lakosságban nagy a vállalkozási kedv elmebetegek befogadására családjaikba. Ennélfogva a családi ápolási rendszert véglegesen szervezni kívánom.*”

Balassagyarmat tehát az úttörők közé számított az elmebetegek családi ápolása terén. A módszer helyi támogatója, szervezője Dr. Mandel Ignác³ volt. Felismerte az otthonápolás minden előnyét, de távolról se gondoljuk, hogy céljait, magát az ötletet a lakosság azonnal támogatta. Félelem, idegenkedés, sőt rettegés jellemezte a nógrádi családokat, amelyet csak szisztematikus munkával lehetett eloszlatni, de gyaníthatóan az anyagi előnyök játszhatták a legnagyobb szerepet az elfogadtatásban. Így az I. világháború előtt már 350 családnál foglalkoztak elmebetegekkel az Ipoly-parti városban és több nógrádi faluban.

Tehát nem minden beteg maradt a megyeszékhelyen, előszeretettel helyeztek el sokakat a közeli falvakba – Órhalomba, Szügybe, Mohorára, Hugyagra, Ipolyvarbóra – is. Természetesen azok kihelyezéséről lehetett szó, akik állandó ápolásra, kezelésre nem szorultak, nem voltak dühöngők, közveszélyesek, sem a családokra, sem a település lakosságára.

A terápia olyan eredményessé vált, hogy joggal szerzett országos hírnevet alkalmazóinak és a kórháznak, gyakran érkeztek szakmai küldöttségek ennek tanulmányozására. A kezdeti siker egyértelmű volt, pedig az ok triviálisnak is nevezhető, valamennyi érintett érdekét és előnyét szolgálta, a kihelyezések menetét, a betegek sorsát pedig gyakori szigorú ellenőrzésekkel követték.

² *Baranyavármegye Hivatalos Lapja* 1909. július 1. 298–299. o.

³ Dr. Mandel Ignác (1877–?) pszichiáter. Nagyvárad születű, Bp.-en szerzett orvosdiplomát 1900-ban. 1903-tól a balassagyarmati kórház elmeosztályán főorvos. Az országban elsőként valósította meg az elmebetegek családi ápolási formáját. A városi gimnáziumban 1906–14, ill. 1920–39 között tanárként is dolgozott.

Előnyös volt a betegnek, mert a családok körében emberségesebb ellátást és körülményeket biztosítottak számára, sőt az egyén intímebb elkülönülése is lehetővé vált. Előnyös volt az államnak, mert csökkentek és tervezhetőbbé váltak a kiadásai, de jó volt a kórháznak is, mert a felszabaduló helyekre, ha szükséges volt, új betegeket tudott felvenni, növelve így bevételeit. A konstrukció a betegeket ellátó családokon nyugodott, de ha más nem, az állam által biztosított viszonylag jelentős és ráadásul biztosan beérkező havi jövedelem elég érvet szolgáltatott számukra, hogy a „szerkezetet” működtessék.

A kezdetben a napi ápolási díj betegenként 1 korona 42 fillér volt, amelyből a beteget ápoló család 1 koronát⁴ kapott, 30 fillér a kórház általi ellenőrzésre és adminisztrációra, 12 fillér a beteg ruházatának és ágynevelőjének költségeire jutott.

Az ápoltak viselkedésükkel, beilleszkedésükkel alapvetően igazolták az állami döntés helyességét, hiszen nem lehetett kétséges, szívesebben fogadták a nyugodt, egészséges falusi vagy éppen kisvárosi életet, mint a kórházi fegyelmet, zsúfoltságot, rácsokat. Bár azokat az ápoltakat, akikre munkát, feladatot lehetett bízni, a háziúr, háziasszony aligha mulasztotta el leterhelni, de „agyondolgoztatástól” nem lehetett tartani. Az adott település népe, a belterjesség kizárta, hogy ilyen megtörténjen, az elmebeteg állapota, netán egy-egy rohama is bizonyára árulkodó jel lehetett volna a szélsőséges bánásmódról.

A palóc ember gyorsan észlelte, hogy a betegek ellátása, befogadása milyen jól kamatozó tőke, így inkább egymás elől szerették volna elorozni az ápoltat, semmint, hogy a rossz bánásmóddal elveszítsék. Így könnyebb volt a hatóság helyzete, az ellenőrzés egy részét a családok egymás közti konkurenciája megoldotta. A betegek többsége, ha nem is összetett, de egyszerűbb munkákra alkalmas volt, különösen azok, akik szinte egyensúlyoztak a beteg és az egészségesnek nyilvánítható állapot között, hiszen egyeseket, ha lehetett, gyógyultnak nyilvánítottak és kikerültek az ellátási keretből.

Az évek múltával a lakosság már alig-alig csodálkozott rá az elmebetegekre, szinte naponta találkozhatott velük, megismerhette jó vagy éppen rossz tulajdonságaikat. Ez fordítottn is igaz volt, a beteg nemcsak a külvilág jeleit érzekelte, hanem a maga módján kitapasztalta a gazda, az utcabeliek karakterét, jellemét.

Egy-egy családhoz egy, maximum két beteget helyeztek el, de szigorú feltételeket követeltek meg. A lakóhelyiség nem lehetett döngölt vagy ce-

---

⁴ Mai értéken kb. 1630 Ft.

mentes, csak padlós szoba, amelynek nagyméretű ablakkal kellett rendelkeznie, az ingatlanak pedig legalább árnyékszékkel. A szigor az élelmezésben is működött, megkövetelték a heti kétszeri húsétel biztosítását és természetesen a napi háromszori étkeztetést. A beteget, családokat rendszeresen látogatta ápoló, sőt szakorvos is, ő heti egyszer vizitált, tanácsokat adva az ápolásban, sőt a család egészségügyi problémáiról is konzultálhattak vele. Ezekből is látható, az állam által diktált feltételek a családok életminőségében és közegészségügyi körülményeiben is pozitív változást okoztak, hiszen a lakásfelújítás, étkezés, higiénia terén ők maguk is előre léphettek.

Az első világháború alatt érthetően alig fordult figyelem az elmebetegek speciális elhelyezésére, a kórházi orvosok többsége besoroztatott, másrészt a balassagyarmati kórház a sebesült katonák gyógyításával volt elfoglalva. Maga Dr. Mandel is a frontra került, sőt hat év orosz fogság után térhetett csak haza, érthető, hogy mindent újra kellett kezdenie. Az 1920-as évek közepétől azonban új lendületet kapott az elmebetegek nógrádi otthon-ápolása, a pesti sajtó több alkalommal foglalkozott a témával, helyszíni riportokat készítettek a megyében, elismerően írva az ápolókat vállaló családok gazdasági fellendüléséről. Az olvasó a számadatokból könnyen értett, a *Pesti Napló* 1926-ban arról cikkezett, hogy amíg az államnak egy beteg elmeegógyintézetű ápolása napi 42.000 koronába⁵ kerül, ezzel szemben családi ápolásra napi 32.000 korona a költség (ebből 22.000 koronát a család, 10.000 koronát az elmeegógyintézet kapott ruha- és egyéb költségekre), tehát betegenként 10.000 korona az állami megtakarítás.

A lap arról is írt, hogy Balassagyarmaton rövid idő leforgása alatt egy teljesen új utcasor épült „*barátságos fehér házakkal*”, amelyeket a „*betegek kintalásának reményében építettek fel a különben építkezésre nem is gondoló családok*”. A lap cikkéből úgy tűnt, éppen Nógrád fogja az elmebetegek tömeges elhelyezését megoldani, hiszen „*a szervező munka tovább folytatásával 8000 beteget lehetne Balassagyarmaton és környékén elhelyezni*” – írta a fővárosi napilap, kiemelve Hugyag példáját, ahol „*betegápolásból eredő havi összjövedelme a 60 millió koronát meghaladta*”.⁶

A II. világháborús időszak sok nógrádi elmeápoló részére is a személyes tragédiát jelentette. A családoknál elhelyezettek közül sokakat visszavittek a balassagyarmati kórházba, hiszen a családfenntartó katonáskodása, távolléte, a családtagok sanyarú anyagi, élelmezési helyzete vagy éppen a

⁵ Az infláció eltérítette a korona korábbi értékét.

⁶ *Pesti Napló* 1926. december 25.

teljes létbizonytalanság miatt lelkiismerettel nem tudtak gondoskodni ápoltjukról. A kórházban 1500 főre duzzadt a pszichiátriai betegek száma. A front megérkezése után mégis azok kerültek jobb helyzetbe, akik családotknál maradhattak, őket úgy-ahogy sikerült élelmezni. A kórházban viszont – ahol az orosz hadsereg az élelmiszerkészletet lefoglalta – áldatlan állapotok uralkodtak, a kemény télben fűtőanyag sem állt rendelkezésre, a betegek zsirtalan káposztalevesen tengődtek, majd később azon sem. Az éhező, legyengült, számos más betegséggel küzdő emberek között aratott a halál 1944 decembere és 1945 januárja között. A rendszer-változásig ez tabutéma maradt. Dr. Csekey László főorvos kutatása, a család emlékei új ismereteket hoztak e téren. Így „1944–45 telén a szovjet megszállás alatt ében halt mintegy 700 pszichiátriai beteg emlékére” című szöveg kerülhetett arra az emléktáblára, amelyet 2016. december 8-án Dr. Kövér László, az Országgyűlés elnöke avatott fel a kórház épületének falánál.

A háború után már olyan hangok hallatszottak, hogy a betegeteket kiszákmányolják, az utánuk térített összegek pedig a családokat és így a kisparaszti gazdaságokat erősítik, ahelyett, hogy a szocialista szektorban maradnának. A szimpla irigység így keveredett a politikával, igaz, a mozgatógó azért az utóbbi volt.

Az elmebetegek családi ápolásának egészségpolitikai iránya mégis elég későn, csak az 1970-es évekre vett gyökeres fordulatot. A változást talán olyan mérvűnek lehet nevezni, mint amikor a kezdetekben éppen az otthoni, ill. „kiskoloniás” rendszer mellett érveltek a szakemberek, most visszaállt a természet régi rendje. Legalább is így gondolkodhattak azok, akik az ápoltakat az ellenőrzött intézetekben látták a legjobb helyen, így kizárva, hogy bármelyikük is veszélyt jelentsen a társadalom tagjaira.

Az elképzelés nem volt humánus, hiszen a betegeteket nem szolgálhatta, igaz, mindezt velük nem lehetett megvitatni. A döntéshozókat az is vezethette, ha a betegek nincsenek a lakosság szeme előtt, akkor a probléma marginális, nem észlelhető, talán nincs is. A szemlélet nem volt új keletű, más téren is létezett, a társadalmi felelősség kiterjesztésének vagy éppen minimalizálásának kérdése mindig is érzékeny pont volt (és maradt is).

A családoknál élő elmebetegeteket egységesen nem kényszerítették vissza az intézményekbe, viszont újabb elhelyezések már nem történtek. Az új szisztéma „humanitását” végül is a maga módján mégis biztosította az állam, a betegek maradhattak saját életterükben, elmúlásukban pedig osztottak gazdáik sorsában, otthonukban vagy éppen kórházban hunytak el.

Nehézsorsúak

Vándori néni emlékének

Egykori arcélek a kisváros Sűvítő telepéről

Hogy milyen volt az 1950-es évek végének, az 1960-as évek elejének Ipoly-parti városa? Nyiladozásom kezdetén számomra úgy maradt meg, mint egy nagy folyam által kettévágott település, medrét a vasút szimbolizálta, az északi, csehszlovák határ felé eső városrész volt a *terra incognita*, ahová ritkán vetődtem el, különösen egyedül nem. Szülőhelyem, a vasúti hídtól tekintve, a vaspályával párhuzamos harmadik utca egyik családi háza volt, ahol három generáció élt együtt. Ez a déli terület, a Sűvítő képezte az otthont, a felfedezhető világot. És ezen volt is mit felfedezni. A természet mindmegannyi, akkor még háborítatlan szépségét, a külvilágot, amelynek lassan kibontakozó titkai a gyermeki képzeletet megmozgatták, a házakat, kerteket, és természetesen ebbe a körbe tartoztak a telep lakói is, akik közé sok-sok különös, furcsa figurát sodort az élet.

Ezekben az ingatlanokban számos vasutas család telepedett le, jobbára az 1920-as években. A vasút ekkor még fénykorát élte, munkaerőt igényelt és természetesen kapott is. Biztos és viszonylag magas fizetés, létbiztonság, a nagyszüleink családalapítását az anyagaik kevésbé befolyásolták, sorjáztak is a gyerekek.

Nagymamáink, nagypapáink korosztályához képest szüleink már más szempontokat helyeztek (volna) előtérbe. Számukra az útmutatást e téren a nevezetes Ratkó Anna adta meg, így gyakorlatilag nem maradt környezetemben olyan ház, ahonnan a hívó szóra ne érkezett volna válasz, ha közös játékra adtuk fejünket. Márpedig alig múlt el nap, hogy ilyen ne történjen, a lurkók eső utáni gombaként tűntek elő a kertkapuk mögül, kicsik és nagyok, erősek és gyengék, bátrak és örök félénkek. A kor szürkesége a gyereklelkeket nem mérgezte, nem is érezhettünk sokat ellentmondásaiból. Aligha tudhattuk, hogy sok felnőtt lelkét bizonyára nyomhatta, szorongathatta valami, a mindennapokban látott-hallott furcsaságok – immár a mából visszatekintve – számomra ezzel is magyarázhatók.

Jellegzetes alakja volt a telepnek Gombaszögi Pauer János, a festő, aki elnyűhetetlen vízálló kabátjára húzta ecsetei ormótlan tegezttartóját, fejére zsíros csákóját, így indult neki az Ipoly füzeseinek, gyalogosan vagy nyikor-

gó drótszamarával. Igazságtalanul gyűtmentnek tartotta mindenki, furcsa alkat volt, viselkedésével, különös szokásaival kilógott a megszokottból.

*Farkas András: Gombaszögi
(tusrajz)*

Akkor még nem tudtam, amit később igen, ha nem is volt tősgyökeres gyarmati, de ízig-vérig Görbeország földije, egyenesen a felvidéki Gombaszögről vetette ide a sors megözvegyült édesanyjával, valamikor az első nagy földindulás előtt. A másodikat követő új rendszer rögeszméit hamar kiismerte, de szája sarkában sosem keserűséget, hanem huncutos mosolyfélélet mutatott. Azonban a rögeszmék bumerángxént visszaszálltak rá, a

konzolidációs évek után az addig még jól jövedelmező üvegező iparságáról nem kívánt lemondani, nem úgy, mint a megrendelők az ő szolgáltatásairól. Így maradt számára a festészet, létfenntartásként pedig a savó, máson sem élt, csak ezen. A napi sokliternyi mennyiség – állítása szerint – olyan erőt adott neki, hogy kerékpárjával nemcsak az Ipoly zezugait, hanem Jugoszlávia valamennyi tagköztársaságát többszörösen körbekerékpározta. Belügyi kockázat nem merült fel, indifferens volt a szerveknek, hogy visszatér-e. Ismerősei gyakran féltékenyen tekintettek rá, bármennyire is provinciálisan volt reneszánsz ember, de a szabadság szelője mégis gyakrabban érinthette meg őt, mint bárki mást.

De éltek környezetünkben a jámbor, különöc festőnél keményebb emberek is, mint például az Ostoros Pali, akinek elmúltát aligha siratták sokan. Mert úgy végezte, amit megérdemelt, egy szép napon lovaskocsijáról lehullott, persze részegen, utána már nem látta többé a telep népe. Családi neve, mondani sem kell, nem ez volt, a melléknevet gyorsan ráhúzták, olyan sebesen, ahogyan ostorát az egy szem gebe lován járatta. Fuvaros volt, vállalkozásának négy lábú erőforrását ahelyett, hogy jól megbecsülte volna, kizsigerelte. Esténként, amikor a lebukó nap fényében vagy éppen a tükörsimára kopott jeges úton csendesen poroszkáltak hazafelé, mindenki megnyugodva konstataálta, ma békésen térhetnek nyugovóra. Valójában ez inkább a kivételeket gazdagította, hiszen gyakorta húzódtott vissza házába gyerek és felnőtt, amikor már a sarokról hallatszott Ostoros Pali artikulálatlan üvöltése. Boszorkányos gyorsasággal csépelte a szegény pára hátát, oldalát, mintha Pegazusként akarta volna látni lovát. Sajnálát, düh és kárörvendés váltotta bennünk egymást, ha a ló semmilyen ösztökélésre nem reagált, túrve a csapásokat egykedvűen vánszorgott. Ez már a lázadás előszele lehetett. A vihar viszont évszakonként többször kitört. Bizonyára Ostoros Pali az istállóban is folytathatta a ló bántalmazását, amikor kifogta őt a hámból, hiszen mi más magyarázhatta volna azt, hogy a szegény pára megszabadulva terhétől, kitörve, keservesen nyerítve végigvágatott az utcákon, messzire szétkürtölve tragédiáját. A kétségbeesett ostoros persze rohanva követte, de senki nem akadt, aki ezen nevetni tudott volna. Nem egyszer, nem kétszer ismétlődött meg egymás kölcsönös kínzása, volt, amikor a ló a kocsit is maga után zörgette. Kisvártatva azonban már mindketten elcsigázottan vonultak vissza, a hajsa sikeresen végződött.

Ezek után felüdülést nyújtott, ha a közeli-távoli szomszédság férfitagjainak dicsérendő vagy éppen viselt dolgairól méltázhattunk el. Barátom édesapjáról, aki gyarmati Minarek Edeként élve-halva a fociért hosszú

évekig festegette a vasutas labdarúgócsapat hazai mérkőzéseit hirdető plakátok tucatjait, sohasem értettem, hogyan tud egyszerű vasutas keze ilyen kalligrafikus betűket varázsolni a papírra. Munkatársának, az utcabéli másik vasutasnak tehetsége másban nyilvánult meg. Fizetésnapokon gyakran bélelte ki saját testével az árkot, angyaltürelmű felesége mindig zokszó nélkül kaparta őt össze. Viszont a környéken lakó hentes furcsa szokását már sok gyerek megszenvedte, hiába kerültük, hol a sarok, hol valamelyik épület mögül keveredett élénk. Ki tudja, milyen élvezetet adhatott az neki, hogy a kisgyerekek fülét vaskezeivel pirosra tekerte, majd szó nélkül, lépteit sietősre véve távozott.

A különös személyiségek, beteges alakok vagy éppen furcsa történések sorát még hosszasan lehetne sorolni. A korszak, a tétlen nyugodtságában is félelmetes éra alakította így őket? Bolond volt-e a bolond, egészséges-e az egészséges? Mindenki a maga helyén volt-e vagy egyesek akár helyet is cserélhettek volna? Csak az igényelt elmeápolást, gondozást, akit arra ítélték? Kérdések a mából sorjáznak, gyerekfejjel, ha bábész tekintetünkkel bizarrnak is láttunk bármely felnőttest, a következő élmény már a megelőző helyére tolakodott.

De egyben egészen biztos vagyok, közelben-távolban a családok erejét, azok összetartó kovászát és magát a rációt az asszonyok jelentették, ők küzdöttek szakadatlanul a pénzügyi balansszal, ők bátorították a tudományokban elmaradó gyerekeket, ők törölték könnyeiket kötényük sarkába, ők vitték a vállukon, mint egy erőművész a terhét, a családot, annak minden gondjában, bajában.

A férfiember a maga sajátját adta, jó része családszerető és dolgos volt, sokuktól azonban távol állt az, ami éppen az asszonyokat jellemezte. Számomra így sok tekintetben matriarchálisnak tűntek gyermekkorom kis közösségei, lehet, hogy az egyébként macsó rendszer mindezt nagyban érzékelté, de megmozdítani nem merté, félelmében, nehogy az egész a fejére hulljon?⁷

---

⁷ Források: *Balassagyarmat város életéről 1960–70*. Balassagyarmat, 1966.; *Baranya-vármegye Hivatalos Lapja* 1909. július 1.; Dr. Csekey László 1997. *Fejezetek a balassagyarmati pszichiátria történetéből*. In: *A Dr. Kenessey Albert Kórház-Rendelőintézet története*. Balassagyarmat.; Dr. Zonda Tamás közlései; Dr. Zonda Tamás 2011. *Balassagyarmat jeles polgárai*. Magánkiadás.; *Gazdag 5 esztendő Balassagyarmat 1966–70*. Balassagyarmat Városi Tanács VB., 1971.; *Magyarország* 1926. november 10.; *Orvosi Hetilap* 1904.; *Pesti Napló* 1926. december 25.

Janko, a mi bolondunk

Igen, így. Így nevezték, hívogatták, így futott végig a házak ablakaiból, kertkapukból, poros utcákon, sarkokon, tereken át neve, így üvöltötték a hasonszőrűek, szolongatták a jobb érzésű felnőttek is, némileg visszatartva, csendesebbre fogva magukat. De legfájdalmasabban a gyerekek gyöngykacagásán át hallhatta nevét: Janko. Röviden, ékezet nélkül, mint ha az utolsó betűre azt a rövidke vonást is megtagadta volna tőle a világ, mint aki se könyörületet, se szeretetet, se megértést nem érdemel. Hiszen, ha csak magát a szót, az ötbetűs keresztnévet próbáljuk kimondani, tapasztalhatjuk, az nem áll a nyelvünkre, ékezetért kiált.

Honnan jött és mikor, mi volt a neve, János netán, ragadványnévként örökölve a Jankot, senki sem tudta. Pontosabban, senkit nem érdekelt, hiszen tartozék volt, része a Süvítő telep utcáinak, megtűrt, néhanapján megszánt tartozék, mindenki Jankoja. Ha az utca népe gyakorta kegyetlenül is bánt vele, legalábbis verbálisan, mert kezét azért mégsem emelt rá senki, a tettesek jó része másnap már talán meggyóna volna csúfolódását, de Isten házáig vétkükkel, gyaníthatóan, mégsem kíváncsoztak eljutni.

Janko egyike volt Balassagyarmat „hivatalos” bolondjainak, szakmaiában: elmebetegeinek, elmeápoltajainak. Bár társai többségét a város gyógyintézetében helyezték el, őt az otthoni, ún. családi ellátás keretébe utalták. Nem egyedüli kedvezményezett volt, aki ápolandóként családokhoz került, soktucatnyi família évek, évtizedek óta tarthatott házában elmebetegeket. Feltételezhető, ebben sokakat merő anyagi számítás vezetett, de azt, hogy a mi Jankokra nem így tekintett befogadója, gazd'asszonya, csak apránként és gyermekéveim lassú lepergésével értettem meg, fogtam fel.

*

Szeretem ezt a várost. Valójában nem is szeretem, zsigerből kötődöm hozzá, igen, ez a jó kifejezés. Hiszen az olyan szavak, mint szeretem, imádom, gyűlölöm, számomra nem léteznek. Megkérdezné bárki is, mondd Janko, szereted te ezt a várost? No, ugye senki nem lehet olyan bolond, hogy megtegye. Kötődöm hozzá, de miért is? Van-e okom rá, hiszen azt sem tudom, itt születhettem-e vagy máshol, valójában honnan tudhatnám? De a bolondok is kötődnek, éreznek, ha bárki közénk kerülne, megtudná ám!

De őszintén bevallom, apámról, anyámról szeretnék valamit megtudni. Már jó úton járok. Igaz, csak álmaimban, olyankor hosszú-hosszú gyalog-

lás után eljutok egy falig, egy magas falig, amögött pedig, biztosan tudom, ott a válasz mindenre, amit még az én gyermeteg fejem is felfog. A fal azonban nem enged, soha nem enged, bármennyire magasra is hágjak rá, mindig visszahullok róla. Ez a sorsa egy bolondnak, ez juthat neki? Nem, ez lehet mindenki sorsa, mert a falon túlra csak az igazán érdemesek juthatnak. Látják, min jár a bolond fejem, ezek az én titkaim, igaz, magam előtt is gyakorta rejtegetem.

Jobban is teszem, ha nem álmaim kergetem, van is itt körülöttem annyi minden, mi a valóságba visszahúz.

Megnyugszom, ha utam senki nem keresztezi, ilyenkor jobban kilépek, hogy baj nélkül hazaérkezzek. A bajt a sok mihaszna népség hozza rám, akik hol itt, hol ott gyülekeznek, az utamat állva. Mint zsákmányt érző felajzott vadak összeverődnek, látnák csak, mennyire örülnek, amikor meglátnak. Igaz, mindig illendően köszönnek, szervusz, Janko, persze elvárják, hogy morogjak erre valamit. De már alig bírnak a bőrükben, hogy megmutathassák, nézd csak, Janko, ez a kar nem olyan, mint a tied. Kezüket behajlítják, izmukat megfeszítik, ujjukkal megnyomják felkarjukat és legszívesebben felkiáltanának a fájdalomtól, amit ujjbegyük szenvedett el az ellennyomástól.

– Oh, a te karod gyenge, nézd az enyémet, milyen erős – mutogatják, mellüket domborítják, teli szájjal nevetnek, ugrándozva egymást hergelik. És mit tehet erre egy magamfajta bolond? No igen, kitalálták. Persze erre még jobban felbátorodnak, egyre zajosabbak lesznek, addig, amíg egész testem beleremeg, már üvöltve kiáltanám, nem az a kar, hanem az enyém, de hang persze nem jön torkomra, csak kifejezéstelen szótagokból formálódó hörgés.

Ilyenkor hátrahőkölnek, a gyerekek elcsendesednek, hiszen ők nem csak tudják, érzik is, mit tettek. Az erősebbje még folytatná, de már látják, a produkciónak vége, csendesen eloldalognak. Mit nem adnék, ha egyszer úgy igazán elmondhatnám véleményem róluk.

Persze nem csoda, hogy ezek a népek nem tartoznak a bolondok közé, majd' mindig akkor lesnek rám, amikor a jó gazd'asszonyom nincs velem. Mert akkor lenne ne mulass mindenkinek, közójük csapna ám!

Tudják meg, a bolondnak is lehet szerencséje, nekem pedig ebből bőséggel jutott. Hát azért, mert áldott asszony az én gazd'asszonyom, csak tudhatnám, hogyan tehettem szert rá. Kemény tekintetű, szigorú, télenyáron feketében, fejkendőben, kötényben járó fehérnép. Így jól elrejtheti benne a szívét, kár, hogy nem látni, az övé mennyivel nagyobb, mint másoké. Látják, a bolond így gondolkozik, de higgyék el, biztosan igazam van.

*Farkas András: A bolond
(tusrajz)*

Ha az ő viselete egyszerű, hogyan lehetne az enyém hivalkodó? Igaz, néhanapján próbált kedveskedni nekem, egy-egy új inggel, nadrággal, de én inkább megmaradtam a megszokott réginél. Bokáig érő nadrág, kapca az ormótlan fekete bokacsizmámba, agyonmosott ing, ócska, bogarak rágta felöltő és egyetlen fegyverem, a csatos nadrágszíjam. De hát hová járna a magamfajta máshová, mint a piacra, vasútra, boltba vagy éppen gazd'asszonyom hatalmas kertjébe, ahol tavasztól-őszig van feladat, kukorica, krumpli, búza, vetés, kapálás, morzsolás és még mi minden. Tudják, a kukoricamorzsolást szeretem a legjobban, az aranyló őszi délutánon kettesben kiülünk a verandára, hegyet építünk a letört kukoricákból, a

szakajtókba pedig késő estig morzsoljuk a sárga szemeket. Ilyenkor minden és mindenki megnyugszik, csak gazd'asszonyom monoton hangját hallom, aki mesél és mesél, néha halkán énekelget, dudorászik is hozzá. Régi dolgokról eshet szó, ismételteti is őket, a gazdaurat, a férjét emlegetheti, és amikor bárgyú képet vágok hozzá, felpattan, egyenesbe vágja magát, kezével puskát formál, majd kakastollat kap elő, füléhez tűzi, így céloz a távolba. Ebből a bolond is érti, valami katona vagy csendőrféle lehetett a társa, de hogyan végezte, mi lett vele, bizony eddig még nem értettem meg. Azt hiszem, ezt igen szerette volna elmagyarázni, újra és újra próbálkozott velem, majd a végén mindig legyintett egyet, felpattant és otthagyt.

Hát így szoktak napjaink telni, de mégis állítom, minden együgyűségem ellenére a gazd'asszonyom nem vallott szégyent velem. A munkát bírtam, fáradhatatlanul toltam a piacra a tragacsot, hiszen amit a kertben megtermeltünk, annak jó részét értékesítettük. Cipeltem a gyümölcsfáink termését közeli-távoli ismerőseinek, sőt az a megtiszteltetés is ért, hogy én kísérhettem gazd'asszonyomat és a környék sok asszonyát a pünkösdi szentkúti búcsúba. Hát ez nagy esemény volt, gyalog vándoroltunk hegyen-völgyön át, az asszonyok énekeltek, imádkoztak, néha meg-megpihentek. Addig mentünk, amíg a sötét este eper- vagy diófa alatt nem ért bennünket. Akkor jött el az én időm.

– Most nagyon figyelj Janko – mondta gazd'asszonyom, embert és állatot nehogy közelünkbe engedj, sivíts, ha kell, te vagy itt az egyetlen férfiember. Tőlem az asszonyoknak nem kellett félniük, nem úgy, mint más nem bolondoktól, de egy-egy kóbor kutya kivételével nem is keveredett közelünkbe senki, bár néha az álom elnyomott, így ebben teljesen nem lehetek biztos. Másnap reggel mindenki megdicsért, jól van Janko, káralták az asszonyok, imádkozunk majd délben érted is, ígéretgötték. Biztosan megtették, hiszen hogyan lenne annyi erő a karomban és olyan jó dolgom, mint gazd'asszonyomnál.

Igyekszem is meghálálni, ahol tudom, nemcsak neki, hanem azoknak is, akik megérdemlik.

Itt csivitelnek ezek az utcagyerekek, vannak közöttük, akik soha nem bántanak, megkérdezik, hogy vagy Janko, néha meg is dicsérnek, sőt azt is mondják, vigyázz magadra.

A jó múltkorában, bár lehet, hogy az nagyon régen történt, tudják, hogy jártunk? Elsötétült az ég, kora nyári hatalmas zivatar kerekedett, a

hömpölygő víz mindent elborított, utat, járdát, udvarokat, házak pincéit.¹ Az utcák népe kitódult, tehetetlenül nézte az áradatot, a túloldalra csizmában sem volt ajánlatos az átkelés. Bizony féltek az emberek, talán valami csodára vártak. Senki nem mozdult, pedig az iskolából jövet már egyre több gyerek toporgott egy-egy magaslaton. A kisebbek sírva fakadtak, hogyan fognak ők hazajutni, biztosan ezt kérdezték egymástól. Nem akadt bátor ember egy sem és akkor megéreztem, megint eljött az én időm. Hang nélkül odarontottam két kicsihez, hónom alá csaptam őket, úgy jajveszéltek, mint az éhes malacok, térdig merülve, bukdácsolva a vízben, de elértem velük házuk kapujáig. Gondolják, hogy hálásak voltak mindezért a felnőttek? Mikor feleszméltek, öklüket rázva ordítottak, fenyegettek, jobb is, hogy nem értettem mi volt a bajuk velem, azt hiszem, igen okosan tettem, hogy csendben hazaoldalogtam.

De nem minden nap történik valami érdekes velem, a napok csendben peregnek, igaz, én se napot, se hónapot, se évet nem számolok, a napfelkeltét és napnyugtát érzékelem és azt, erőm fogyatkozik. Karommal is csak az ismeretlenek foglal koznak már, gazd'asszonyom egyre gyakrabban félig pakolja csak meg a hátikosaram.

Az egykoron vízből kimentettjeim már szépen növekszenek, látom is, ahogy a lányok után fordulnak, mert a bolondnak azért jó szeme van, ha nem is tudja szépen kifejezni magát.

Az egyiküket jól ismerem, itt lakik a közelben, a gazd'asszonyomnak is udvariasan köszönget, sőt nekem is. Mindig úgy láttam a szemén, aligha lehet rossz szándékú, de a magamfajta bolond aligha tudja kideríteni, ki ben mi lakozhat.

De a bolondok pillanatonként készen állnak a csalódásra, és ez, már megfigyeltem, akkor is éri az embert, amikor legkevésbé várja. Például pár napja, eső utáni csodálatos nyári napon, a kék ég alatt, amikor a madarak is elülnek, valami különös történt velem, pedig ki hinné, hogy ilyenkor bármi is megeshet.

Nos, az úgy kezdődött, hogy az a fiú is, akit az előbb emlegettem, unatkozva álldogált a kapujukban, mintha várt volna rám. Sosem tett így, de most valami ördög bújt bele, már messziről sejtettem.

– Szervusz Janko, mutasd a karod, van-e még benne erő?

---

¹ Balassagyarmaton a III. ötéves tervben (1966–70) kezdődött el a szennyvízcsatorna és szennyvíztisztítótelep kiépítése, létesítése, de befejezése csak a IV. ötéves tervben (1971–75) történt meg. Az árkok elégtelen karbantartása is hozzájárult ahhoz, hogy a nyári záporok után egyes városrészeket víz árasztott el.

Bár inkább csak sejtettem, mit akar, az enyémre legyintve inkább az ő karját mutogatta, de nem elégedett meg ennyivel. Arca elkomorult, karomat megrántotta, nyomogatta, majd nagyokat hahotázott. Egyre jobban belefeledkezett önmaga szórakoztatásába, de én attól döbbenem meg igazán, hogy hozzámért. Mert tudják meg, olyan még nem volt, hogy valaki megrángatott volna, mint mondtam, okosak a felnőttek, de még inkább a gyerekek, mindig is tudták, ha nem akarnak bajt a fejükre hozni, jobb, ha engem nem bántanak.

Nem is tudom, mikor és miért öntette el testem a bánat, már nem a döbbenet, már nem a pillanatnyi meglepetés, hanem maga a bánat. Mindig is éreztem, körülöttem egy nagy bánat-tenger van, sőt, az egész sor-som egy virágzó bánatfa.

És akkor hirtelen megrázta a vállam a sírás. Tudtam én, mi a sírás, bár magam sohasem éltem át ilyet, de gazd'asszonyomat már láttam keservesen sírni, amikor kedves kutyánk egyszer csak elnyúlt az udvaron és nem mozdult, bárhogy is élesztgette őt. Azt hittem, gyorsan elmúlik a könny-pergetés, de a magamfajta ebben is szerencsétlen, hiába vártam rá, annál jobban erőt vett rajtam. Egyensúlyomat veszítve lehuppantam az árokpartra, a nyári eső utáni lucskos sár szétfröccsent ruhámon, bakancsom gyorsan megtelt a vízzel, így ültem, biztosan még szerencsétlenebbül, mint a szárnyát, lábát veszített madárka valamelyik zugban.

A fiú még gyorsabban változott át, mint én, arcáról lefagyott a mosoly, pislogott, szölongatott, tétova mozdulatot tett felém, de keze megállt a levegőben. Sok idő telhetett el, tehetetlenül fürkészett szemével, majd hirtelen felpattant biciklijére, vadul hajtani kezdte. Gazd'asszonyom házánál levágta az út porába, berontott az udvarba.

– Tessék jönni, tessék jönni – kiáltotta, a teljes csöndben minden szavát hallottam és érttem. Gazd'asszonyom felugrott a verandai kisszékéből, fémtálcája – amibe mindig kertünk borsóit fejtette – hangos zörgéssel pattogott a kövezeten.

Öles léptekkel közeledett felém, mögötte vánszorgott a fiú, reszketve tolt a kerékpárját.

Az áldott asszony, amikor meglátott, megtántorodott, de gyorsan visszanyerte erejét. Nem kérdezett semmit, se tőlem, se a fiútól, talán úgy érezte, ha én nem tudok válaszolni, a másik sem.

Kezét nyújtotta, felrántott a sárból, és amire kiegyenesedtem, lassan a sírás is kiszállt belőlem.

– Gyere, Jankom – mondta, és olyan szeretettel nézett rám, mint szobájának glóriás szentjei. Csendben lépkedtünk egymás mellett, mégis vártam, hogy valamit kérdez, amit ha értettem is volna, választ aligha várhatott.

Akkor még bizony magamnak sem tudtam volna bármiféle magyarázatot adni, mi történt velem. De ma már tudom, de hogy ne legyek annyira biztos a dolgomban, inkább azt mondom, erősen sejtem.

Talán azt, hogy az igazi fájdalmat attól szenvedheti el az ember, akitől a legkevésbé várja. Bolond beszéd? Aligha, mert érzem, hogy én már egyre tisztábban látom a világot. Tudják meg, éppen a tegnapi álmomban feljutottam a fal tetejére és nem hullottam alá.

Amit onnan láttam, hát attól lettem teljesen más. Tudom, most azt várják, meséljek róla, mondjak el mindent.

De hinnének-e egy bolondnak? Na, ugye?

Kolozsvári Grandpierre Miklós tusrajza

NAGY ANTAL RÓBERT

Kijárat

a fáklyád voltam
fényt szórtam
a barna szemedben ülő bizonytalanságra
közös biztonságot lobogtam barlangrajzainkra
de te árnyékunkban mindig félrenéztél
nem vadásztam
de te gyűjtögettéél
fájón kialudtam
külön sötétben botladozunk
tétován tapogatom téged pótló társaim
keresem közös barlangunk
kijáratát

Végítélet

A rendező ideges,
a narrátor zavartan dadog.
Kékhalált kapott monitor az ég.
Lefagy a végszó.
Csak a gyermek nevet.
Játékai szanaszét
a szombati homokban.
Ma sem pakol el.
Dacosan duzzog,
inkább a büntetést kéri.
Isten sóhajt,
rá maradt a rendrakás.

CSONGRÁDY BÉLA

Érdeemes adalék a nógrádi értéktárhoz

Küzdelmek és csetepaték...

Praznovszky Mihály évtizedek óta nem él Nógrád megyében: Salgótarjánt mint szülővárosát 1987-ben cserélte fel a szellemi – köztük irodalmi – értékekben, emlékekben ugyancsak gazdag hajdani Pannóniára, jelesül a dunántúli Veszprémre és környékére, illetve – munkahelyét tekintve – a fővárosra. Azonban mint a szécsényi és a megyeszékhelyi múzeumok egykori igazgatója, valamint a Palócföld kétszer – 1986 és 1987-ben, valamint 2001-től 2007-ig – volt főszerkesztője a családi szálak révén magánemberként, érdeklődési köre, kutatásai alapján pedig

előadásokat tartó szakemberként és sokat publikáló szerzőként egyaránt nagyon szorosan, mondhatni töretlenül kötődik szülőföldjéhez. Örökös tiszteletbeli elnöke az általa (is) alapított Mikszáth Társaságnak és ország-szerte ismert és elismert tudósa a nagy palóc életének, munkásságának. Ugyanígy jellemezhető a másik 19. századi klasszikushoz, a felmérhetetlen értékű, világirodalmi léptékű drámai költemény, *Az ember tragédiája* szintén nógrádi gyökerű írójához, Madách Imréhez fűződő viszonya is. Tanulmányainak, köteteknek jelentős hányada valamilyen módon éppen e két zseniális alkotó személyével, műveivel foglalkozik.

Persze sok egyéb tárgyú könyv is gazdagítja a már most nehezen összeállítható Praznovszky-bibliográfiát. Ilyen a legutóbb megjelent *Küzdelmek és csetepaték* című, *Egy megye évtizedei a reformkorban* alcímű kötete is, amelyet a salgótarjáni Dornay Béla Múzeum – a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – adott ki s szervezte meg a bemutatót, amelyen a házigazda intézmény képviselőjében Balogh Zoltán történész-muzeológus beszélgetett a szerzővel. Mivel azonban a könyv tárgyát képező, 1825-ben kezdődött korszak – főként utóéletében, hatásaiban – több vonatkozásban ugyancsak kapcsolható a *Tragédia* írójához, ez a tanulmánygyűjtemény sincs híján a Madách-vonatkozásoknak sem. A dolgozatok jó része átdol-

gozása, kiegészítése a nyomtatásban már napvilágot látott kutatási eredményeknek. Ezek többsége először a Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve lapjain jelent meg 1977-ben, 1978-ban, 1980-ban és 1983-ban. Ugyancsak Praznovszky Mihály úgymond itthoni időszakához kapcsolódik a Palócföldben 1978-ban közzétett *Miért nem járt Petőfi Szécsényben?* című írás.

A bevezetőben a szerző mindenekelőtt az írások forrásvidékéről szól, hangsúlyozván, hogy ez szorosan összefügg a megyében betöltött múzeumvezetői tisztségeivel. Egykori főnöke, Horváth István jóvoltából szabad kezet kapott és élve ezzel a lehetőséggel az újkor, ezen belül a 19. századi köznemesség kutatásban látott fantáziát, közismert történelmi családok története, élete, a politika- és kultúratörténetben tehetségesnek bizonyult személyiségek szerepe került érdeklődése középpontjába. Szerencsés, inspiratív mozzanatoknak tartja, hogy akkor „budapesti száműzetését” követően már újra Salgótarjánban működött a Nógrád Megyei Levéltár, felhasználható volt a jórészt Belitzky János tolla jóvoltából megjelent megyei monográfia első kötete, s – ha megviselt állapotban voltak is – lehetett támaszkodni a nógrádi – köztük a Szlovákiába került – főúri kastélyok, kúriák épületegyüttesei szolgáltatta ismeretekre is. Konferenciákat rendeztek az időközben csapattá szerveződött múzeumi kollégáival, akik sorában – a már említett Sréter János-kutató Horváth István mellett – értékeli Kovács Anna Nagy Ivánnal foglalkozó tevékenységét és Szvircesk Ferenc ipartörténeti aktivitását.

Praznovszky Mihály mintegy e témakörben való első nekirugaszkodásként *Madách és Nógrád a reformkorban* címmel kötetben is megjelentette addigi törekvései eredményeit. Szintén a bevezetőben esik szó arról a dilemmáról, amely a könyv címe körül alakult ki. A végső változatban helyet kapott két fogalom egyike azokra – a művészetektől, jelesül az irodalomtól sem független – az elismerésre méltó törekvésekre utal, amelyek a köznemesség úgymond haladó szellemű, aktív rétegeit a reformkortól kezdve jellemezték. A negatív kicsengésű csetepaték viszont a nemtelen eszközökre, a gyarló, szűk látókörű magatartásformák, manipulációk okozta konfliktusokra, összeütközésekre utalnak. Az eredeti szándék *A história szélén* variációt helyezte előtérbe, de időközben a szerző rájött arra, hogy ez téves sugallat lenne részéről, minthogy a „19. század első felében s utána pár évtizedig, a teljes Nógrád megye sem geográfiailag, sem történelmi tekintetben nem volt az ország peremvidékén. Sőt, mondhatjuk, hogy a magyar történelmi centrumában állt. Volt egy politikailag erős megyeszékhely (Balsagymart), egy polgárosuló mezőváros (Losonc), néhány komoly társadalmi, ipari kezdemény (Nemzeti Intézet, bőrgyár) s egy folyamatosan kiala-

kult, lassan az országos politikában is szerepet kapó, tudományosan is felkészült s a legjobbakkal együtt küzdő nemzedék.” S a kötet kilenc fejezete lényegében e generáció érdemeinek a bemutatásra vállalkozott.

Az első tanulmány Mocsáry Antal (1757–1832) főszolgabíró, táblabíró reformjavaslataival foglalkozik, amelyeket a Lapujtóhoz szorosan kötődő köznemes nevezetes, 1826-ban megjelent négykötetes – a *Nemes Nógrád Vármegyének Históriai, Geographiai és Statistikai Esmertetése* című – monográfiájában huszonhárom pontban, de hét területre – a közéletre, a viselkedésre, a nevelés-oktatásra, a műveltségre, a gazdaságra, a környezetvédelemre és az egészségügyre koncentráltan – fejtett ki. Kortársai – köztük Kazinczy Ferenc – elismerték jobbító szándékát.

Terjedelmes és tartalmas dolgozat az *Egy élet a bazaar szolgálatában – A politikus Kubinyi Ferenc* című írás, amely végigköveti az ősi múltú, jeles felmenők sorával rendelkező család egyik tagjának életútját, követésre érdemes, a nemzeti fejlődést szolgáló cselekvő mentalitását. Azét az 1796 és 1874 között élt köznemes férfiúét, az akadémiai tag paleontológusét, aki – mint Xantus János ugyancsak 19. századi etnográfus tudós emlékezett rá – „Rajongó lelkesedéssel csüggött az alkotmányos szabadságon, s ritka érzékkel a tudományokon és művészeteken. Azért életét kész feláldozni minden pillanatban, emezekért vagyont áldozta fel...” E megállapítás igazsága igazolódik Praznovszky Mihály által is. S az ugyancsak, hogy a szécsényi múzeum méltán viseli Kubinyi Ferenc nevét.

A következő fejezet – Kubinyi Ágoston (1799–1873), a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának Ferenc öccsének önéletírása – amely lényegében forrásközlemény az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárából. Nem így a nagy nőbarát hírében állt, kalandos sorsú, „csínytevésekre” mindig hajlamos, tragikus véget ért Krúdy Kálmánnal – Krúdy Gyula nagyapjának testvérével – foglalkozó, egy irodalmi mítosz nyomába eredő tanulmány. A Szécsénykovácsiban élt család – ha kevésbé ismert is, mint a Madáchhoz és Mikszáthhoz való kötődése – egyébként is kedvenc témája Praznovszky Mihálynak. Ugyancsak nagyívű, igényes dolgozat mutatja be a 19. századi magyar közélet fontos személyiségének, az 1814-től 1897-ig élt Pulszky Ferenc országgyűlési követ, államtitkár, régész, műgyűjtő, MTA-tag életének azon szakaszát, amely a politikust, az MTA tagját mintegy három évtizeden át, az 1870-es évekig Szécsény mezővárosához kötötte.

A könyv lapjain a Tragédiaköltő az 1846–1848 közötti években Nógrád megyében (is) lezajlott politikai küzdelmek, az 1848-as országgyűlési választások – a szerző megfogalmazásával élve: nem lebecsülendő – szereplője jelenik meg Praznovszky Mihály tollán. A leírtak akkor is jelentősek a

mindenkori nógrádiak számára, ha az események csak egészen szerény mozzanatai voltak Madách Imre pályaképeinek. Füleken például ő csendesítette le a követjelölteket és pártvezéreket. A kuriózum kategóriájába sorolható – a már említett Krúdy Kálmánról írottakon kívül – a *Miért nem járt Petőfi Sándor Szécsényben?* című fentebb már idézett dolgozat éppúgy, mint a politikai programot tartalmazó csesztvei versverseny Madách Imre, Szontágh Pál és Matolcsy György között, valamint a reformkori nógrádi művelődéstörténethez kapcsolódó két adalék. Az egyik az első, 1847-ben alapított Nógrád megyei nyomda és a pesti illetékességű tulajdonos, sokat próbált szakember, Szerelmey Miklós (1803–1875) kapcsolatának, a másik a szintén úttörő szerepet betöltött nógrádi hírlapnak, a Losoncon 1847-ben megjelent, rövid életű *Pelikámnak* a bemutatása. A kiadvány létezésére egyébiránt csak közvetett bizonyítékokat lehet felsorakoztatni. Ezek között a legjelentősebb híradás 1851-ben, Jeszenői Danó (eredeti nevén Jeszenszky Dániel) tanulmányában látott napvilágot a *Losonczy Phoenix* című háromkötetes antológiában.

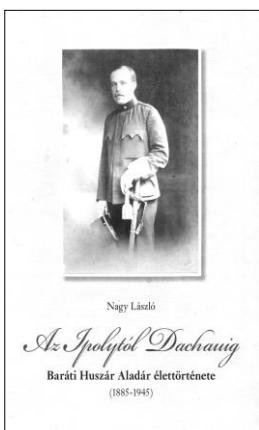
A könyv végén – mintegy függeléként – fontos információk olvashatók. Így a rövidítések jegyzéke, az írások első megjelenési helye és a közölt képek magyarázata. Kiemelendő, hogy a megosztott címlapra a balassagyarmati megyeházát – amelyik bő egy évszázadon át, 1831-től 1945-ig a megyei politikai, közéleti küzdelmek legfőbb színhelye volt – ábrázoló képeslap került az Országos Széchényi Könyvtár Színház-történeti Tárából. Az alsó kép Nagy Ignác 1843-ban színre vitt vígjátéka, a visszásságokra, mondhatni csetepatékra rámutató *Tisztújítás* egyik mozzanatát ábrázolja. A hátsó borítón a történeti Nógrád megye térképe látható 1910-ból. A szerző megjegyzései sorában felhívja a figyelmet az elmúlt évtizedekben az intézménynevekben bekövetkezett változásokra és köszönetet mond azon személyeknek, akik részt vettek a nyomdai előkészítésben.

Az új kötet lapjain egy olyan Nógrád-kép, egy olyan időszak krónikája bontakozik ki, amelyen, illetve amelyben a felkészült, előrelátó és következetes köznemesek – akik egyszerre voltak helyi, magyar és európai személyiségek – szerepet kértek és vállaltak a nemzeti események formálásában s egyszersmind bekötötték Nógrádot az ország vérkeringésébe. Az ő alakjuk, szerepük, hatásuk felidézésével Praznovszky Mihály fontos adalékokat szolgáltat a megye történeti értékeinek tudatos számbavételéhez.

(Dornyay Béla Múzeum, Salgótarján, 2019)

ÁDÁM TAMÁS

Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig*

Nagyon nem kedvelem az ilyen szokványos kez-
déseket, de nincs más út, megfelelő metaforát
sem találok. Hogy ne kerülgessem, hiánypótló
könyv született. Nagy László műve embert pró-
báló vállalkozás, *Az Ipolytól Dachauig* című kötet
valójában Baráti Huszár Aladár élettörténete. A
szerző és a történeti hős egyaránt erősen kötődik
Balassagyarmathoz. A vaskos kötet nem éppen
habkönnyű olvasmány, de nem is annak szánta az
író. Többször nekiugrom a szövegnek, a betűfo-
lyamot, a rengeteg fotót, adatot, idézetet látva
megrémülök, aztán feloldódom, elmerülök, köny-
nyűek a lapok.

A könyvet a budapesti Rozetta Stúdió Kft. adta ki. A balassagyarmati
származású Nagy László már régtől a fővárosban él, innen a kapcsolat.
Szülővárosával azonban nem szakadt meg a kapcsolata, mint ahogy ez a
könyv is bizonyítja. Na meg az is, hogy létrehozója, működtetője a Balas-
sagyarmatért Baráti Kör nevű honlapnak, és gyakorlatilag minden ren-
dezvényen ott látjuk őt. Erre mondják: nagy-nagy lokálpatrióta. Megjegy-
zem, nem ez az első könyve az Ipoly-parti városról.

A B kettőn, azaz a borító belső oldalán egy átfutó térkép található,
amely pontosan jelöli Huszár Aladár főbb állomáshelyeit az I. világhábo-
rús frontvonalakon. Az Előszó így kezdődik: „*Az Üllői út körúton túli ré-
szén, szemben az Örökimádás templommal, egy csendes józsefvárosi bérházban lakik
Budapest új polgármestere.*” Persze nem a mostani, nem Tarlós vagy az utána
érkező. Huszár Aladár ő, a gyarmati polgár. Már itt megtudhatjuk, hogy
pipázik, acélos a tekintete, beszéde tiszta, szőke a haja, igazi gentleman.
Háborús kitüntetések birtokosa, aki Gyarmaton hosszú ideig vendégül
látta Tormay Cecile-t, az ismert író. Meg is emlékezik az eseményekről a
Bujdosók könyvében.

A Bevezető is érdekfeszítő. 1885, és az utána jövő évtizedek. Elemző
kortörténet. Baráti Huszár Béla és családja az Ipoly túloldalán, Ipolybalo-

gon élt, köznemesként rendezgette birtokait. Saját könyvtárral rendelkeztek, fogékonyak voltak a kultúrára, a művészetekre. Ebbe a családba érkezett másodszületett fiúként 1885-ben Huszár Aladár. A jogi diplomát szerző fiatalember elsőre a vármegye szolgálatába állt, majd végigharcolta az első világháborút. 1919 januárjában, az emlékezetes csehkiveréskor városparancsnok volt. Utána főispán, majd Budapest főpolgármestere lett. Megjelentek cikkei, a független Magyarországért való kiállása olyan veszélyesnek bizonyult a német megszálláskor, hogy letartóztatták, Dachauba deportálták. Személyes tragédiája 1945 februárjában, a koncentrációs táborban, halálával ért véget. Tíz éve utcát neveztek el róla Balassagyarmaton.

De nézzük kicsit részletesebben. Az első fejezet az apai ággal foglalkozik. Nógrádban a XIX. század első felében tíz uradalom volt, ehhez vehetjük a komolyabb nagybirtokkal rendelkező családokat, így már 267 nemesi családról beszélhetünk. A Huszár család ősei a Bars vármegyei Garamszentkereszt községből származnak, az első nevesíthető ős Huszár Imre volt, az országgyűlés tagjaként képviselte Bars vármegyét. Mások szerint Huszár Márton az igazi előd. Egyes kutatók szerint a család eleit az Árpád-házi királyok alatti időszakra teszik. A későbbi századokban négy Márton vitte tovább a vérvonalat, aztán következett I. József, aki szép pályáivet futott be. Megjegyezzük: Huszár I. József idejében gyarapodott, erősödött meg legjobban a családi birodalom. Egy távoli családi kapcsolatot is feltár a szerző, miként az ükapával, dédapával, nagyapjával, édesapjával és testvéreivel is részletesen foglalkozik. Ahány ember, annyi sors. Arra is választ ad a könyv: a Baráti előnév honnan ered.

Anyai ág. Erős, következetes nemzethűség. A családfa Rákóczi korától kezdődően tisztult. A Blaskovichok. Különleges mindegyik, Bertalantól kezdve Ernőn át Miklósig. Bertalan ló iránti szeretete, hozzáértése egészen elképesztő volt, a nemesek között. Hogy mást ne mondjunk, Széchenyi István hazai tenyésztési elképzeléseit is segítették. Ernő is tenyésztett, hajtott, lovagolt, így aztán nem lehet csodálkozni azon, hogy a világ leghíresebb csodakancájának, Kincsemnek a tulajdonosa volt. Visszatérve a családfára, a vérvonal nem szakadt meg, Anna következett, aki Huszár Aladár nagyapjának, Huszár Istvánnak a felesége lett. És megszületett Huszár Béla, Huszár Aladár édesapja. Blaskovitch Jolán hozzáment Huszár Bélához, és világra hozta Huszár Aladárt.

Sokáig töprengtem azon, szükséges volt-e ennyire részletesen foglalkoznia a szerzőnek az ősökkel, nem lett volna jobb csak Huszár Aladárra fókuszálni?! Nagy László jól döntött, hiszen az előzmények segítenek megérteni a főszereplő erkölcsi tartását, cselekedeteinek mozgatórugóit. Rádásul

roppant érdekes a múlt feltárása. Kicsit én is ritkábbra szövöm a szöveget, hadd merüljön el az olvasó a betűtengerben, keresse az ismeretlent.

Az anyai ág, a házasság, meg az iskolák. Huszár Aladárné felmenői. A háttérben kirajzolódik két város: Balassagyarmat és Losonc versengése. Lehet itt győztes? A nagy háborúban: „*Felöltöttem katonarubámat, a vörös nadrágot és csákót, hogy azután 1918-ig le se vessem azt.*” A háborús kalandokról egy szót se, várja az olvasót. És megint következik egy érdekes, elemző történeti áttekintés, a kor viszonyainak elemzése. Nem lehet kihagyni a csehkiverést, a hősokeket.

Huszár Aladár élete tele volt megpróbáltatásokkal, és mégsem volt törés, következetesen, kitartóan építette életútját, kormánybiztos, főispán lett például. És elérkezett az idő, amikor távozott Balassagyarmatról. Nem azért, mert nem szerette az Ipoly-parti várost, hivatása vitte másfelé. Előbb Komárom-Esztergom főispánja lett, mely beosztásában kemény megpróbáltatások várták, megbirkózott velük. Sikerekben sem volt hiány. Lemondása után ugyanebben a beosztásban Győrben szolgálta a várost és hazáját. Aztán elérkezett pályája csúcsához: Budapest főpolgármesterévé választották. Helyesen vonta le a következtetést a szerző: „*A kibívást alapvetően nem a szakmai feladatok, a közgyűlések levezetése, a törvények, rendeletek betartatása, azok figyelemmel kísérése, a törvényesség biztosítása, inkább az állam érdekeinek védelme jelentették.*” Mindent megtett az önkormányzat autonómiájáért, azonban ez a próbálkozása sikertelennek bizonyult, és ez keserűséggel töltötte el. A költségvetéssel is bajok akadtak, gyűltek a viharfelhők. Bár végül Huszár lemondott a főpolgármesteri posztról, ám a korabeli sajtóban megjelent nyilatkozatokból, a politikai döntések logikájából kiindulva arra lehet következtetni, hogy lemondását nyomás hatására tette. A két nehéz év, míg a főváros élén állt, összességében mégis sikeresnek értékelhető. Később is megtalálta helyét a közéletben, szövetségekhez, mozgalmakhoz csatlakozott. Abban nem vagyok biztos, hogy a szerző jól döntött, amikor a főpolgármesterség utáni időszakot ennyire részletesen ismerteti, pontosabban: a bizottságok, szervezetek életét, a vagyonelemeket aprólékosan mutatja be. Mintha ez kihagyható lett volna.

Akad még egy kiemelkedő beosztás: Huszár Aladár a Parlament Felsőházának tagja lett. Azért persze ne feledjük, hogy a felsőházba hivatalos méltóság alapján lehetett bejutni. Nehéz évek jöttek. A nyilasokat nem szívelte, támadta a szélsőségeket, kiállt elvei mellett. Támadták is őt rendszeren. A németek megszállták Magyarországot, Huszár letartóztatása csak idő kérdése, 1944. április 3-án letartóztatták. Kihallgatások, kínzá-

sok. A vége Dachau, a haláltábor. Nem árulom el a végét. Talán ez a legizgalmasabb része a kötetnek.

Ezt a szép ívű, rendkívül alapos, részletekbe menő könyvet nem lehet, nem szabad egyszerre elolvasni. Ízlelgetni kell, visszalapozni, naponta levenni a polcról. Többször is. Mindig találunk benne újat, felfedezünk új szálakat. Nagy László megtette a magáét, rajtunk a sor.

(*Rozetta Stúdió Kft., 2018*)

MADÁCSY PIROSKA

Máté Zsuzsanna: *Filozófikum és esztétikum kölcsönviszonyáról – kiemelten a madáchi életműben* című monográfiájáról

Máté Zsuzsanna a Madách Irodalmi Társaság alapító tagja, számtalan Madách tanulmány szerzője. Egyik kutatási területe a 20. század első felének magyar esztétikatörténete, mely időszak szellemi értékeit a század második felében negligálták. Így az 1990-es évektől vált hangsúlyozottá ezen időszak feltérképezése, az esztétika, a művészetfilozófia területén is. Fülep Lajos 1988-tól megjelent (kéziratos) műveiről egy Ilia Mihály által lektorált tanulmánykötetet írt.¹ A fülepi életmű különböző szegmentumainak elemzését jelenleg is lényegesnek tartja, például a 20. század eleji művészeti

válságjelenségek fülepi problémakörét vizsgálva, ahogy azt legutóbbi *A „művészet vége” dilemma művészet/filozófia-történeti diskurzusáról* c. tanulmányában is olvashatjuk.² A második kiemelt témája pedig a szegedi egyetem professzorának, Sík Sándornak az életműve, melyet csaknem hétvényi kutatómunkával egy terjedelmes monográfiában dolgozott fel *Sík Sándor*,

¹ Máté Zsuzsanna 1995. „*Szép eszéről, szép lelkéről...*”. *Tanulmányok a fiatal Fülep Lajosról és művészetfilozófiájáról*. Szeged.

² In: *Magyar Művészet* 2018. 2: 32–40.

a *szépíró, az irodalomtudós és az esztéta* címmel (Szeged, 2005). Emellett a 20. század első felének esztétikáit tárta fel, többek között Pauler Ákos, Brandenstein Béla, Halasy-Nagy József, Pitroff Pál és Málnási Bartók György esztétika-felfogásának értelmezését. Szisztematikusan tárgyaló történeti és összehasonlító munkái mellett művészetfilozófiai, művészetelméleti, befogadásesztétikai tanulmányait kell megemlítenünk, melyeknek egyik összefoglaló kötete a *Megérthető műalkotás? Esztétikatörténeti és befogadásesztétikai tanulmányok* c. könyve (Szeged, 2007).

Máté Zsuzsanna irodalomtudományi, művészetelméleti, esztétikai, művészetfilozófiai kutatásainak szintézisaként és egyben munkásságának kilencedik könyveként jelent meg a *Filozófikum és esztétikum kölcsönviszonyáról – kiemelten a madáchi életműben* című, 654 oldalas monográfiája, tekintélyes, mintegy másfélezres jegyzetapparátussal. E könyv egyrészt a JGYTF Magyar Irodalom Tanszék Madách-kutatócsoportjában, valamint a Madách Irodalmi Társaság keretében folyó, csaknem másfél évtizedet felölelő kutatásai nyomán született. Másrészt a szerző összehasonlító művészetelméleti munkásságának eredményeit is tartalmazza, tanszékünk megszűntetése után, már mint az SZTE JGYPK Művészeti Intézete oktatója és a Művészetelméleti, művészetpedagógiai kutatócsoport vezetőjeként.³

Monográfiájának alapkérdését – „hogyan lényegül át a bölcelet, a filozófikum esztétikumra a madáchi életműben?” – elsősorban Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámai költeményének elemzése során prezentálja, ugyanakkor kutatását kiterjeszti a főmű árnyékában maradt Madách-lírára és néhány drámai alkotásra is. Végül a monográfia („*Az átlényegülés lehetőségére vonatkozó ellentétes művészetfilozófiai válaszok*” című harmadik részében) alapkérdését a művészetfilozófia története egészében vizsgálja, és összehasonlításai nyomán kiemeli annak két, ellentétes vonulatát, a filozófiát a művészetrel, az esztétikummal szembeállító, valamint az „egymásbanlevőséget” állító tendenciát. Kérdésfeltevéseire válaszait az (irodalom)esztétika, a komparatiztika, az irodalomtörténet és a művészetfilozófia, művészetelmélet, valamint az esztétikatörténet, illetve a filozófiatörténet felől, egy tudatosan felvállalt interdiszciplinaritásban, többszörös határterületek metszeteiben fogalmazza meg. Teheti ezt, hiszen a madáchi életmű sokrétűsége, a hatástörténet szerteágazó természete éppen ezt a metodológiát támasztja alá, másrészt a szerző három évtizedes tudomá-

³ Vö: Zsuzsanna Máté 2016. *Transformations of Literary Texts: Comparative and Hermeneutic Studies on the Intertextual and Intermedial Relations in Some Major Works of Dante, Imre Madách and Béla Balázs*. Szeged.

nyos tevékenysége, mintegy 160 tanulmánya (a Magyar Tudományos Művek Tárában is követhetően) éppen e diszciplínákra terjed ki.

Máté Zsuzsanna a komparatiztika metodológiáját több gondolatmenetében is érvényesíti, a párhuzamokból, valamint az elkülönülésekből lényeges és átgondolt következtetéseket tesz. Így már az első fejezetben, a kritikátörténet vizsgálatában megjelenik ez az összehasonlító szemlélet. *Az ember tragédiája* értékelésének szélsőséges végletei nyomán (mely, ahogy Németh G. Béla írta, „himnusz vagy ócsárlás volt rendszerint”) fokozatosan háttérbe került a madáchi főmű esztétikai értékelése, majd a 20. század elejétől az ideologikus szempontokat hordozó értelmezések két nagyobb hullámban összpontosultak, egészen az 1960-as évekig. Az első ideologikus hulláma az értelmezéseknek (néhány kivételtől eltekintve) elfogadó karakterükben összekapcsolódtak a 20. század első felének Madách-kultuszával, míg a szintén ideologikus, ám döntően elutasító hullám az 1948-tól 1950-es évekre koncentrálódott, Lukács György és Révai József marxista kritikájának következményeként. Az ideologikusság alóli „felszabadulási” folyamat, Waldapfel József, Sótér István, Horváth Károly, valamint Barta János és Baranyi Imre tanulmányai már jelzik az esztétörténeti, bölcséleti és az esztétikai szempontrendszer előtérbe kerülését, mely ma is tart. A *Tragédia* filozófiai forrásait és párhuzamait bemutató fejezet hasonlóan komparatiztikai összevetésen alapul. Így nemcsak az igazolható eszmei források és az értelmezők különböző filozofikus áthallásainak gyűjteményét, a gondolati rokonságok halmazát nyújtja, hanem egyben bemutatja ennek hangsúlyeltolódásait, például a kanti filozófiai párhuzamok mai elfogadottságát és a hegeliek háttérbe kerülését. Mindemellett kritikusan jelzi e bölcséleti párhuzamkeresés árnyoldalát is, azt az aránytalanságot, mely az értelmezéstörténetben megnyilvánul. Ugyanis a filozofikum vizsgálata nem a műalkotás autonóm bölcséletének az elemzésére irányult, hanem a *Tragédiában* felhasznált bölcséleti anyag kutatása mellett sokszor csak az értelmezők filozófiai asszociációinak a kimondása felé. A *Tragédia* immanens filozofikumának hiányát pótolja a monográfia első része, mely elemzése alapján a metafizikus és anti-metafizikus gondolatiság kizáró ellentételezettségére, valamint a mindkettővel szembeállított „életgyakorlati” bölcséletre és az ebből levezethető nyolc nagyobb filozófiai problémakörre épül. Szoros szövegelemzés alapján a Van és a Kell világa, az anyag és a szellem, az eszme megvalósíthatósága és megvalósíthatatlansága, az értelmesség és az értelemnélküliség, a bizonyosság és a bizonytalanság, a szabad akarat és a determináció, a dualizmus és a monizmus, az abszolút és a relatív. A szerző ugyan-

akkor hangsúlyozza, hogy a madáchi bölcselet nem képez önálló filozófiai rendszert, hanem egy irodalmi alkotássá formált filozófiai hermeneutika, világ-, lét- és önértelmezés.

Az ember tragédiája másképpen értéséről c. második fejezet a *Tragédia* utóéletének alapvető minősége, a másképpen értékek vizsgálata felől a madáchi főmű esztétikumának sajátosságait állapította meg, így hatványozott hermeneutikai természetét, interpretatív és szabályozott nyitottságát, valamint az értelmezés szabadságára lehetőséget adó jellegét. Madách drámai költeményének a kulturális emlékezetben való megmaradása egyedülálló a magyar irodalom történetében. Ugyanis kisebb könyvtárnyi terjedelmű és rendkívül ellentmondásos a kritika- és értelmezéstörténete, valamint kivételesen gazdag a különböző művészeti ágakban létrejött utóélete, mivel a legváltozatosabb műalkotások formájában élt tovább az elmúlt másfél évszázadban, az illusztrációk, a különböző adaptációk és újraalkotások vagy inspirációk formájában. Így a különböző művészeti ágakban létrejött alkotások hálózatát is felderítve elemzi a szerző a madáchi irodalmi szöveg átváltozásának jellegzetes művészi megvalósultságait, a képző-, színház-, zene- és filmművészeti alkotások művészetközi kapcsolatain belül. Kiemelten analizálta Zichy Mihály, Buday György, Kass János illusztrációit, Paulay Ede színházi ősbemutatóját, Czóbel Minka misztériumát, Dohnányi Ernő és Ránki György zeneműveit, valamint Kass János és Jankovics Marcell animációs filmjeit.

A monográfia első, *A filozofikum esztétikumá váló átlényegülésének folyamata Az ember tragédiájában* c. része 352 oldal terjedelemben, csaknem ezer lábjegyzettel akár önálló könyvként is olvasható. Olyan, a Madách-kutatásban eddig még meg nem valósult, komplex hermeneutikai, esztétikai és komparatiztikai megközelítést adja a *Tragédiának*, mely nemcsak az eddigi értelmezési hagyományhoz kapcsolódik, hanem komplexitása révén jelentős tudományos eredményekkel bír. Feltárja a *Tragédia* autonóm filozofikumát, meghatározza esztétikumának sajátosságait, bemutatja a filozofikum esztétikumá váló átlényegülési folyamatát, valamint elemzi hatástörténeti tendenciáit és különböző művészeti transzformációit.

Máté Zsuzsanna könyvének második részében – *A filozofikum esztétikumá váló átlényegülésének kísérletei* címűben, mely szintén olvasható önálló könyvként – a madáchi bölcseleti líra filozofikus problémaköreit tárja fel. Az összehasonlító verselemzések keretében néhány Madách-vers esztétikai önértékűségét igen meggyőzően mutatja be. Madách bölcseleti lírájának eddig teljes mértékben rejtetten maradt bölcseleti karakterét fedeztetni fel a szerző olvasójával számos verselemzésen keresztül. Főleg

azt, hogy a két-világ, a Van és a Kell, a való és az ideális világ szétszakítottóságát miképpen leltározza Madách, és a szakadozottságot a későromantikára jellemző dezilluzionizmussal hogyan veszi tudomásul. Madách költői habitusának vizsgálatát a mintegy 300 költemény és a néhány dráma elemzésével teszi teljessé, így módon a szerző következtetései megalapozottak, miszerint Madách a (kora-)romantika teljességigényével, az egész-létre, az egységre való törekvéssel egy (kora-)romantikus költői attitűddel keresi a két-világ 'egésszé' tételének lehetőségeit. Ennek az egész-élménynek művészetbölcseleti és egyben poétikai gondolati horizontját, a (kora-)romantikus organikus világszemlélet narratívájában, az univerzális egység-elvűségben lehetjük meg, mivel ez az eszmeiség párhuzamos a kora-romantikus (jénai) bölcselethez az „egy – minden és minden – egy” és ezen belül a költészetnek mindenfajta ellentétességét összeolvasztó, egyben transzcendentált felfogásával.

Úgy véljük, hogy Máté Zsuzsanna monográfiája egyedi tudományos teljesítmény. Nemcsak a madáchi életmű kutatásában bizonyul megkerülhetetlennek jónéhány megállapítása, nemcsak az irodalomtörténet, -elmélet és esztétika számára nyújt meggondolandó szempontokat a bölcseleti irodalomról és annak esztétikumáról, hanem következtetései a magyar filozófiatörténet számára is jelentősek lehetnek. Továbbá, ahogy az irodalomtörténészeknek, esztétáknak, komparatistáknak fontos olvasmánya lehet e könyv, úgy a laikus, Madách főművét kedvelő és az életmű teljessége iránt érdeklődő olvasónak is.

Máté Zsuzsanna Madách-monográfiája a 101. kötete a Madách Irodalmi Társaság Madách-Könyvtár Új Folyam sorozatának, Andor Csaba szerkesztésének köszönhetően. Az egyszerű fehér borítójú hagyományos könyv az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárában is elérhető, elektronikus digitalizált formában is olvasható: <http://mek.oszk.hu/17900/17945/17945.pdf>.

*(Madách Irodalmi Társaság, Szeged, 2018. 654 p.
Madách Könyvtár – Új folyam 101.)*

BÜKY LÁSZLÓ

Fried István: „...örömem poklokkal határos” Vörösmarty Mihály költői indulásának néhány kérdése

Fried István

„...ÖRÖMEM
POKLOKKAL HATÁROS”

Vörösmarty Mihály költői indulásának néhány kérdése

Tempevölgy

Az irodalom múltja nem jelent elmúlást, különösen akkor, ha kétszáz év múlva is kutatások tárgya, és akkor még inkább, ha alkotásai ma is olvashatók, sőt olvasandók. Aligha kétséges, hogy Vörösmarty *Szózata* is ilyen mű, illetőleg a költő életművének egésze is. Fried István kötetében tucatnyi tanulmányt – régebbi-eket és újabbakat – gyűjtött össze. A könyv alcíméhez kapcsolódik a húszéves Vörösmarty verséből vett idézet része: „[...] *Férfi dicsőség szólt hozzám a mennyek öléből: | Tűzbe jövők: buzgóságom könnyekre fakadt ki, | Haj, de hevíültöm után, boldogtalan hátra maradtam. | Most gyász képzeitem dúlnak, s a csalfa setétség | Országát keresik: örömem poklokkal határos*” (Az életgyűlölőnek kettős panasza).

A kötet bevezetőjében a szerző elmondja, hogy egy Vörösmarty-pályakép töredékeit adja közre több célt megjelölve: filológiai feltárást, kelet-közép-európai rokonságot, a társművészeti kapcsolatokat, a költők költője Vörösmarty bemutatását. E tanulmányok öt fejezetbe oszthatóak. Az első rész *Egy kis Vörösmarty-filológia* című dolgozattal kezdődik (14–37). Még Jókai Mór közölt ugyanis egy disztichont, amelyet Vörösmartynek tulajdonított: „*Édes Malakidesz, ucseg Isten nem te magyar vagy. | Múzsza tied meg van egy szuka tót kutya mert*”. Ez a szlovák–magyar nyelvi vitákkal kapcsolatos ingerült válasz, amint Fried bemutatja, ilyenféle irományokra utalhatott: Vojtina Mátyástól (aki Arany révén is emlékezetes): „*Egy kis halál nem tesz sokat, | Őseinknek szüntűgy volt*”; egy ún. „felvidéki Tyrtaeus”-tól: „*Róka szoros egykor nagy ebetném lyukba bebújta, | Dombos az oldala lett; nem lehet ám gyere ki*”. Az efféle verselmények mögött komolyabb problémák húzódnak meg, ezért a szlovák–magyar irodalmi-kulturális kapcsolatok kényesnek tartott kérdését tárgyalja a szerző. Röviden: „a magyar nemzeti mozgalom (akár a nyelvterjesztéssel, akár a jogok vé-

delmezésével) az udvari politikával szemben hangoztatja az alávetettséget, a szlovák nemzeti mozgalom részben hasonló vádakot fogalmaz meg a magyar nemzeti mozgalommal [...] szemben” (22). Ezt Ján Kollár – aki 1819-től evangélikus lelkész Pesten – és mások tevékenységével mutatja be Fried figyelmeztetve, hogy az 1840-es évektől elmérgesedett szlovák–magyar viszonyt az irodalomtörténet, a filológiai föltárás révén nem megítélni kell vagy lehet, hanem megérteni.

Három tanulmány tartozik a *Csongor és Tünde körül* fejezetbe (50–100). Ezek között az első *A Csongor és Tünde forrásvidékéhez* (50–78). A szerző nem a hagyományos, leltározó forráskutatást végzi, amelyet részben az irodalomtörténet már elvégzett, inkább forrástípusok szerepére utal (Ch. M. Wieland meséire, népmesemotívumokra, átváltozásokra és egybekerekre), amelyek a további kutatás alapjai lehetnek. Elemzés is olvasható a három ellenző világ – „*Ah, de mit látok? középen. | Ott egy almató virít, | Csillag, gyöngy és földi ágból, | Három ellenző világból, | Új jelenség, új csoda*” – kérdésköre kapcsán (67–78). A mítoszi hármasság rendje bontakozik ki az elveszett édenről, a kalandsorozatáról, majd az újra megtalált édenről a műben, a három ellenző világ végül egységbe szervesül. „*S a' ki álmaimban él...*” című részben (79–100) ugyancsak elemzés olvasható. A *Csongor és Tünde* lehetséges világának eseményeiben tényleges álom is van – „*Asz-szonyom, mit adsz, ha mondom, | Hogy belül a lomb alatt, | Csongor úrfi szűnyad ott?*” – és az ideákat jelképező, szimbolizáló: „*Hattyu szálla távol égből, | Lassu dal volt subogása | Boldog álom láthatása [...]*”.

A nemzeti eposz kelet-közép-európai sajátosságai (102–122) is külön tanulmányt kapott Fried kötetében. A nemzeti eposz Vergiliust követi, egy elképzelt nemzeti hőskort ábrázol, ezzel a közvéleményt igyekezik alakítani, a múltat a nemzetnevelés, -alakulás szempontjából festi. Szerb, horvát, lengyel, szlovák, szlovén, magyar és más irodalmakban van erre példa Miczkiewiczától Vörösmartyig. Az írók sorában az a France Prešeren is ott van, akinek a *Krist pri Savici* című művét a *Zalán futásával* együtt a nemzeti eposz „szélső-végletes” példájának tartja a tudós szerző. Vörösmarty is, Prešeren is válsághangulatuk levezetéseképpen fordultak a nemzeti eposz eszméjéhez. Ezt bizonyítja, hogy Vörösmarty *Az életgyűlölőnek kettős panasza* című verséből kevés változtatással beírt egy részt a *Zalán futása* második énekébe: „*Nyilj lelkem rejteke, vagy bár | Nyilj te keserves szív s mondd el, mily terhes az élet [...]*”; az említett költeménynek, amelyik 1820-beli (az eposz néhány évvel későbbi) e részéből való a Fried-kötet címe). Prešeren körülményei folytán elégikusabb és megtörtebb, állapítja meg Fried István, akinek e tanulmánya 1974-ből való. Ami azért említendő,

mert a szerzőnek 2018-ban jelent meg a Prešeren pályaképéről írott monográfiája – *Az európai romantika szlovén poétája* (Lucidus Kiadó, Budapest), amelyekben e kérdéskör részletesebben meg van tárgyalva. A *Zalán futása* megjelenése (1825) az akkori magyar társadalom életében oly fontos országgyűléssel egyidejű, így a kortársakra nemzeti eposzként hatni tudott. Más társadalmi-kulturális közegben az említett *Keresztelés a Szavicián* ezt kevésbé érthette el. Prešerennél a hazafias és szerelmi vonatkozások némileg háttérbe szorítják a történelmieket, Vörösmarty viszont történelmi tanulmányai folytán a régi magyar élet és életmód régi dicsőségéről és a reménytelenség sötétségének és a remény fölvilantásának festésével. A kelet-közép-európai romantika korszakának megismerése a két költő elemzett munkái révén lehet teljesebb.

Két dolgozat tartozik *Az ismeretlen Vörösmarty* című fejezetbe. Az egyik Vörösmarty „fekete hölgy”-ével foglalkozik (143–159). A harminchétféves költőnek *A' féltékeny* című szonettja, a szerzőt „R.” aláírás jelezte, később „Shakespeareből” megjegyzéssel jelent meg Vörösmarty munkáiban. A szenvedélyes szerelmet tükröző vers szerzőségét a költő valamiért nem vállalta. Rejtőzködését az almanachköltészet korának szemlélete is indokolhatta. A romantika érzelemáradásának zárt formába szorítása mérsékelte az olvasói elvárásoktól való eltérés ódiúmat. (Fried hasonlóságot említ Prešeren szonettjaival kapcsolatban is.) Nem ismeretes, hogy kiről mondja ezt a költő: „*Setét hajadnak árnyában nyugodtam, | S nyugalmam nem volt enyhe s békáhozó: | kegyelmed távozásán riadoztam, Mely mint hajad lengése, változó.*” Talán a kortársak tudták vagy sejtették, de erről nincs adat. Vörösmarty lírájából azonban Fried István olyan (nem csupán lírai) szöveghelyeket idéz, amilyenekben visszatér a szonett gondolatisága, kifejezéstechnikája. Ennek a szövegnyelvészeti, tartomelemzési módszernek alapján véleményezi a költő 1836 körül kialakuló szerelmét, amelynek tárgya Lendvainé Hivatal Anikó lehetett. Vörösmarty színkritikái és egyéb adalékok erősítik Fried véleményét a shakespeare-i fekete hölgy rejtélyéhez hasonló kérdésben, hogy egyrészt képzeletbeli, másrészt nagyon is valóságos lehetett a setét hajú, aki miatt „*[k]éj és gyönyör kinokká váltanak [...]*”, amint a szonett első terzinájában olvasható.

Vörösmarty és az Oberon (160–179) kérdéskörét már korábban is érintette a kötet összeállítója (természetesen a kapcsolat korábbi szakirodalmára is utalva). Vörösmarty *Csongor és Tündéje* és Wieland kapcsolatában nem átvételről van szó: „*[...] jóval több joggal lehetne áthasonításról beszélni.*” Továbbá más a magyar költő világlátása, mint Fried írja. „*[...]*

már nem tud hinni a felvilágosodás humanizmusából fakadó optimizmusának [...]”.

A könyv utolsó egységében Vörösmarty mint a nyelv művésze jelenik meg (182–197), akinek – mint Fried megállapítja – nyelvi konstrukciói a XIX. század magyar költészetének fordulatókat mutatják. A nyelvi kivitelezés művészi részletei valóban fontosak. A *Csongor és Tündé*ben például a három világvándor jambusai és Ilma meg Balga trocheusai két világot jeleznek. Tegyük hozzá, hasonlóképp van Bartók Béla operájában, abban Ujfalussy József elemzése szerint a *fi-sz*-tonalitás a Kékszakállúnak és várának, az *F*-tonalitás Juditnak és az asszonyoknak jelzője (Bartók Béla, Budapest, 1970: 132–133). Megjegyzendő, hogy Lendvai Ernő Bartók-monográfiája a Kékszakállú herceg vára fény és sötétség ellentétét, együttes megjelenítését éppen a *Csongor és Tündé*vel hozza párhuzamba (Bartók költői világa, Budapest, 1971: 26–7. Vörösmarty verseinek nyelvi fölépítése, ritmikája, szóképei („*Hervadása liliombullás volt [...]*”), a szöveg(részek) akusztikus hatása („*S a búis csendbe merült országok puszta határát | Napkelet ifjainak dobogó paripái típorták?*”) igazolja a nyelvművészt példák alapján Fried. A mesedráma negyedik felvonásában elhangzó *Szöveget* szövegét a kézirattal összevetve mutatja meg, hogy Vörösmarty nagy műgonddal alakította a szöveget. A []-ben lévő, később javított szöveg kevésbé hatásos és tömör, még ha a bravúros rímelés (*-vesd, -esd, est* é. i. t.) ugyanaz is volt:

A mit látni fogsz, kövesd,
Szép leányka, meg ne vesd,
Arca csendes mint az est, [Merre alkonyúl az est]
Kit hunyó naprózsa fest; [Kit hunyorgó naprózsa fest]
Szeme tündök, mint az est,
Mellyben csillag fénye reng,
Lába könnyü, mint az est,
Melly a szellőn játszva leng,
Úta arra, hol az est,
Alkonyába dőlni kezd, [Éj ölébe térnek]
Arra indult, ott pihenj meg,
Ott találsz a kegyest.

A zeneiség a tárgya az utolsó tanulmánynak: *Ut musica poësis* (198–231), amely Vörösmarty költészetének zeneiségével foglalkozik. A Fried-tanulmányokra jellemző módon ezt is széles áttekintéssel alapozza meg E. T. A. Hoffmann-nak a zene romantikus voltáról szóló idézetével. Vörös-

marty „lázás-látomásos dallamvilágát” *A hős sírja* c. vers zeneiségének bemutatása révén ismerheti meg az olvasó. A ballada hangzóssága, a benne leírt hangesemények (kürt zengve rivall; harc moraja; csatadal; kard, dárda zörömböl stb.) a zeneiség megteremtői. Ugyanakkor a tematikus háttér szerepe sem lényegtelen, amiként a *Csalogány* című vers disztichonjai éppen a zene hiányát mint az elmúlás jelzését adják: „*A tavasz eljő még; erdő, bokor újra virítand: | Nem fog-e a csalogány balva fekiünni alatt?*”

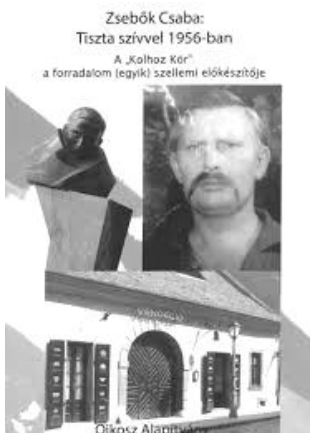
A kötet utószavában a tudós szerző egyebek mellett elmondja, hogy az európai romantika része Vörösmarty (232–237). Végül névmutató segíti a tanulmányokban említett szerzők, illetőleg műveik megtalálását.

(*Balatonfüred Városért Közalapítvány, b. n. [Balatonfüred], 2019. 246 lap. Tempevölgy könyvek 32.*)

SZARVAS LÁSZLÓ

Zsebők Csaba: *Tiszta szívvel 1956-ban*

A „Kolhoz Kör”: a forradalom (egyik) szellemi előkészítője

A fenti címmel egy nagyon fontos, mindedig kevésbé feldolgozott témáról, tanulságos és kissé szokatlanul és érdekesen összeállított, izgalmas kötet jelent meg. A kötetben a fő téma mellett további két értékes írás is napvilágot látott, Nagy Ervin filozófus, író Előszó helyett „lamentál” a forradalom fogalmáról és az 1956-os forradalom mibenlétéről, utószóként pedig Bence Lajos költő szubjektív megjegyzéseit olvashatjuk Zsebők Csaba írásáról.

A csoport...

1955–56 fordulóján az ELTE Történettudományi Karának néhány hallgatója (Máté Imre, Szakács Sándor, ifj. Domokos Pál Péter, Kabdebó Lóránt és mások), valamint fiatal tanárok, mint Molnár József a Történe-

lem Segédtudományai Tanszék tanársegéde, Varga János dékánhelyettes, s I. Tóth Zoltán dékán is, korábbi közös beszélgetéseikre, eszmecseréikre alapozva egy szorosabb csoportot alkottak és „Kolhoz Kör”-nek nevezték magukat. A csoport tagjai elsősorban vidéki egyetemisták voltak, néhányan a Ménesi u. 11–13-ban laktak (akkor éppen diákszálló, korábban és jelenleg is a híres Eötvös József Kollégium!), és a „sztálinizmussal nem terhelte” hallgatóként éles kritikákat fogalmaztak meg a kommunista rendszerrel szemben. Már a csoport összetétele is figyelemre méltó, hiszen többen éppen annak a falusi-szegényparaszti társadalomnak a tagjaiból kerültek ki, amelyeknek a rendszer egyik támogatójának a szerepét szánták az akkori pártvezetők. Maga az elnevezés pedig egyenesen provokáció volt, hiszen az erőszakos kolhozosítás elleni tiltakozás is benne volt a beszélgetéseikben. A „Kolhoz Kör” nem szigorúan szabályozott tevékenysége során elsősorban a magyar szabadság, a nemzeti megmaradás érdekében és a sztálinista önkény ellenében, valamint az egyetemi oktatás reformjáért cselekedett és más egyetemekkel is kapcsolatokat teremtett, s így vált a később országos hírnevet szerzett Petőfi Kör vagy a MEFESZ politikaformáló részévé is.

Zsebők Csaba dolgozata nagyon pontosan és körültekintően mutatja be az ország politikai helyzetét, az akkori egyetemi viszonyokat, a dogmatikus, sztálinista oktatáspolitikai súlyos egyoldalúságait (a marxizmus-leninizmus mindenhatóságát). Ahhoz, hogy még tisztábban, világosabban lássuk a témául választott csoport tevékenységét, egyszerre többféle forrást és más-más időben született információt használ fel. Nagyon bonyolultnak tűnik, ha felsorolom, hogy szinte minden elemzésébe egyidejűleg beépíti a kor politikai és egyetemi dokumentumait, a kádári pártvezetés idejében született, az „ellenforradalomról” szóló írásokat, az egykori résztvevők és leszármazottaik visszaemlékezéseit, legfőképp azonban az Állambiztonsági Levéltárban megtalálható titkosszolgálati jelentéseket, információkat. Mindeme sokféle és bonyolult halmazból azonban olvasmányos, áttekinthető tudományos alkotást hozott létre. Ebben az ismertetésben elsősorban a címben jelzett csoporttal kapcsolatos legfontosabb mozzanatokra igyekszem koncentrálni.

Pilvax a Várban...

A Régi Országház vendéglő, a Pilvax a Várban (ahogyan az egyik csoporttag nevezte eszmecseréik színhelyét) adott helyet beszélgetéseiknek, az Országház Levéltárban kutató tanáraikkal, kollégáikkal az egyetemen kí-

vül itt találkozhattak. Első nagyobb jelentőségű összegyűjtésüket, mégpedig az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékére szervezett megemlékezésüket is itt tartották 1956. március 15-én. Ezen a 12 pont alapján, a szabadság és függetlenség szellemében Szakács Sándor történész hallgató idézte fel a nagy elődök követeléseit és küzdelmeit, s teljesen aktualizálható gondolatait. Jelentős volt az is, hogy a dékánjuk, I. Tóth Zoltán professzor és más oktatók is együtt ünnepeltek velük.

Tiszta szívvel, folyóirat...

Diák-szerkesztőbizottság, kritikus gondolatok, tettekre buzdítás. Műtán a csoport hallgatói zömmel bölcsészek, irodalmárok, történészek voltak, szinte természetes következménye lett ténykedésüknek, hogy nyilvános fórumot kerestek gondolataiknak. Amikor rájöttek, hogy az egyetem lapjában lehetetlenné vált megjelenésük, önálló folyóirat megindítását határozták el. Létrehozták a szerkesztőbizottságot, vezetője a 21 éves egyetemista költő, Máté Imre lett, tagjai között Román Károly, Szakács Sándor történészhallgatók, Domokos Pál Péter és mások. Érdeemes lenne a lap egyik ikonikus versét szó szerint idézni, de a recenzió keretei nem engedik. A mozdony haladását gátló, síneken álldogáló szent tehének metaforája nagyon egyértelmű üzenet az ostorért kiáltóknak, de az egész kötetet „lángolóan nemzeti érzelmű” (Zsebők Csaba) írások jellemzik és nagy hatást gyakorolt a további történésekre. Nem véletlenül maradt egyetlen megjelent számként, s példányai nagy része a titkosszolgálatokhoz került. Reprint kiadása 2006-ban történt a Napkút Kiadónál. A kiadványt részletesen mutatja be Zsebők Csaba, kiemelve, hogy szinte minden megjelent írást változásért kiáltott. Így jellemezhető az új generáció megjelenését hirdető ifjúsági mozgalomért szóló írás (Szakács Sándor), a személyi kultuszt és a magyar pártvezetők bűneit számon kérő elemzés (Harsay György), az orosz nyelv fakultatív oktatását hirdető, de egyidejűleg más nyelvek fakultatív oktatását követelő írás is (Máté Imre).

Október 6-i történelmi séta

A „Kolhoz Kör” már korábban elhatározta, hogy a magyar vértanúk emléknapján megemlékeznek az önkény áldozatairól és tüntetnek a rendszer ellen. Döntésüket kissé megzavarta, hogy a pártvezetés ugyanerre a napra szervezte a korábbi sztálinista kommunista vezetés mártír áldozatainak, Rajk László és társainak újratemetését. Viták után döntöttek úgy az egyetemisták, hogy részt vesznek a hivatalos ceremónián is, de egyéni

akcióra is készültek. Ebből az elhatározásból aztán az első nyílt utcai tüntetés kerekedett, mintegy kétszáz fő részvételével. A temetőből előbb a kor szimbólumának tekintett Sztálin-szoborhoz vonultak (beszámolójuk szerint körbevizelték azt), útjukat a szovjet nagykövetség felé vették, ahol komikus jelenet közepette adták Andropov nagykövet tudtára ellenérzéseiket, (elhangzott a Ruzsik haza! követelés is), útjukat az Andrassy út 60 hírhedt épületénél József Attila: *Levegőt!* című versének elszavalása után a Batthyány emlékmécses és a Petőfi-szobor érintésével az egyetem felé folytatták. A tüntetésen a városi és vidéki hallgatók együtt szavaltak, énekeltek nagyon is „áthallásos” verseket, áriákat, mindenkit elfogott a lelkesedés az ország szabadságát értve.

Részvétel a forradalomban...

A csoport minden tagját átható forradalmi lelkesedés nyomán rendkívül aktív szerepük volt a későbbi eseményekben. A politikai követeléseiket tartalmazó írást magánlevélben juttatták el szegedi barátaikhoz, részt vettek a MEFESZ vitáiban, Máté Imrét még a vezetőségbe is sikerült beválasztani. Minden félelmük és óvatosságuk ellenére a mielőbbi demonstrációkat támogatták, ott voltak tehát a 23-i tüntetéseken és csatlakoztak a forradalmi szervezetekhez. A fegyveres küzdelemből azonban nem mindenki vette ki a részét, leginkább Máté Imre tevékenységét említik a visszaemlékezők.

Sorsok, utóéletek...

A kötetből különböző formában ismerhetjük meg a csoport tagjainak további sorsát is. Vezetőjük, Máté Imre, a várható megtorlás elől „disszidált” és későbbi feleségével együtt Németországban élt nagyon szép és tartalmas életet. Másokat az egyetemi fegyelmi bizottságok eltávolítottak az egyetemről, hosszabb-rövidebb ideig korlátozták szakmai tevékenységüket. Többen is voltak azonban, akik a későbbi évtizedekben elismert kutatói-egyetemi munkát végeztek, az irodalomtudomány (Kabdebó Lóránt) vagy a történettudomány (Román Károly, Szakács Sándor) területén jelentős eredményeket mutattak fel.

A szerző, Zsebők Csaba PhD, a kelet-európai történelem elismert kutatója, nagyon sokoldalú tudományos oktatói, irodalmi, szerkesztői, kulturális tevékenységet folytat, a Wekerle Sándor Üzleti Főiskola tanszékvezetője.

Szubjektív gondolati kalandozások...

A könyv néhány fontos részletének a vázlatos ismertetésével és a Kör jelentőségének kiemelésével szerettem volna a szélesebb olvasóközönség érdeklődését felkelteni ennek a kevésbé ismert csoportnak a cselekedetei iránt. Hiszen oly korban és oly tettek fűződnek nevükhöz, amire méltán emlékezhet a mai magyar közvélemény is. Bár a tanúk már kevesebben, leszármazottaik még többen ismertethetnek meg a tiszteletre méltó személyekkel és cselekedeteikkel, a kötet jó alkalmat nyújt a nemzeti múlt nem is apró kockájának a megismeréséhez. Talán még az emlékek látható megjelenítéséhez is, pl. emléktábla a Régi Országház ma is működő termében.

A könyvben szó szerint közölt Máté Imre: *A szent tehenek* című költeménye kapcsán pedig óhatatlanul az emlékezetbe idéződik máskor, más-hol megjelent (vagy eltiltott) vers és költő, amelyek / akik mondanivalójukkal társadalmi–politikai ellenállás, követelés elindítóivá lettek, vagy legalábbis sok értő emberben hívták elő a rendszerváltó gondolatokat! Ilyen költeményekre gondolok, csupán hirtelen jött emlékeimből, mint Illyés Gyula: *Egy mondat a zsarnokságról* (1950), vagy Utassy József: *Zúg Március* (1969). Egyszer, talán Máté Imre verse is ide sorolódik...

S végül, még egy érdekes adalék. József Attila verse, a Tiszta szívvel más kötet címadójaként is megjelent kritikus egyetemisták önálló kezdeményezésére (ELTE Alkotókör 1964: 65). Azt nem tudjuk, hogy a „plágiumnak” tudatában voltak-e a fiatalabb alkotók, vagy a címmel is üzeni akartak az utódoknak, mindenesetre továbbgondolásra érdemes „találkozás”.

(OIKOSZ Alapítvány, 2019, 144 o.)

SZERZŐINKRŐL

- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- BENEDEK SZABOLCS (1973, Budapest) író, fordító.
- BERETI GÁBOR (1948, Miskolc) író, költő, kritikus.
- BÜKY LÁSZLÓ, DR. (1941, Nagykanizsa) magyar nyelvész, egyetemi tanár.
- CSÁK GYÖNGYI (1950, Kisvaszar) költő, író, pedagógus.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, középiskolai tanár.
- FRICS TAMÁS (1942, Budapest) okleveles gépészmérnök, Salgótarján múltjának emlékeit gyűjti.
- FRIDECZKY KATALIN (1950, Budapest) író, zongoraművész.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapító főszerkesztője.
- MADÁCSY PIROSKA, DR. (1942, Szeged) tanszékvezető főiskolai tanár, irodalomtörténész.
- NAGY ANTAL RÓBERT (1974, Keszthely) pedagógus, költő.
- NAGY LÁSZLÓ (1953, Balassagyarmat) közíró, művelődésszervező.
- OLÁH ANDRÁS (1954, Hajdúnánás) költő, író, pedagógus.
- ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő.
- PAPP DÉNES (1980, Miskolc) író.
- PÉTER BÉLA (1952, Abony) író, költő.
- POHÁNKA ERIKA (1954, Balassagyarmat) tanár, költő.
- RADNAI ISTVÁN (1939, Budapest) író, költő.
- SAITOS LAJOS (1947, Soponya) költő, szerkesztő.
- SIMEK VALÉRIA (1953, Bakonycsérnye) óvodapedagógus, költő, író.
- SZARVAS LÁSZLÓ, DR. (1941, Bátor) főiskolai tanár, a politikatudományok kandidátusa.
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő.
- SZOKOLAY ZOLTÁN (1956, Hódmezővásárhely) költő, műfordító.
- VÉGH JÓZSEF (1953, Diósjenő) Nyugat-Nógrád helytörténésze.
- ZSIBÓI GERGELY (1974, Kolozsvár) költő, író, tanár.

Képzőművész

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE MIKLÓS (1950, Budapest) grafikus, festőművész, szobrász, rézmetsző, ékkőfaragó. 1975-től tagja a Fiatal Művészetek Stúdiójának. 1980-ban felvételt nyert a Rézkarcoló Művészek Alkotóközösségébe. A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagja. 1980 óta állít ki külföldön. Jelenleg a Nógrád megyei Honton él. Elismerései: Washington – Georgetown Gallery University Grand Prize díj (1992), New York – Madison Prize Díj (1993), Baltimore – Surrealism in Europe Golden Prize (1995).

Lapszámunkban Kolozsvári Grandpierre Miklós alkotásai láthatók. A borító a *Gyöngyös* és a *Hová lesz a séta* című festményeinek felhasználásával készült. A borító belső oldalain az *Árulkodó* és az *Énekesmadár* című képek láthatók.

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Támogatónk:
NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

Képzőművészeti szakértő:
KELE SZABÓ ÁGNES

SKUCZI NÁNDOR, Nógrád Megye
Önkormányzatának elnöke

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Partnereink:

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP
MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS
MARIANNA

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

Palócföld

IRODALMI, MŰVESZETI, KÖZLETI FOLYÓIRAT

19003

Ára: 500 Ft